

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Δημόσιες Χρήσεις της Ιστορίας και της Τοπικής Ιστορίας

Παύνης Νικόλαος (history00973)

Ιστορική αναδρομή Κυπριακού Προβλήματος. Η στρατιωτική προπαρασκευή της Τουρκίας (1964-1974), και οι επιχειρήσεις στη διάρκεια της εισβολής.

Διπλωματική εργασία

Επιβλέπων Καθηγητής: Παπαπολυβίου Πέτρος,
Αναπληρωτής Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Κύπρου (Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας).

Υπεύθυνη ΠΜΣ: Καθηγήτρια Ιστορίας, Ηλιάδου Τάχου Σοφία.

Περιεχόμενα

1) Πρόλογος (Μεθοδολογία)	3
2) Η γεωπολιτική αξία της Κύπρου	6
3) Σύντομη Ιστορική Αναδρομή	8
3.1) Κλασσική και Ελληνιστική Περίοδος	8
3.2.) Ρωμαϊκή και Βυζαντινή Περίοδος	9
3.3.) Από τους Φράγκους στους Οθωμανούς	10
3.4.) Οθωμανικά χρόνια και Αγγλοκρατία	11
3.5.) Πληθυσμιακή εξέλιξη και Αντιαποικιακός Αγώνας	13
4) Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου	18
5) Ενδοκοινοτικές συγκρούσεις, Διακρατικές κρίσεις	20
6) Στρατιωτική προπαρασκευή της Τουρκίας	36
6.1. Αποβατικά Σκάφη	37
6.2. Μεταγωγικά αεροσκάφη	38
6.3. Μεταφορικά ελικόπτερα	39
6.4. Σχέδια και Προετοιμασία	40
7) «Ayşe tatile çikabilir»	45
7.1. Επιχειρήσεις 20-22 Ιουλίου 1974	45
7.2. Επιχειρήσεις στη διάρκεια της εκεχειρίας	50
7.3. Επιχειρήσεις 14-16 Αυγούστου 1974	52
8) Απολογισμός των επιχειρήσεων	56
9) Διεθνής παράγων	60
10) Επίλογος	63
11) Βιβλιογραφία	65

1) Πρόλογος (Μεθοδολογία)

Κάθε 20η Ιουλίου, αναβιώνουν μνήμες των θλιβερών γεγονότων του θέρους του 1974, τα οποία έλαβαν χώρα στη μαρτυρική μεγαλόνησο. Αναμφίβολα προς την κατεύθυνση αυτή συμβάλλουν τα τηλεοπτικά αφιερώματα, ενώ το σύνθημα «Δεν Ξεχνώ», προβάλλει και εκπέμπει εμμέσως σωρεία μηνυμάτων, όπως την επιτακτική ανάγκη για επανόρθωση και αποκατάσταση του εθνικού γοήτρου, την ηθική υποχρέωση για ανταποδοτικό πλήγμα κατά του εισβολέα όταν οι συνθήκες κριθούν κατάλληλες, τη δέσμευση της Ελλάδος έναντι της Κύπρου ως προς τη διασφάλιση της εδαφικής της ακεραιότητας (casus belli έναντι ενός ενδεχόμενου νέου «Αττίλα») κ.α.

Μεταπολιτευτικά σε Ελλάδα και Κύπρο, τα γεγονότα της τουρκικής εισβολής περιβλήθηκαν από έναν «μανδύα συνομοσιολογίας, συσκοτίσης και διαστρέβλωσης», προκειμένου να αιτιολογηθούν λανθασμένοι χειρισμοί στρατιωτικών και πολιτικών ταγών, αποδόθηκαν χαρακτηρισμοί «προδοτών» σε μοιρολάτρες και αφελείς - ως προς τα γεωπολιτικά αντανάκλαστικά – δικτάτορες, οι οποίοι ατυχώς και με αφροσύνη ώθησαν την κατάσταση προς την καταστροφή, συγκαλύφθηκαν οι παραλείψεις επί της αμυντικής προετοιμασίας για το ενδεχόμενο μιας θερμής αναμέτρησης και γενικότερα επικράτησε ένας γενικότερος αποπροσανατολισμός ως προς το πραγματολογικό πλαίσιο και τη διάσταση των τεκταινομένων σε Ελλάδα, Κύπρο, Τουρκία και γενικότερα στο διεθνοπολιτικό «γίγνεσθαι».

Στο χώρο της ελληνικής ακαδημαϊκής ιστοριογραφίας, έχουν γίνει αποσπασματικές καταγραφές των στρατιωτικών γεγονότων εκείνου του μοιραίου θέρους, και αυτές χαρακτηρίζονται ως «ετεροβαρείς» υπό την έννοια ότι καταγράφουν τα συμβάντα σύμφωνα με τις υπάρχουσες ελληνικές πηγές, ή βάσει των μαρτυριών Ελλήνων αξιωματούχων, οι οποίες για πληθώρα λόγων (συναισθηματική φόρτιση, αποποίηση ευθύνης κ.α.), «αλλοιώναν» την πραγματική διάσταση των πεπραγμένων. Συνεπώς για τον ερευνητή, το διακύβευμα είναι η στοιχειοθέτηση και παράθεση της αξιόπιστης μαρτυρίας. Παρατηρείται συνεπώς μια προβληματική ασυνέχεια στο βαθμό συμφωνίας μεταξύ των ερευνητών, εφόσον η έρευνα επεκταθεί στο διατιθέμενο αρχειακό υλικό της Τουρκίας. Σε κάθε περίπτωση η παρούσα διπλωματική δεν έχει σκοπό να καταλογίσει ευθύνες, διότι θα κατέπιπτε ως αντιεπιστημονική, αλλά να παραθέσει στοιχεία και αναλύσεις ως προς τους σημαντικότερους παράγοντες που οδήγησαν την Τουρκία να εκτελέσει επιτυχές αποβατικό εγχείρημα.

Στην παρούσα εργασία, καλούμαι να αποδείξω ότι η Τουρκία δημιούργησε μετά την κρίση του 1967 ισχυρή αποβατική δύναμη (επικουρούμενη από αεραποβατική), προκειμένου να εφαρμόσει το διχοτομικό σχεδιασμό, σύμφωνα και με την «καλλιέργεια» αντίστοιχων πεποιθήσεων στους κόλπους της τουρκικής κοινωνίας (σύνθημα *taksim*). Στη διάρκεια των κρίσεων του 1964 (Τηλλυρία) και το 1967 (Κοφίνου), δεν υπήρχε ανάλογη τεχνογνωσία και υποδομή στις ένοπλες δυνάμεις της Τουρκίας (εφεξής ΤΕΔ), καταλυτικός παράγοντας για την περαιτέρω έκβαση των γεγονότων. Να επισημανθεί επίσης ως διαπίστωση, ότι η πορεία του Κυπριακού και

οι διακοινοτικές σχέσεις, επηρέασαν καθοριστικά και τις αντίστοιχες ελληνοτουρκικές. Συνεπώς το κύριο ερώτημα αφορά την αιτία που ακύρωσε την τουρκική απόβαση το 1964 και το 1967. Η αναβλητικότητα της Τουρκίας οφείλονταν στις έξωθεν παρεμβάσεις (λ.χ. η περίφημη επιστολή του προέδρου των ΗΠΑ Lyndon Johnson), ή στις εγγενείς αδυναμίες των ΤΕΔ; Ποια η αιτιώδης σχέση, εφόσον υφίστατο, μεταξύ των δύο γεγονότων;

Η μελέτη του συνεχώς αποδεσμευόμενου αρχειακού υλικού, συμβάλλει καταλυτικά στη σταδιακή διαμόρφωση πληρέστερης εικόνας, ειδικά μετά τη δημοσίευση τεσσάρων τόμων από τον περίφημο «Φάκελο της Κύπρου». Δυστυχώς η γεωγραφική απόσταση μεταξύ περιοχής της προσωπικής μου διαβίωσης και της Κύπρου, δεν μου επιτρέπει στην παρούσα φάση να κάνω έρευνα πεδίου, συνεπώς ούτε αποδελιτώσεις πρωτότυπων εγγράφων ωστόσο θα βασιστώ στην υπάρχουσα επιστημονική βιβλιογραφία (ελληνική, τουρκική και διεθνή), στα στρατιωτικά εγχειρίδια (ΝΑΤΟ, ΗΠΑ) και σε αξιόπιστες συγγραφικές εργασίες. Θα μπορούσε να λεχθεί ότι η παρούσα εργασία δίνει βαρύτητα στον ιστορικισμό, υπό την έννοια ότι υπερπροβάλλεται η διπλωματική και η πολιτική διάσταση του θέματος, και αποσιωπείται ο καθημερινός άνθρωπος. Δεν παραβλέπω ωστόσο την αξία της αφήγησης και των μεθόδων ποιοτικής ανάλυσης, οι οποίες – μεταξύ άλλων - αποτελούν μηχανισμό παραγωγής γνώσης.

Παρά την αδιαμφισβήτητη αξία της προφορικής Ιστορίας, αντλώντας χρήσιμες πληροφορίες και στοιχεία από τις προειρημένες πηγές, επιχειρώ να ενδοσκοπήσω μέσω μιας τεχνικής ανάλυσης, τη συστηματική προετοιμασία της Τουρκίας στην κατεύθυνση υλοποίησης μακροχρόνιων εθνικών σχεδιασμών. Η χρήση ειδικής ορολογίας κρίθηκε αναπόφευκτη, εξαιτίας της εστίασης του θέματος σε λεπτομέρειες τεχνικής και στρατιωτικής φύσεως, ωστόσο παρατίθεται επεξηγηματικό πλαίσιο στη μορφή παραπομπής, για να υπάρξει ευρύτερη κατανόηση. Η εφαρμογή μιας πολυεπίπεδης ανάλυσης (δομικά, μορφολογικά, θεματικά), επιλέγεται ως μια πρώτη απόπειρα εντρυφήσης εκ μέρους μου. Καθώς όμως δεν αφορά την ανάλυση εμπειρικών δεδομένων, προκαταβολικά επισημαίνω ότι δεν θα κινηθώ αυστηρά στο πλαίσιο των τεσσάρων σταδίων ανάλυσης (Εκθεση, Αποκάλυψη, Δομική Ανάλυση, Αναλυτική Αφαίρεση).

Η εργασία χωρίστηκε σε εννιά (9) κύριες θεματικές ενότητες, όπου ιεραρχήθηκε από απόψεως χρονολογικής σειράς και σημαντικότητας η «ατζέντα γεγονότων» καθώς οδεύουμε προς το θέρος του 1974, αφού παραλλήλως με το κύριο θεματικό πλαίσιο, εξετάζονται οι διπλωματικές και πολιτικές εξελίξεις γύρω από το εθνικό ζήτημα. Δια τούτο η συνταγματική σύνταξη, επελέγη ως τρόπος ιστορικής γραφής, δηλαδή η ανάλυση βασίστηκε στη χρονική διαδοχικότητα των γεγονότων, ή αλλιώς σύμφωνα με τη χρονική αλυσίδα. Τα κύρια σημεία ανάλυσης συγκεντρώθηκαν από το 6^ο έως το 9^ο κεφάλαιο. Η βιβλιογραφική αναζήτηση και η ιστορική έρευνα αρχειακού υλικού, αποσκοπεί κυρίως στην κατανόηση βασικών ιστορικών και κοινωνικών παραμέτρων της χρονικής περιόδου 1964-1974.

Κατά τη συγγραφή, επιχειρώ να καταδείξω το «περιρρέον κλίμα», και την άτεγκτη προειλημμένη απόφαση της Άγκυρας να επιλύσει το Κυπριακό δια της προσφυγής στην ένοπλη βία. Δια τούτο επιλέγω να εστιάσω σε ειδική ενότητα στις

«προβληματικές» διατάξεις της Συνθήκη Εγγυήσεως του 1959, η οποία από διεθνονομικής απόψεως δεν προσέκρουε στις βασικές αρχές σύστασης και λειτουργίας του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, αλλά οι τουρκικές «κατά το δοκούν» ερμηνείες, δημιούργησαν εσφαλμένες εντυπώσεις. Ως προσωπικός στόχος τίθεται η μεταγενέστερη δυνατότητα δευτερογενούς έρευνας από τον εκάστοτε ενδιαφερόμενο (ειδικά μετά την αποδέσμευση του συνόλου των τόμων του «Φακέλου» από το ελληνικό Κοινοβούλιο), κατόπιν της παρούσας παράθεσης πληροφοριών.

2) Η γεωπολιτική αξία της Κύπρου

Η Κύπρος είναι το τρίτο μεγαλύτερο σε έκταση νησί της Μεσογείου (στο βορειοανατολικό τμήμα), πολύ κοντά στις νότιες ακτές της Τουρκίας (65 χλμ), δυτικά της Συρίας (105 χλμ από τη Λατάκια) του Λιβάνου και του Ισραήλ, δηλαδή είναι κομβικό σημείο μεταξύ τριών ηπείρων, Ασίας, Ευρώπης και Αφρικής, στο οποίο τέμνονται οι υδάτινες αρτηρίες του Άντεν και του Ορμούζ. Η διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ τον Νοέμβριο του 1869, αύξησε περαιτέρω τη στρατηγική σημασία της νήσου.

Σύμφωνα με τον καθηγητή Davutoğlu, μια χώρα η οποία δεν λαμβάνει υπόψη την Κύπρο, δεν μπορεί να έχει αποφασιστικό ρόλο στις περιφερειακές και παγκόσμιες πολιτικές. Η Κύπρος μπορεί να επηρεάσει άμεσα τους στρατηγικούς συνδέσμους μεταξύ των τριών ηπείρων, και ταυτόχρονα να διασφαλίσει τις στρατηγικές ισορροπίες ανάμεσα στα τρία κρίσιμα υποσυστήματα, των Βαλκανίων, της Βόρειας Αφρικής και της Ανατολικής Μεσογείου. Μέσω της Κύπρου η Ευρωπαϊκή Ένωση αύξησε τον έλεγχο στον κόλπο της Αλεξανδρέττας, και παράλληλα απέκτησε λόγο στις εξελίξεις στη Μέση Ανατολή.¹

Η σημασία της Κύπρου για την Τουρκία, διαχρονικά περιστρέφεται γύρω από δύο άξονες. Πρωτίστως γύρω από την ιστορική, πολιτική και νομική ευθύνη της Τουρκίας, να παράσχει προστασία στην τουρκοκυπριακή κοινότητα, η οποία αποτελεί «κατάλοιπο» των εγκαταλειφθέντων εδαφών κατά την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μάλιστα τυχόν αποποίηση της ευθύνης για την προστασία των Τουρκοκυπρίων, θα μπορούσε να προκαλέσει δυσάρεστες «παρενέργειες» και για άλλες μουσουλμανικές κοινότητες στα Βαλκάνια, τον Καύκασο κ.α. Δευτερευόντως, το ενδιαφέρον της Τουρκίας περιστρέφεται γύρω από τη γεωστρατηγική θέση της νήσου. Η Κύπρος βρίσκεται στην καρδιά του ζωτικού χώρου της Τουρκίας. Σε συνάρτηση με την ελληνοτουρκική συγκρουσιακή διάσταση, θα μπορούσε να αποτελέσει πλωτή βάση και να απειλήσει καίριας σημασίας περιοχές της Μικράς Ασίας (βλ. κρίση των S-300PMU, 1998), ενώ η Τουρκία δεν παραγνωρίζει την εγγύτητα της νήσου με πολλές περιοχές στρατηγικής σημασίας.²

Μετά την εμφάνιση του Ισλαμικού Κράτους στη Μέση Ανατολή, την Αραβική Άνοιξη και τις εξελίξεις στον ενεργειακό τομέα, η θέση της Κύπρου αναβαθμίστηκε περαιτέρω. Η Κύπρος (και κατ' επέκταση η ΑΟΖ της) αποτελεί «σταυροδρόμι» διέλευσης αγωγών, και «γέφυρα» μεταξύ Ε.Ε. Ισραήλ και Αιγύπτου. Διαμεσολάβησε δε, στην κρίση του Λιβάνου (2017), και αποτελεί σημαντικό διπλωματικό παράγοντα στους ενεργειακούς σχεδιασμούς.³

¹ Davutoğlu Ahmet: *Stratejik Derinlik, Turkiye'nin Uluslarasi Konumu*. p. 274-278.

² *Ibid.* p. 278-281.

³ Τζιάρρας, Ιωάννου: *Η Κρίση του Λιβάνου και η Κυπριακή Διπλωματία*, Foreign Affairs: (<https://www.foreignaffairs.gr/articles/71542/giannis-ioannoy-kai-zinonas-tziarras/i-krisi-toy-libanoy-kai-i-kypriaki-diplomatia?page=show&fbclid=IwAR0UnTUaFbZqVhiQ1f9tqxU33Cvmxxm6ikqsdKFOY0KYO5qNennM8mDV9xQ>)

Εν κατακλείδι, η Κύπρος εξαιτίας της θέσης της, των λιμενικών και αεροπορικών εγκαταστάσεων, της ακτογραμμής και της γεωμορφολογίας της δύναται:

1. Να αποτελέσει τη βάση ανάπτυξης δυνάμεων και εξόρμησης αεροσκαφών και πλοίων με αποστολή να ελέγξουν την Ανατολική Μεσόγειο, ειδικά μετά τις τελευταίες εξελίξεις στο πεδίο των ενεργειακών σχεδιασμών. Οι επιχειρήσεις των αεροσκαφών μπορούν να επεκταθούν προς τη Μέση Ανατολή, την Ερυθρά Θάλασσα και τη Βόρεια Αφρική, περιοχές αδιαμφισβήτητης γεωπολιτικής σπουδαιότητας. Το παράδειγμα της κρίσης του Σουέζ το 1956, θεωρείται ενδεικτικό. Τώρα πια θα αποτελεί και τη βάση από την οποία θα διασφαλίζεται η ακεραιότητα των πλουτοπαραγωγικών πόρων της Ανατολικής Μεσογείου. Παράλληλα, το ίδιο δίκτυο υποδομών μπορεί να υποστηρίξει από απόψεως διοικητικής μερίμνης στρατιωτικές επιχειρήσεις, επιχειρήσεις επιβολής της ειρήνης και μεταφορά ανθρωπιστικής βοήθειας.
2. Να εξασφαλίσει τη λεγόμενη άμυνα βάθους για την Τουρκία, τη Συρία, τον Λίβανο και το Ισραήλ. Στην τελευταία περίπτωση μπορεί να αποτελέσει περιοχή άμεσης μεταφοράς και φιλοξενίας αμάχων, εφόσον η διαμάχη Ιράν-Ισραήλ μετεξελιχθεί στο μέλλον σε μη συμβατική σύρραξη, και προκληθεί καταστροφή ανυπολόγιστων διαστάσεων.
3. Η κορυφή του όρους Τρόδος με συνολικό υψόμετρο 1952 μέτρα, μπορεί να αποτελέσει ιδανικό σημείο εγκατάστασης radar (όπερ και εγένετο από τους Βρετανούς), ελέγχοντας αποτελεσματικά τον εναέριο και θαλάσσιο χώρο των γειτονικών χωρών και της Ανατολικής Μεσογείου αντίστοιχα.
4. Το έδαφος της να χρησιμοποιηθεί ως χώρος ανάπτυξης τηλεπικοινωνιακών υποδομών, κομβικής σημασίας για την επαφή μεταξύ των αμερικανικών και νατοϊκών δυνάμεων της Μέσης Ανατολής με τις μητρικές βάσεις στη Δυτική Ευρώπη.

Συνεπώς, τεκμαίρεται το συμπέρασμα ότι η γεωπολιτική θέση της Κύπρου, είναι ιδιαίτερος σημαντική, δια τούτο η εμπλοκή της Τουρκίας θα έπρεπε να θεωρείται δεδομένη, ακόμη και αν δεν υφίστατο η τουρκοκυπριακή κοινότητα.⁴

⁴ Vukovic Predrag, Leigh James: *A Geopolitics of Cyprus*. https://www.researchgate.net/publication/274643815_A_Geopolitics_of_Cyprus_httpwwwrubincenter.org201112a-geopolitics-of-cyprus (Σύμφωνα με τη ρήση του τέως Υπ.Εξ. της Τουρκίας Νταβούτογλου, ακόμη και αν δεν υπήρχε ούτε ένας Τούρκος στην Κύπρο, το νησί έχει ιδιαίτερη σημασία για την Τουρκία).

3) Σύντομη ιστορική αναδρομή.

Πριν φτάσουμε στην υπό διαπραγμάτευση χρονική περίοδο, κρίνεται σκόπιμο να γίνει σύντομη μνεία στο ιστορικό παρελθόν της Κύπρου, ώστε να γίνει κατανοητό το πλαίσιο των γεγονότων που αναλύει η παρούσα διπλωματική εργασία.

Η ιστορική αναδρομή θα συμπεριλάβει χρονική κατηγοριοποίηση των σπουδαιότερων περιόδων για την πορεία της νήσου, αλλά εκ των πραγμάτων δεν θα αφορά ευρεία κάλυψη των ιστορικών γεγονότων, αλλά συνοπτική αναφορά καθότι δεν είναι το ζητούμενο ερώτημα του πονήματος.

3.1.) Κλασική και ελληνιστική περίοδος.

Η Κύπρος σύμφωνα με τη μυθική παράδοση, αντλεί την ονομασία της από τον υιό του βασιλέα της Πάφου και ιερέα της θεάς Αφροδίτης, Κινύρα. Αναφορές στην Κύπρο για την Παλαιολιθική εποχή δεν υπάρχουν, και η πρώτη κατοίκηση στο νησί χρονολογείται γύρω στο 7000 π.Χ. (πολιτισμός της Χοιροκοιτίας).⁵ Νεότερες έρευνες, μετατοπίζουν χρονικά στο 10000 π.Χ. την ύπαρξη ανθρώπινης δραστηριότητας, αλλά κυρίως με τη μορφή θηρευτών. Εκτιμάται ότι οι πρώτοι κάτοικοι στο νησί, καταφθάνουν από τις ακτές της Συροπαλαιστίνης και τη Μικρά Ασία.

Η ανακάλυψη κοιτασμάτων χαλκού (σύμφωνα με πολλούς το ορυκτό έδωσε και το όνομα στο νησί), έδωσε ώθηση στην τοπική οικονομία και οδήγησε σε εξάπλωση των συνοικισμών, αλλά λαμπρότερη περίοδος θεωρείται η Ύστερη Χαλκοκρατία (ή Υστεροκυπριακή 1650-1050 π.Χ), διότι έχουμε μετεγκατάσταση των Μυκηναίων στην Κύπρο, κατόπιν της κατάλυσης του Μινωικού κράτους, μετά την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας. Η μετεγκατάσταση συνοδεύτηκε με τη «μεταφορά», τεχνών, πολιτισμού, εμπορίου και ίδρυση πόλεων-οχυρών (Κίτιο, Παλαίπαφος κ.α.).⁶

Η μετανάστευση Αχαιών και ο εξελληνισμός της Κύπρου, συνεχίστηκε και τους επόμενους αιώνες. Το 707 π.Χ. το νησί καταλήφθηκε από τον νεοασσύριο βασιλιά Σαργώνα τον Β', αν και οι επιστημονικές πηγές δεν αναφέρονται σε κατάληψη κατόπιν επιδρομής, αλλά εκούσια υποταγή, ενέργεια η οποία σχετιζόταν με την πρόθεση των κυπριακών πολιτειών να ενταχθούν στο οικονομικό σύστημα της Ασσυριακής Αυτοκρατορίας.⁷ Παράλληλα σημαντική ήταν η παρουσία στο νησί των έποικων Φοινίκων, αρχικά στο Κίτιο και στη συνέχεια στο εσωτερικό της εδαφικής επικράτειας.

Οι Αιγύπτιοι, αντιλαμβανόμενοι την γεωοικονομική αξία της Κύπρου, κατέλαβαν το νησί το 560 π.Χ. χωρίς ωστόσο να αλλοιώσουν την ταυτότητα της νήσου, αφού διατηρήθηκαν τα βασίλεια με την υποχρέωση απόδοσης φορολογίας. Με τον όρο βασίλεια αναφερόμαστε σε αυτόνομες πολιτικές οντότητες, έδρες πολιτικών θεσμών και οργάνωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων. Το 545 π.Χ. η Κύπρος πέρασε στην περσική κυριότητα, και το 521 π.Χ. εντάχθηκε στην πέμπτη (5η) σατραπεία της

⁵ <http://khirokitia.org/neolithikos-oikismos/>

⁶ <https://docplayer.gr/46749836-Usteri-halkokratia-i-ysterokypriaki-periodos-1650-1050-p-h.html>

⁷ Ιακώβου Μαρία: *Πρωτοιστορική Κύπρος, Η ιστορικότητα της πρώιμης εποχής του Σιδήρου*, σσ 185.

Περσίας (Ηρόδοτος 3.91.1). Οι Κύπριοι συμμετείχαν στην εκστρατεία του Δαρείου κατά της Καρίας, ενώ τα βασίλεια διατήρησαν την πολιτική τους αυτοτέλεια. Το 499 π.Χ. εκδηλώθηκε επανάσταση κατά των Περσών με επικεφαλής τον βασιλιά της Σαλαμίνας, Ονήσιλο, ωστόσο δεν έτυχε καθολικής αποδοχής, αφού οι Αμαθούσιοι διαφοροποιήθηκαν. Η τελική έκβαση ήταν αρνητική για το επαναστατικό κίνημα, ενώ για τα αίτια της εκδήλωσης του, δεν υπάρχουν ασφαλείς ερμηνείες.⁸

Κατά τους κλασικούς χρόνους, οι δυνάμεις της ελληνικής συμμαχίας αποπειράθηκαν να ανακτήσουν τον έλεγχο της Κύπρου από την περσική κυριαρχία ανεπιτυχώς (478 π.Χ., 450 π.Χ.). Το 411 π.Χ. επέστρεψε στο νησί από την εξορία ο Ευαγόρας ο Α΄ ο οποίος μέχρι το 391 π.Χ. είχε ανακτήσει το συνολικό έλεγχο, πλην Κιτίου και Αμαθούντος οι οποίες παρέμεναν υπό φοινικική διοίκηση, και ζήτησαν τη συνδρομή των Περσών. Το 380 π.Χ. το νησί περιήλθε και πάλι υπό περσική κατοχή, μετά από μακρά πολιορκία της Σαλαμίνας. Το 332 π.Χ. οι Κύπριοι βασιλείς προσχώρησαν στον Μέγα Αλέξανδρο, παραχωρώντας 100 πλοία του στόλου τους στη διάθεση του Μακεδόνα Βασιλέα, ο οποίος την ίδια περίοδο πολιορκούσε την Τύρο (φοινικική πόλη στο Νότιο Λίβανο).⁹ Ωστόσο μεταξύ των διαδόχων του Μ. Αλεξάνδρου το νησί θα αποτελέσει το «μήλον της έριδος», με αποκορύφωμα τη σύγκρουση μεταξύ του Πτολεμαίου και των Αντιγονιδών στη Σαλαμίνα το 306 π.Χ. η οποία έληξε με την επικράτηση των δεύτερων. Το 294 π.Χ η Κύπρος επανήλθε στην πτολεμαϊκή κυριαρχία, ενώ στη διάρκεια της περιόδου αυτής δόθηκε έμφαση στην ανάπτυξη των θεσμών, των τεχνών, του πολιτισμού και συνοδεύτηκε με οικονομική ευμάρεια.

3.2.) Ρωμαϊκή και Βυζαντινή Περίοδος.

Η Ρωμαϊκή περίοδος οριοθετείται χρονικά μεταξύ 58 π.Χ έως 395 μ.Χ. οπότε ξεκινά η Βυζαντινή περίοδος (395 μ.Χ.-1191). Στη διάρκεια των ρωμαϊκών χρόνων, αποτέλεσε ξεχωριστή επαρχία (provincia), η οποία ανήκε στη διοίκηση της Ανατολής, με έδρα την Αντιόχεια. Το ενδιαφέρον του Μ. Κωνσταντίνου για το νησί ήταν μεγάλο, και φρόντισε να το εξασφαλίσει από πειρατικές επιδρομές, και παράλληλα να εγκαθιδρύσει μια διοικητική αρχή. Ο πρώτος διοικητής (στρατηγός Καλόκαιρος), επιχείρησε να ανεξαρτητοποιηθεί από την Αυτοκρατορία, εγχείρημα το οποίο απέτυχε. Μεταξύ 333 και 342 φονικοί σεισμοί έπληξαν το νησί, δια τούτο ο Αυτοκράτορας απήλλαξε τους κατοίκους της Σαλαμίνας από την υποχρέωση πληρωμής φόρου, για μια τετραετία. Η πόλη ανοικοδομήθηκε από τον Κωνσταντίο, έγινε πρωτεύουσα της Κύπρου, και μετονομάστηκε σε Κωνσταντία.¹⁰

Ο χριστιανισμός εξαπλώθηκε σχετικά νωρίς στην Κύπρο από τον Απόστολο Βαρνάβα, στη διάρκεια των περιουσιών του Απόστολου Παύλου, ωστόσο έως την εδραίωση του, μεσολάβησαν πολλές «μάχες» με τα αιρετικά κινήματα. Από τις αρχές του 4^{ου} αιώνα, το Πατριαρχείο Αντιόχειας αιτήθηκε την υπαγωγή της νεοσύστατης

⁸ Ιακώβου Μαρία: *Πρωτοιστορική Κύπρος, Η ιστορικότητα της πρώιμης εποχής του Σιδήρου*, σσ 185-201.

⁹ <http://www.hellenica.de/Griechenland/Zypern/Ges/GR/KyprosEllinistikiEpochi.html>

¹⁰ <http://www.hellenicaworld.com/Cyprus/History/gr/KyprosVyzantiniEpochi.html>

Εκκλησίας Κύπρου στη δικαιοδοσία του, αίτημα το οποίο απορρίφθηκε για να αποτελέσει κατά το ήμισυ του 5^{ου} αιώνα αυτοκέφαλο θεσμό. Προηγήθηκε η εκπροσώπηση της κυπριακής εκκλησίας στην Α' Οικουμενική Σύνοδο, από τρεις μητροπολίτες.¹¹

Η τύχη της Κύπρου συνδέθηκε εν πολλοίς με τις βυζαντινοαραβικές σχέσεις, οι οποίες μετά την αποτυχημένη πολιορκία της Κωνσταντινούπολης (673-678 μ.Χ.), περιήλθαν σε φάση εξομάλυνσης, και υπογράφηκαν Συνθήκες ειρήνης, τα έτη 678, 684 και 686 μ.Χ. Στην τελευταία Συνθήκη (ανανέωσης των προηγούμενων ουσιαστικά), ρυθμίστηκε – μεταξύ άλλων – το ζήτημα των παραμεθορίων περιοχών. Ειδικότερα για την Κύπρο, την Αρμενία και τον Καύκασο, αποφασίστηκε ένα είδος συγκυριαρχίας (από κοινού είσπραξη φόρων κτλ). Εξαιτίας εντάσεων που προέκυψαν μεταξύ Βυζαντινών και Αράβων, υποχρεώθηκαν πολλοί Κύπριοι να μετοικήσουν στη Μικρά Ασία (Κύζικος, Ελλήσποντος), για να επαναπατριστούν το 698 μ.Χ.¹²

Το καλοκαίρι του 806 μ.Χ. αραβικός στόλος κατέπλευσε κατά της Κύπρου, καθώς και πάλι οι βυζαντινοαραβικές σχέσεις διέρχονταν περίοδο εντάσεων, και τα στρατεύματα λεηλάτησαν το νησί. Η διαχρονική στρατηγική αξία της νήσου, εμφανίζεται στα «*Τακτικά*» του Λέοντος του Σοφού, όπου με βάση εξόρμησης την Κύπρο, προτείνεται η επίθεση και η καταστροφή των εχθρικών στόλων στη διάρκεια του ελλιμενισμού τους, πριν σχηματίσουν ενιαία αρμάδα.¹³

Την περίοδο της λεγόμενης «βυζαντινής εποποιίας», η Κύπρος επανήλθε στη δικαιοδοσία της Κωνσταντινούπολης (965 μ.Χ.). Σύμφωνα με την ιστοριογραφία οι Άραβες, ποτέ δεν κατείχαν το νησί, καίτοι επιδίδονταν σε ευκαιριακές καταστροφές και λεηλασίες. Ενίοτε το νησί βίωνε καθεστώς συγκυριαρχίας, και η σχέση εξάρτησης μεταξύ Κυπρίων και Αράβων, ήταν κατά βάση φορολογική. Παράλληλα, η Κύπρος δεν αποτελούσε πλήρες τμήμα του Βυζαντινού κράτους, παρά τους ισχυρούς θρησκευτικούς και συναισθηματικούς δεσμούς.¹⁴

3.3.) Από τους Φράγκους στους Οθωμανούς.

Η Κύπρος κατακτήθηκε και λεηλατήθηκε από τον βασιλιά της Αγγλίας Ριχάρδο (γνωστός και ως Λεοντόκαρδος), στη διάρκεια της Γ' Σταυροφορίας (1191), και παρέμεινε το μοναδικό προγεφύρωμα της Δύσης στην Ανατολική Μεσόγειο, ακόμη και μετά την οριστική εγκατάλειψη των κτήσεων των σταυροφόρων σε Παλαιστίνη και Συρία. Το 1192 ο Ριχάρδος πούλησε την Κύπρο στο θρησκευτικό στρατιωτικό τάγμα των Ιπποτών του Ναού (Τάγμα των Ναϊτών). Η περίοδος της Φραγκοκρατίας διήρκεσε μέχρι το 1489 μ.Χ. και χαρακτηρίστηκε από διώξεις κατά της ορθόδοξης Εκκλησίας, εισροή αξιωματούχων και στρατιωτικών από την Ευρώπη, αλλά και ανεγέρσεις κτιρίων γοθτικού ρυθμού και ακμή της «υπερόγκης» αρχιτεκτονικής,

¹¹ Κονιδάρης Γ: *Το αυτοκέφαλον της Εκκλησίας της Κύπρου*.

¹² Νεράντζη Βαρμάζη Β: *Μεσαιωνική Ιστορία της Κύπρου μέσα από τις βυζαντινές πηγές*.

¹³ Κουράκης Νέστωρ: *Συμβολή στη Μελέτη των Πηγών του Έργου «Τακτικά» Λέοντος ΣΤ' του Σοφού, και του τρόπου προσέγγισης των θεωρητικών ζητημάτων*, http://crime-in-crisis.com/wp-content/uploads/pdfbio3/S021000982_1901081342000.pdf

¹⁴ Νεράντζη Βαρμάζη Β: *Μεσαιωνική Ιστορία της Κύπρου. Ιστορία των Ελλήνων*, σσ 286-289.

όπως θα τη χαρακτήριζε ο ποιητής Γεώργιος Σεφέρης μερικούς αιώνες αργότερα. Η Κύπρος παραχωρήθηκε στην Ενετική Δημοκρατία το 1489, και ξεκίνησε με αυτόν τον τρόπο η περίοδος της Βενετοκρατίας. Τη συγκεκριμένη περίοδο, οι Οθωμανοί καταλαμβάνουν την Αίγυπτο (Κράτος Μαμελούκων, 1517), ενώ πριν την τελική απόβαση στην Κύπρο (1570 μ.Χ), θα προηγηθούν επιδρομές στα παράλια της νήσου. Η Κύπρος δε, η οποία πλήρωνε φόρους στο καταληφθέν κράτος των Μαμελούκων (από το 1426), συνέχισε την καταβολή ισόποσων φόρων προς τους κατακτητές Οθωμανούς. Οι Βενετοί επιχείρησαν να οχυρώσουν τα μείζονα αστικά συγκροτήματα (Λευκωσία, Αμμόχωστο, Κερύνεια), μέσω της κατασκευής τειχών, διάνοιξης τάφρων, ωστόσο ως αμυντικό μέτρο δεν αποδείχθηκε απολύτως επαρκές. Κύριο χαρακτηριστικό της ιστορικής αυτής περιόδου, παραμένει **i)** η οικονομική αφαίμαξη των Κυπρίων, **ii)** η συνέχιση της κατοχής της Κύπρου η οποία αποτελούσε σημαντική και προκεχωρημένη στρατιωτική βάση, και ταυτόχρονα σπουδαίο εμπορικό κέντρο, **iii)** η οικονομική και πνευματική παρακμή του τόπου.¹⁵

3.4.) Οθωμανικά χρόνια και Αγγλοκρατία.

Η περίοδος της Τουρκοκρατίας οριοθετείται από το έτος 1571 μ.Χ. οπότε και η οθωμανική δύναμη 350 σκαφών και 20.000 στρατιωτικών κατέλαβε ύστερα από πολιορκία την Αμμόχωστο, και διήρκεσε τρεις αιώνες, έως το 1878, όταν δηλαδή η Κύπρος γίνεται αγγλική αποικία. Η κατάληψη της Κύπρου από τους Οθωμανούς εξελίχθηκε σταδιακά, αρχής γενομένης από τη Λάρνακα κατόπιν τρίμηνης πολιορκίας, συνεχίστηκε με τη Λευκωσία (1570 μ.Χ), και τελικώς με την κατάληψη της Αμμοχώστου επεκτάθηκε στο υπόλοιπο νησί. Αξίζει να επισημανθεί ότι προηγήθηκε πλήρης διατάραξη των σχέσεων με τους Βενετούς. Από το επόμενο έτος μεταφέρθηκαν στο νησί έποικοι, ενώ στις 7 Μαρτίου 1573 η Βενετία υπέγραψε συνθήκη ειρήνης με τους Οθωμανούς, και αναγνώρισε την προσάρτηση της Κύπρου.¹⁶

Βασικό γνώρισμα της οθωμανικής διοίκησης ήταν η αποδοχή των θρησκευτικών μειονοτήτων, και η οργάνωση τους μέσω του συστήματος των Millet. Σ' αυτό το πλαίσιο, ανασυστάθηκε η Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου και της αποδόθηκαν προνόμια. Ο ρόλος της Εκκλησίας θεωρούνταν εκ προοιμίου αναβαθμισμένος, καθώς ήταν ο μοναδικός θεσμός που επιβίωσε στη διάρκεια της Λατινοκρατίας. Παράλληλα οι Οθωμανοί, προχώρησαν σε απογραφή κατοίκων και περιουσιών (προκειμένου να ενταχθούν στο φορολογικό σύστημα), και εγκαθίδρυσαν διοικητικό μηχανισμό υπό τον Muzaffer Pasha. Η διοικητική εξάρτηση και διάρθρωση της νήσου μεταβλήθηκε στο πέρασμα των χρόνων, μετά το 1839 υπήχθη απευθείας στην Υψηλή Πύλη (μέχρι το 1868), ενώ στο εσωτερικό, διαιρέθηκε σε δεκαέξι *Kadılık* (διοικητικές περιφέρειες), ωστόσο οι διαφοροποιήσεις μέχρι το τέλος της Οθωμανικής περιόδου, ήταν αρκετές.¹⁷

¹⁵ <http://archeia.moec.gov.cy/sm/255/his9.pdf>

¹⁶ Διονυσίου Γεώργιος: *Οθωμανική Περίοδος. Ιστορία των Ελλήνων*, σσ.416-428

¹⁷ *Ibid*, σσ 428-438

Εντός του εν λόγω χρονικού πλαισίου, δημιουργήθηκε η τουρκοκυπριακή κοινότητα, γεγονός καταλυτικό για την εξέλιξη του Κυπριακού ζητήματος στη σύγχρονη έκφραση του, αλλά και τη μόνιμου χαρακτήρα δημογραφική μεταβολή του νησιού. Ο πρώτος πυρήνας δημιουργήθηκε από τα στρατιωτικά σώματα των Οθωμανών (περίπου 4.000 Γενίτσαροι και Σπαχήδες), οι οποίοι παρέμειναν στο νησί, δημιούργησαν οικογένειες και αναμίχθηκαν με τον αυτόχθονα πληθυσμό. Αριθμός εποίκων μεταφέρθηκε στην Κύπρο, προκειμένου να ενισχυθεί πληθυσμιακά και να επανακάμψει οικονομικά. Δεν υπήρχε δηλαδή πρόθεση δημογραφικής αλλοίωσης. Παράλληλα, παρατηρήθηκαν και εξισλαμισμοί Ορθόδοξων Χριστιανών (και αντίστοιχα Λατίνων), φαινόμενο που διήρκησε καθ' όλη τη διάρκεια της Οθωμανικής κατοχής. Οι συνθήκες ένδειας, ήταν ο βασικότερος λόγος αλλαξοπιστίας, ωστόσο αρκετοί επιφανειακά ασπάζονταν το Ισλάμ, και «εν τοις πράγμασι» παρέμεναν χριστιανοί, ήταν γνωστοί δε ως «λινοβάμβακοι» (κρυπτοχριστιανοί). Πέραν των όποιων διαφοροποιήσεων, ο πυρήνας της μετέπειτα τουρκοκυπριακής κοινότητας, συγκροτείται από τα πρώτα έτη της Οθωμανικής παρουσίας στο νησί.¹⁸

Η καθεστωτική αλλαγή που σημειώθηκε στην Κύπρο το 1878, ήταν αποτέλεσμα της Αγγλοτουρκικής «Κυπριακής Συνθήκης», η οποία συνήφθη υπό συνθήκες μυστικότητας (Κωνσταντινούπολη, 4 Ιουνίου 1878). Η Κύπρος παραχωρήθηκε στην Αγγλία, με αντάλλαγμα στρατιωτική συνδρομή της δεύτερης προς τον Σουλτάνο, σε περίπτωση που η Ρωσία προσπαθούσε να επεκτείνει περαιτέρω την κατοχή εδαφών, εις βάρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Παράλληλα, οι Βρετανοί θα υποστήριζαν τις οθωμανικές θέσεις, στη διάρκεια του Συνεδρίου του Βερολίνου. Οι Οθωμανοί, δεσμεύτηκαν να προωθήσουν τις μεταρρυθμίσεις υπέρ των χριστιανών υπηκόων, ενώ οι Άγγλοι θα κατέβαλαν ετησίως χρηματικό ποσό, εν είδει «μισθώματος». Η διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ, η ανάγκη απόκτησης μιας βάσης πλησίον των περιοχών όπου διέρχονταν τα εμπορικά προϊόντα προς τις Ινδίες, και οι απόπειρες των Ρώσων να κατέλθουν στις «θερμές» θάλασσες, μετέβαλαν τη γεωπολιτική αξία της νήσου για το Λονδίνο.¹⁹

Η ανακοίνωση του περιεχομένου της Συνθήκης, προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις στην Αγγλία, στην υπόλοιπη Ευρώπη αλλά και στην Κύπρο. Οι ελληνοκύπριοι αποδέχτηκαν την αλλαγή καθεστώτος με ικανοποίηση, εξαιτίας της προβληματικής διοίκησης του νησιού εκ μέρους των Οθωμανών.

Πρώτος κυβερνήτης (ιδιότητα «Μεγάλου Αρμοστή» - High Commissioner), ήταν ο υποστράτηγος Sir Garnet Wolseley²⁰, ο οποίος διακήρυξε την προσήλωση του στην προώθηση του εμπορίου, στη γεωργική ανάπτυξη, στην εμπέδωση της δικαιοσύνης, της ασφάλειας και της ελευθερίας. Η διοικητική διαίρεση του νησιού, διατηρήθηκε όπως ίσχυε και στο προηγούμενο καθεστώς των Οθωμανών (έξι διοικητικές επαρχίες, πρώην “kaza”), όπως διατηρήθηκε και το φορολογικό σύστημα, του οποίου οι όροι είσπραξης αυστηροποιήθηκαν. Επίσης οριστικοποιήθηκε η μορφή του Νομοθετικού Συμβουλίου, ενώ το νησί χωρίστηκε σε τρεις εκλογικές περιφέρειες. Βασικά χαρακτηριστικά της περιόδου αυτής ήταν η έλλειψη κρατικού ενδιαφέροντος για τη

¹⁸ *Ibid*, σσ 438-447.

¹⁹ Παπαπολυβίου Πέτρος: *Η Αγγλοκρατία στην Κύπρο*, σσ 484-489.

²⁰ <https://www.nam.ac.uk/explore/garnet-wolseley>

διατήρηση των βασικών δομών στο νησί, η μετανάστευση προς τα αστικά κέντρα και τα υψηλά ποσοστά αναλφαβητισμού και φτώχειας. Στα θετικά σημεία, καταγράφεται η χωρομέτρηση, η χαρτογράφηση και ο εκσυγχρονισμός του κτηματολογίου. Επίσης η αναβάθμιση και η ασφαλοποίηση του οδικού δικτύου, η σιδηροδρομική σύνδεση Λευκωσίας-Αμμοχώστου, η αναβάθμιση του χρηματοπιστωτικού συστήματος και η εισαγωγή νέων καλλιεργειών.²¹

3.5.) Πληθυσμιακή Εξέλιξη και Αντιαποικιακός Αγώνας

Πριν αναφερθούμε στο εθνικό κίνημα που θα οδηγήσει στον αντιαποικιακό αγώνα, κρίνεται σκόπιμο να γίνει αναφορά στη δημογραφική εικόνα που παρουσίαζε το νησί, καθώς ως πληροφορία αποτελεί κομβικό σημείο στη μετέπειτα εξέλιξη του προβλήματος.

	1881	1901	1921	1946
Μουσουλμάνοι	45.458	51.309	61.339	80.548
Έλληνες Ορθόδοξοι	137.631	182.739	244.887	361.199
Άλλου θρησκεύματος	3.624	2.974	4.489	8.367
Σύνολο	186.173	237.022	310.715	450.114

Πίνακας 1: Εξέλιξη Πληθυσμού στην Κύπρο. Ο Πίνακας παρατίθεται στον 19ο Τόμο της σειράς "Ιστορία των Ελλήνων", επιμέλεια Παπαπολυβίου Πέτρος.

Ένα ακόμη εντυπωσιακό στοιχείο, είναι η προϊούσα αύξηση του αστικού πληθυσμού της Κύπρου μετά το 1910, όπου από το ποσοστό του 17,3% που αντιστοιχούσε στον πληθυσμό των έξι πόλεων το 1921,²² το 1946 το ποσοστό άγγιξε το 21,6%. Ένα σημαντικό στοιχείο, αφορά το γεγονός ότι οι πληθυσμοί ανεξαρτήτως θρησκεύματος ζούσαν αναμειγμένοι. Τέλος, εκτός από τις εσωτερικές μετακινήσεις προς τα αστικά κέντρα (αστυφιλία), παρατηρήθηκε και έντονο μεταναστευτικό κίνημα προς το εξωτερικό, με χώρες προορισμού την Αίγυπτο (και άλλες αφρικανικές όπως το Σουδάν), τις ΗΠΑ και το Η.Β. Ενδεικτικά το 1946 οι Κύπριοι μετανάστες ανέρχονταν στους 40.000 (12.000 στην Αίγυπτο, 10.000 στις ΗΠΑ, 8.000 στο Λονδίνο κ.α.).²³

Ο διακαής πόθος των Ελληνοκυπρίων να ενσωματωθούν στο μητροπολιτικό κορμό, αποτέλεσε πάγιο αίτημα το οποίο εκδηλώθηκε και διατυπώθηκε άμεσα προς τη βρετανική διοίκηση. Το αίτημα ήταν καθολικό, και το πρώτο ενωτικό κίνημα, περιστοιχίζονταν γύρω από τον μητροπολίτη Κιτίου Κυπριανό, τον σχολάρχη της Λεμεσού Α.Θεμιστοκλέους και τον δάσκαλο στην ίδια πόλη, Α. Παλαιολόγο. Το πρώτο παγκύπριο υπόμνημα υποβλήθηκε το 1879, και αφορούσε αιτήματα για αντικατάσταση των στρατιωτικών διοικητών με πολιτικούς υπαλλήλους, την καθιέρωση και της ελληνικής γλώσσας ως επίσημης, κατάργηση της δεκάτης, διοικητικές μεταρρυθμίσεις κ.ά. Η παραχώρηση των Επτανήσων στην Ελλάδα ως «προηγούμενο» (1864), και η νίκη των Φιλελευθέρων το 1880, οδήγησαν στη

²¹ Παπαπολυβίου Πέτρος: *Η Αγγλοκρατία στην Κύπρο*, σσ 488-500.

²² Λευκωσία, Λεμεσός, Λάρνακα, Αμμόχωστος, Πάφος, Κερύνεια.

²³ Παπαπολυβίου Πέτρος: *Η Αγγλοκρατία στην Κύπρο*, σσ 490.

σύνταξη του πρώτου υπομνήματος με ενωτικές αξιώσεις το 1881, δόγμα το οποίο κυριάρχησε καθ' ολοκληρίαν στους κόλπους της ελληνικής κοινότητας μέχρι το 1931. Μέσα από την εκπαίδευση (ίδρυση Παγκύπριου Γυμνασίου), μέσω της ίδρυσης αθλητικών συλλόγων, την ίδρυση τυπογραφείων και τη συνεπαγόμενη αύξηση των εκδόσεων, το εθνικό κίνημα «ανδρώθηκε» και απέκτησε νέα δυναμική.²⁴

Το ασίγηστο πάθος των Ελλήνων Κυπρίων να ενωθούν με την Ελλάδα, προσέκρουσε στη συστηματική άρνηση των Βρετανών να ικανοποιήσουν το αίτημα. Ο πολιτικός αγώνας για την ικανοποίηση του αιτήματος οριοθετείται το 1912, με τη σύσταση Κεντρικής Επιτροπής Πολιτικού Αγώνα η οποία διοργάνωσε τα πρώτα μαζικά συλλαλητήρια. Οι πρώτες διακοινοτικές διαταραχές σημειώθηκαν στη Λεμεσό στις 14 Μαΐου 1912 («γεγονότα του Κατακλυσμού»),²⁵ με τραγικό απολογισμό έξι νεκρούς.

Στη διάρκεια των «Οκτωβριανών» (1931), τα οποία ξεκίνησαν με εντυπωσιακά σε συμμετοχή συλλαλητήρια με κύριο αίτημα την ένωση, και κατέληξαν σε συγκρούσεις με τις αποικιακές δυνάμεις, πυρπολήθηκε μεταξύ άλλων το Κυβερνείο της Λευκωσίας. Η κυβέρνηση Βενιζέλου αποστασιοποιήθηκε θεωρώντας ότι επρόκειτο περί ζητήματος εσωτερικής αρμοδιότητας της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, ωστόσο το ενωτικό πάθος λάμβανε χαρακτηριστικά μαζικού λαϊκού κινήματος, καθώς η ανάπτυξη της αστικής τάξης στην Κύπρο και η λειτουργία της μέσης εκπαίδευσης με ελληνικά πρότυπα, ενίσχυσε τα προειρημένα αισθήματα. Το Λονδίνο παρέμεινε σταθερά αρνητικό στην ικανοποίηση του καθολικού αιτήματος για ένωση με την Ελλάδα (το 78% του νησιού ήταν Έλληνες), και στη διάρκεια του Β'Π.Π. μεταβιβάζοντας χρονικά την επανεξέταση του ζητήματος μετά τη λήξη του πολέμου, κάτι το οποίο δεν συνέβη.²⁶

Εν κατακλείδι, αξίζει να επισημανθεί ότι η συνεισφορά των Κυπρίων στους εθνικούς αγώνες ήταν σημαντική. Αξιοσημείωτη ήταν η συμμετοχή 1500-1800 Ελληνοκυπρίων στους Βαλκανικούς πολέμους, με τραγικό απολογισμό 55 νεκρούς.²⁷ Ηρωική μορφή των Βαλκανικών πολέμων, εξέχουσα προσωπικότητα του εθνικού κινήματος, και σπουδαία πολιτική φυσιογνωμία, ήταν ο δήμαρχος Λεμεσού Χριστόδουλος Σώζος, ο οποίος φονεύθηκε στη μάχη του Μπιζανίου.²⁸

Κρίσιμη για την εξέλιξη του ζητήματος, ήταν η δεκαετία του 1950. Το δικαίωμα αυτοδιάθεσης των Κυπρίων, ενισχύονταν περαιτέρω από τις μεταπολεμικές διατάξεις του νεοσύστατου ΟΗΕ, και τις διεθνείς Συνθήκες και Συμβάσεις οι οποίες υποστήριζαν τα κινήματα αυτοκυβέρνησης, τα ανθρώπινα δικαιώματα κτλ. Τον Ιανουάριο του 1950, η κυπριακή εθναρχία²⁹ διοργάνωσε δημοψήφισμα ανάμεσα

²⁴ *Ibid* σσ 500-503.

²⁵ Φωνή της Λεμεσού: <https://www.foni-lemesos.com/retro/10093-oi-tourkokuprioi-ths-lemesou.html>

²⁶ Συρίγος Άγγελος: *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, σσ 122.

²⁷ Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου (Παπαπολυβίου), ΓΕΣ, 2013.

²⁸ Κυπριακός Χρονογράφος. Χρ. Σώζος. *Ο ηρωικός δήμαρχος Λεμεσού, ο οποίος πέθανε σαν απλός στρατιώτης:*

<http://www.xronografos.com/%CF%87%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CF%8C%CE%B4%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%82-%CF%83%CF%8E%CE%B6%CE%BF%CF%82-%CE%BF-%CE%B7%CF%81%CF%89%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%B4%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%BF/>

²⁹ Πολιτικό γραφείο της ελληνορθόδοξης εκκλησίας της Κύπρου.

στους Ελληνοκυπρίους, με αίτημα την Ένωση, αφού αρνήθηκε να το οργανώσει η τοπική κυβέρνηση. Το 95,7% τάχθηκε υπέρ της ένωσης με την Ελλάδα. Οι Βρετανοί αμφισβήτησαν την εγκυρότητα του αποτελέσματος, και δεν δέχθηκαν την αντιπροσωπεία που μετέβη στο Λονδίνο, προκειμένου να τους επιδώσει το αποτέλεσμα και τους τόμους με τις υπογραφές του δημοψηφίσματος.

Η σταθερή άρνηση της Βρετανίας να ικανοποιήσει το αίτημα αυτοδιάθεσης, ώθησε Κύπρο και Ελλάδα να στραφούν προς την κατεύθυνση διαφώτισης της διεθνούς κοινής γνώμης. Κατά την επίσκεψη στην Αθήνα του επικεφαλής του Foreign Office Anthony Eden (1953), διαπιστώθηκε η σκαιά άρνηση του Λονδίνου να συζητήσει καθ' οποιονδήποτε τρόπο το ζήτημα, ενώ λίγους μήνες αργότερα ο υφυπουργός των Αποικιών Henry Hopkinson, απέκλεισε κάθε ενδεχόμενο αυτοδιάθεσης, εξαιτίας της μεγάλης γεωπολιτικής αξίας της Κύπρου. Εντός των προειρημένων συνθηκών ήρθε η πρώτη προσφυγή της Ελλάδας στον ΟΗΕ, διεθνοποιώντας το ζήτημα, και η μετάπτωση στον αντιστασιακό αγώνα από την Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών (ΕΟΚΑ), η οποία ξεκίνησε τη δράση της την 1^η Απριλίου 1955.³⁰

Ο αγώνας έλαβε τα χαρακτηριστικά αντάρτικου πόλεως, εξαπλώθηκε σύντομα σε ολόκληρη τη νησιωτική επικράτεια, και περιλάμβανε επιθέσεις δολιοφθοράς κατά βρετανικών στόχων. Μέσα από τον ανταποικιακό αγώνα, αναδείχθηκαν ηρωικές μορφές, όπως ο Γρηγόρης Αυξεντίου, ο Μιχάλης Καραολής και ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης.³¹

Η ελληνική κυβέρνηση εξαιτίας ποικίλων διεθνοπολιτικών παραγόντων (στροφή αραβικών χωρών προς ΕΣΣΔ, κρίση Σουέζ, Αραβοϊσραηλινή σύγκρουση, κίνημα Αδεσμεύτων), αλλά κυρίως για λόγους εξάρτησης από τη Μεγάλη Βρετανία, αρνούνταν μέχρι το 1953 να στηρίξει το κυπριακό αίτημα. Το 1954 άλλαξε στάση και προσέφυγε στα Ηνωμένα Έθνη (υπέβαλε νέες προσφυγές κάθε χρόνο μέχρι και το 1958), αλλά προσέκρουσε στην άρνηση των ΗΠΑ της Μ. Βρετανίας και των λοιπών δυτικών χωρών, οι οποίες διέθεταν αυξημένη επιρροή εντός του διεθνούς οργανισμού. Το σκεπτικό της αρνητικής στάσης βασιζόταν στην πεποίθηση ότι το κυπριακό ζήτημα αφορούσε εσωτερικό θέμα της Αγγλίας, συνεπώς ο ΟΗΕ ήταν αναρμόδιος να εξετάσει το αίτημα αυτοδιάθεσης.³²

Η εθνική διαφοροποίηση μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, ουσιαστικά ξεκινά το 1955. Ασφαλώς σημειώθηκαν επεισόδια σε προηγούμενες χρονικές περιόδους, ωστόσο δεν αφορούσαν ευρείας έκτασης φαινόμενα, ενώ γενικότερα οι διακοινοτικές σχέσεις παρέμεναν καλές. Στα μέσα της δεκαετίας του 1950, οι Τουρκοκύπριοι ηγέτες εξέφρασαν την αντίθεση τους στο ενωτικό αίτημα, ενώ με αφορμή το Κυπριακό ξέσπασαν τα διαβόητα «Σεπτεμβριανά», στην Κωνσταντινούπολη, το 1955.³³ Οι Τουρκοκύπριοι συνειδητοποίησαν τη διαφορετική

³⁰ Αναστασιάδης, Βακαλόπουλος: *20^{ος} Αιώνας, Τα Κορυφαία Γεγονότα. Η Κύπρος στον 20^ο Αιώνα*, σσ 287-291.

³¹ Αγωνιστές ΕΟΚΑ.

<http://www.remembercyprus.mysch.gr/index.php/eikones?tmpl=component&catid=1&id=6:agonistes-eoka>

³² Κρανιδιώτης Γιάννος: *Το Κυπριακό Πρόβλημα (1960-1974)*, σσ 29.

³³ Η Καθημερινή. Συρίγος: *Τα Σεπτεμβριανά*, 09/03/2014.

<http://www.kathimerini.gr/757327/article/epikairothta/ellada/ta-septemvriana>

ταυτότητα τους, και καθοδηγούμενοι από την Άγκυρα, αλλά και παραδειγματιζόμενοι από την έτερη κοινότητα, αφενός επιδίωξαν αυξημένη συμμετοχή στις υποθέσεις του τόπου, αφετέρου τάχθηκαν υπέρ των Βρετανών, φοβούμενοι ότι τυχόν ικανοποίηση του ενωτικού αιτήματος θα συνεπάγονταν περιορισμό των δικαιωμάτων τους. Η Βρετανία εξ αρχής υπέθαλψε τις τουρκικές φοβίες και προνόησε υπέρ της εμπλοκής της Τουρκίας στο Κυπριακό. Τόσο στη διάρκεια της Τριμερούς διάσκεψης του Λονδίνου (1955)³⁴, όσο και με τις προτάσεις του Σχεδίου Macmillan (1958)³⁵, η πρόθεση του Λονδίνου για διχοτόμηση ήταν προφανής.³⁶ Την ίδια εποχή το Ηνωμένο Βασίλειο εξόρισε τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο τον Γ' στις Σεϋχέλλες, διότι πρωτοστατούσε στον αγώνα για την ένωση της Κύπρου.³⁷ Τον Ιούνιο του 1958, παρολίγον να επαναληφθεί το σκηνικό των «Σεπτεμβριανών», όταν στη Λευκωσία εξερράγη βόμβα στο Γραφείο Τύπου του Τουρκικού Προξενείου και σημειώθηκαν καταστροφές σε καταστήματα Ελληνοκυπρίων. Το 1995 ο Rauf Denktaş παραδέχθηκε ότι επρόκειτο περί προβοκατόρικης πράξης εκ μέρους του «βαθέως Κράτους» (TMT).³⁸ Η Türk Mukavemet Teşkilatı ήταν τρομοκρατική οργάνωση των τουρκοκυπρίων η οποία ιδρύθηκε και έδρασε με τις ευλογίες της Άγκυρας το 1957.

Η Τουρκία η οποία πρόβαλλε την ανάγκη υπεράσπισης των συμφερόντων της, της εθνικής της ασφάλειας και των δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων, αποδέχονταν ως λύση τη διχοτόμηση, κάτι το οποίο φάνταζε αδύνατον για την ελληνοκυπριακή πλευρά, αφού οι Τουρκοκύπριοι ζούσαν διάσπαρτοι σε όλη την επικράτεια της νήσου και επιπλέον οι δικαιοδικές σχέσεις κατά βάση ήταν αρμονικές (έως το 1955). Η Μ. Βρετανία εκμεταλλεύτηκε τις τουρκικές «ανησυχίες» ώστε να επιδιώξει την ενεργότερη εμπλοκή της Τουρκίας στο Κυπριακό, προκειμένου να επιτύχει την καταστολή του ανταποικιακού αγώνα. Τόσο για το Η.Β. όσο και για τις ΗΠΑ, η υπόθεση της Κύπρου είχε διπλή διάσταση: **i)** αφορούσε μια διένεξη με άμεση εμπλοκή δύο Κρατών-Μελών του NATO, **ii)** σχετιζόνταν με την ασφάλεια των δυτικών συμφερόντων στη Μέση Ανατολή, ειδικά μετά την έξαρση της βίας στην περιοχή (εμφύλιος στο Λίβανο, αραβοϊσραηλινοί πόλεμοι), την κρίση στο Σουέζ (1956), και την αύξηση της επιρροής της ΕΣΣΔ.

Η Ελλάδα εκτίμησε λανθασμένα τις τουρκικές προθέσεις για την εμπλοκή της Άγκυρας στην Κύπρο, διότι αφενός με σχετική ευκολία παραιτήθηκε από τις αξιώσεις της επί της νήσου το 1878, αφετέρου αποδέχτηκε την προσάρτηση στη Μεγάλη Βρετανία με τη Συνθήκη τη Λωζάνης (άρθρο 20). Η Ελλάδα εκτίμησε ότι στην

³⁴ Γιαγκου Αναστασία: *Η Τριμερής Διάσκεψη του Λονδίνου 1955*,

https://www.academia.edu/6195279/%CE%97_%CE%A4%CF%81%CE%B9%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%AE%CF%82_%CE%94%CE%B9%CE%AC%CF%83%CE%BA%CE%B5%CF%88%CE%B7_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%9B%CE%BF%CE%BD%CE%B4%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CF%85_1955_%CE%95%CF%86%CE%B7%CE%BC_%CE%9A%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%AE_23_%CE%A6%CE%B5%CE%B2%CF%81%CE%BF%CF%85%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85_2014

³⁵ Andrekos Varnava: *Reinterpreting Cyprus Policy, 1957-1960*.

https://www.academia.edu/389179/Reinterpreting_Macmillan_s_Cyprus_Policy_1957-1960

³⁶ Κρανιδιώτης Γιάννος: *Το Κυπριακό Πρόβλημα (1960-1974)*, σσ 30-31.

³⁷ Η Καθημερινή. Παπαπολυβίου: *Ο Εκτοπισμός του Μακάριου στις Σεϋχέλλες*, 15/06/2004.

<http://www.kathimerini.gr/771762/article/epikairothta/ellada/o-ektopismos-toy-makarioy-stis-seuxelles>

³⁸ Συρίγος Άγγελος: *Στη Σκιά του Κυπριακού*, σσ 127.

περίπτωση της Κύπρου θα επαναλαμβάνονταν το μοτίβο της Δυτικής Θράκης, δηλαδή θα υπήρχε μια μουσουλμανική μειονότητα για την οποία θα λαμβάνονταν ειδικές πρόνοιες (λ.χ. εκπαίδευση). Οι διεθνείς συσχετισμοί όμως ήταν τελείως διαφορετικοί.

Εντός ενός κυκλώνα διεθνοπολιτικών εξελίξεων, η αύξηση της γεωπολιτικής αξίας της Τουρκίας και η ασφάλεια του ΝΑΤΟ και του Ισραήλ, επηρέασαν καθοριστικά τις μορφές προτεινόμενης λύσης στο Κυπριακό. Η λύση θα έπρεπε να ικανοποιεί τις ανάγκες του ΝΑΤΟ και γενικότερα τα συμφέροντα της Δύσης. Η ένωση ήταν μια αποδεκτή λύση, υπό την έννοια ότι κράτος-μέλος της συμμαχίας θα επέκτεινε την κρατική του κυριαρχία στην Ανατολική Μεσόγειο. Ωστόσο τα σενάριο αυτό, προσέκρουσε στις σφοδρές αντιδράσεις της Τουρκίας, η οποία δεν θα έπρεπε να δυσαρεστηθεί επ' ουδενί, εξαιτίας της αυξημένης γεωστρατηγικής της σημασίας. Συνεπώς στην όποια λύση, οι Δυτικοί έπρεπε να λάβουν υπόψη τις τουρκικές αξιώσεις. Η διχοτόμηση που εξυπηρετούσε την Τουρκία, δυσαρεστούσε την Ελλάδα. Έτσι άρχισε να κυοφορείται ένας τρίτος εναλλακτικός δρόμος για την Κύπρο, αυτός της αυθυπόστατης και ανεξάρτητης κρατικής μορφής.

4). Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου

Την εποχή της διαπραγμάτευσης (1959-1960) για το μέλλον της Κύπρου, το σύνολο του πληθυσμού αριθμούσε 573.566 κατοίκους, εκ των οποίων οι 441.343 ήταν Ελληνοκύπριοι (77%), οι 103.809 Τουρκοκύπριοι (18%), και οι 28.414 άλλων εθνότητων. Αυτή ήταν η τελευταία επίσημη απογραφή στο νησί στα χρόνια της Αποικιοκρατίας.³⁹

Τον Ιούνιο του 1958 κατατέθηκε από τους Βρετανούς το «Σχέδιο Macmillan», του οποίου τυχόν εφαρμογή, θα ικανοποιούσε άμεσα τις τουρκικές επιδιώξεις περί διχοτόμησης, αφού προβλέπονταν διανομή αρμοδιοτήτων μέσω της λειτουργίας δύο ξεχωριστών κοινοβουλίων, ξεχωριστοί δήμοι, υπερεθνικό συμβούλιο διαχείρισης λοιπών ζητημάτων (με συμμετοχή Ελλαδιτών και Τούρκων αξιωματούχων) κ.α. Η εφαρμογή του, ΔΕΝ απαιτούσε τη σύμφωνη γνώμη Ελλάδας και Τουρκίας. Η Τουρκία το αποδέχτηκε, και δεδομένης της αρνητικής τροπής για τα ελληνικά συμφέροντα, η Ελλάδα απείλησε ότι θα αποχωρήσει από το ΝΑΤΟ. Η Τουρκία σύντομα υπαναχώρησε από τη θέση περί εφαρμογής του βρετανικού σχεδίου, και πρότεινε διμερείς διαπραγματεύσεις για την εξεύρεση αμοιβαία αποδεκτής λύσης. Η στροφή της Τουρκίας σχετίζονταν με τη δημιουργία της Ηνωμένης Αραβικής Δημοκρατίας (ένωση Αιγύπτου Συρίας), η οποία ήταν φιλοσοβιετική, και τυχόν αποχώρηση της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ, θα σηματοδοτούσε την αποκοπή από τη Δύση και την περικύκλωση από εχθρικά διακείμενες δυνάμεις. Η Βρετανία αποδέχτηκε τη διμερή διαπραγμάτευση, υπό την προϋπόθεση ότι θα λαμβάνονταν μέριμνα υπέρ της παραμονής στρατιωτικών βάσεων στο κυπριακό έδαφος.

Στο διάστημα 5-11 Φεβρουαρίου 1959, συναντήθηκαν οι πρωθυπουργοί Ελλάδας και Τουρκίας στη Ζυρίχη, όπου επιτεύχθηκε ο βασικός συμβιβασμός. Ως οδικός χάρτης, ακολουθήθηκε η συνθήκη ιδρύσεως της Αυστρίας, της οποίας το άρθρο 4, απαγόρευε την ένωση με τη Γερμανία, ώστε να αποκλειστούν ανάλογες σκέψεις. Οι συνομιλίες επαναλήφθηκαν στο Λονδίνο (17-19 Φεβρουαρίου), και με τη συμμετοχή της ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας (Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και ο Fazıl Küçük).

Ωστόσο η Τουρκία εκέκτητο επεμβατικό δικαίωμα, βάσει των Συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου;

Οποιαδήποτε ερμηνεία περί επεμβατικού δικαιώματος, αντίκειται στον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών (άρθρο 2 παρ. 4), και τις διατάξεις αναγκαστικού Δικαίου (jus cogens), γεγονός το οποίο θα τις καθιστούσε αυτομάτως άκυρες. Συνεπώς η επίκληση της Συνθήκης Εγγυήσεως για την επέμβαση του 1974, νομικά κρίνεται έωλη. Μέσα από τη Συνθήκη Εγγυήσεως, οι τρεις εγγυήτριες δυνάμεις αναλάμβαναν να διαφυλάξουν τη συνταγματική τάξη, εγγυούνταν και αναγνώριζαν την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου, λάμβαναν μέριμνα ώστε να μην υπάρξει ένωση της Κύπρου με άλλο κράτος, αλλά και να μην επιδιωχθεί καθ' οποιονδήποτε τρόπο η διχοτόμηση.

³⁹ Κρανιδιώτης Γιάννος: *Το Κυπριακό Πρόβλημα (1960-1974)*, σσ 24.

Πριν κυρωθεί και επικυρωθεί η Συνθήκη, ζητήθηκε η γνωμοδότηση ως προς το «σύννομο περιεχόμενο της Συμβάσεως», του διεθνολόγου Hans Kelsen.⁴⁰ Τα σημαντικότερα σημεία των επισημάνσεων Kelsen, έχουν ως εξής:

- i) Το άρθρο 3 αναφέρεται σε εσωτερικό κίνημα (στάση, επανάσταση, πραξικόπημα κτλ), το οποίο θα αποσκοπεί στον περιορισμό των μειονοτικών δικαιωμάτων, ή στην ένωση ή στη διχοτόμηση της Κύπρου. Οι εγγυήτριες χώρες θα μπορούσαν να επέμβουν σε περίπτωση αυτοάμυνας, εφόσον τα στρατεύματα μιας εγγυήτριας δύναμης (π.χ. ΤΟΥΡΔΥΚ) δέχονταν ένοπλη επίθεση από τους στασιαστές (δικαίωμα που απορρέει από το άρθρο 51 του Κ.Α. και όχι από τη Συνθήκη Εγγυήσεως).
- ii) Αν η αναταραχή στο εσωτερικό της Κύπρου, τείνει να απειλήσει το καθεστώς που διαμορφώθηκε από τις Διεθνείς Συνθήκες, χωρίς ωστόσο να λαμβάνει χώρα ένοπλη επίθεση κατά δυνάμεων εγγυήτριας χώρας, τυχόν επέμβαση θα πρέπει να έχει τη συναίνεση της κυρίαρχης κυπριακής κυβέρνησης.

Σύμφωνα με τις τελικές εκτιμήσεις του Kelsen, το άρθρο 3 της Συνθήκης Εγγυήσεως δεν μπορεί να ερμηνευτεί ότι παρέχει απεριόριστο επεμβατικό δικαίωμα με τη χρήση ενόπλων δυνάμεων, σε περίπτωση παραβίασης των διατάξεων της ίδιας της Συνθήκης. Χρήση ενόπλων δυνάμεων δύναται να υπάρξει κατόπιν εξουσιοδότησης του ΟΗΕ, της νόμιμης κυπριακής κυβέρνησης, ή σε περίπτωση νόμιμης άμυνας. Συνεπώς δεν πηγάζει κανένα δικαίωμα χρήσης ένοπλης βίας από τη Συνθήκη Εγγυήσεως.

Δεδομένης της προειρημένης γνωμοδότησης, συνεπάγεται ότι η Τουρκία ερμήνευσε αυθαίρετα τη Συνθήκη Εγγυήσεως, και παραβίασε τις υποχρεώσεις της.⁴¹

Με τις Συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου και το Σύνταγμα του 1960, δημιουργήθηκε ενιαίο κυπριακό κράτος με δικοινοτικό χαρακτήρα, ως αποτέλεσμα ενός αμοιβαίου σεβασμού Ελλάδας και Τουρκίας, οι οποίες υποχώρησαν από τα αιτήματα περί ενώσεως και διχοτομήσεως αντίστοιχα. Η λήψη αποφάσεων απαιτούσε την απόλυτη συμφωνία των δύο κοινοτήτων (υπό την έννοια ότι ο τουρκοκύπριος αντιπρόεδρος απολάμβανε θεσμικά, δικαίωμα αρνησικυρίας), γεγονός το οποίο καθιστούσε εκ προοιμίου το λειτουργικό πλαίσιο προβληματικό. Η δυσλειτουργία στη διοίκηση του κράτους προκάλεσε την πρώτη σοβαρή διακοινοτική κρίση το 1963 με την πρόταση για συνταγματική αναθεώρηση από τον πρόεδρο Μακάριο.

⁴⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Hans_Kelsen

⁴¹ Ομήρου Γιαννάκης: *Το περιεχόμενο των Συνθηκών Εγγυήσεως*, Φιλελεύθερος, Ιούνιος 2017.

5). Ενδοκοινοτικές Συγκρούσεις, Διακρατικές Κρίσεις.

Πριν αναλυθεί η ενδοκοινοτική διαμάχη, η οποία προδήλως είχε «εξωτερικές προεκτάσεις», θα γίνει αναφορά στην εξωτερική πολιτική της Κύπρου, η οποία σαφώς δημιούργησε το κατάλληλο κλίμα ώστε να ενταθούν οι εξωτερικές παρεμβάσεις, και να «ευνοηθούν» οι σκέψεις για το πραξικόπημα κατά της νόμιμης κυπριακής κυβέρνησης από τη Χούντα των Αθηνών, αλλά και η μετέπειτα τουρκική επέμβαση στο νησί. Οι κινήσεις της Κύπρου στη γεωπολιτική σκακιέρα ανησυχούσαν τους αξιωματούχους της Δύσης καθώς η κυβέρνηση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, εστράφη προς το Κίνημα των Αδεσμεύτων, προμηθεύτηκε τσεχοσλοβακικά όπλα, αρνήθηκε την παρουσία ειρηνευτικών δυνάμεων οι οποίες θα απαρτίζονταν από χώρες-μέλη του ΝΑΤΟ. Η στάση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου - ο οποίος επισκέφτηκε τη Μόσχα τον Ιούνιο του 1971 – προβλημάτιζε τους Δυτικούς, οι οποίοι θεωρούσαν ότι δίνει δυνατότητα παρεμβάσεων στην Ε.Σ.Σ.Δ. σε μια εποχή όπου αναζητούσε ασφαλή διέξοδο προς τη Μεσόγειο. Οι κινήσεις του Αρχιεπισκόπου πυροδότησαν σχεδιασμούς για την ανατροπή του, και το 1970 ο πρώην υπουργός Άμυνας Πολύκαρπος Γεωργιάδης, άνθρωπος με πληθώρα διασυνδέσεων αλλά και πολλούς εχθρούς στην Αθήνα, και μέχρι το 1968 ο «εξ απορρήτων του Μακαρίου», αναμείχθηκε σε μια δολοφονική απόπειρα του νόμιμου ηγέτη της Κυπριακής Δημοκρατίας, την οποία όπως φαίνεται σχεδίασαν Έλληνες αξιωματούχοι. Η Κύπρος πορεύτηκε μέχρι την εισβολή, μέσα σε ένα καθεστώς ενδοκοινοτικών ταραχών, πόλωσης μεταξύ ενωτικών-ανθενωτικών, διεθνών παρεμβάσεων και πιέσεων (κυρίως από Αθήνα και Άγκυρα), συνομοσιών, παραστρατιωτική δράση εθνικιστικών οργανώσεων κ.α.⁴²

Η εφαρμογή του Συντάγματος, κατέστη προβληματική εξ αρχής. Τα προβληματικά σημεία εντοπίζονταν κυρίως στην εφαρμογή της αναλογίας στελέχωσης των δημοσίων υπηρεσιών (70 προς 30), το δικαίωμα αρνησικυρίας του Τούρκου αντιπροέδρου, οι χωριστές πλειοψηφίες στη Βουλή (με αποτέλεσμα να εφαρμοσθεί διαφορετικό φορολογικό σύστημα ανά κοινότητα) κ.α. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος προχώρησε στην υποβολή δεκατριών προτάσεων για μια *Συνταγματική Αναθεώρηση* (Δεκέμβριος 1963), προκειμένου να καταστήσει λειτουργικότερο το κράτος, αλλά συνάντησε σφοδρές αντιδράσεις εκ μέρους των Τουρκοκυπρίων, με αποτέλεσμα να ξεσπάσει η πρώτη σοβαρή διακοινοτική κρίση στο νησί.

Τα προτεινόμενα μέτρα επικεντρώνονταν στα εξής: **1)** απαλοιφή δικαιώματος αρνησικυρίας Τούρκου αντιπροέδρου, **2)** ο Αντιπρόεδρος να αναπληρώνει τον Πρόεδρο σε περίπτωση απουσίας ή αδυναμίας άσκησης των καθηκόντων του, **3)** ο Πρόεδρος (Έλληνας) και ο Αντιπρόεδρος (Τούρκος) της Βουλής, να εκλέγονται από την Ολομέλεια και όχι από χωριστές αντιπροσωπείες του Κοινοβουλίου, **4)** να ισχύει για τον Αντιπρόεδρο του κοινοβουλίου, ότι και για τον Αντιπρόεδρο της Κυβέρνησης σε περίπτωση απουσίας ή αδυναμίας άσκησης καθηκόντων εκ μέρους του Προέδρου, **5)** Να καταργηθούν οι ξεχωριστές πλειοψηφίες στη Βουλή, **6)** ενοποίηση δημοτικών

⁴² Ριζοσπάστης, Πολιτική: *Κύπρος Πριν Είκοσι δύο Χρόνια*, Τετάρτη 24 Ιουλίου 1996.
<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=3667446>

συμβουλιών (εφαρμογή στους ΟΤΑ), **7**) ενοποίηση των λειτουργιών της Δικαιοσύνης, **8**) να ενοποιηθεί η Αστυνομία και η Χωροφυλακή, **9**) να καθοριστεί η αριθμητική δύναμη των Σωμάτων Ασφαλείας και του Κυπριακού Στρατού, **10**) να αλλάξει η αναλογία του 70 προς 30 για τη στελέχωση της δημόσιας υπηρεσίας, **11**) περιορισμός των μελών της Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας (αρμόδιας για διορισμούς και προαγωγές) από δέκα σε πέντε, **12**) λήψη αποφάσεων της προειρημένης επιτροπής με απλή αναλογική πλειοψηφία, **13**) κατάργηση ελληνικής κοινοτικής συνέλευσης.⁴³

Οι προτάσεις αποσκοπούσαν στη βελτίωση των σημείων εκείνων που είχαν προκαλέσει προστριβές και διενέξεις, καθιστούσαν δε το κράτος «δυσκίνητο» ως προς τη λήψη καίριων αποφάσεων και τις λειτουργίες του. Ωστόσο κάποιες προτάσεις (λ.χ. η κατάργηση του δικαιώματος VETO του Αντιπροέδρου), έρχονταν σε ευθεία αντίθεση με το άρθρο υπ.αρ. 182 του Συντάγματος, το οποίο προέβλεπε ότι τα εν λόγω σημεία έπρεπε να παραμείνουν αμετάβλητα. Οι προτάσεις απορρίφθηκαν από την τουρκοκυπριακή πλευρά, προκάλεσαν επιδείνωση της πολιτικής ατμόσφαιρας, και μέσα σ' αυτό το κλίμα ξέσπασαν διακοινοτικές βιαιοπραγίες, τις παραμονές των Χριστουγέννων του 1963.

Αξίζει να τονιστεί ότι από το 1961, τουλάχιστον, οργανώνονταν εκατέρωθεν παραστρατιωτικές ομάδες και υπήρχε διάχυτη η φήμη περί μεταφοράς οπλισμού από την Τουρκία προς τους Τουρκοκύπριους. Οι δύο κοινότητες συγκρούστηκαν βιαιώς και μέχρι τον Μάρτιο οι νεκροί άγγιζαν τους 200 για την ελληνική πλευρά και τους 1000 για την τουρκική, σύμφωνα με κάποιες εκτιμήσεις. Η Τουρκία απείλησε ότι θα έκανε χρήση του Άρθρου 4 της Συνθήκης Εγγυήσεως, δηλαδή ότι θα επενέβαινε στο νησί. Στην Ελλάδα, οι ένοπλες δυνάμεις τέθηκαν σε επιφυλακή, σε μια περίοδο (1963-1964), μεταξύ δύο εκλογικών αναμετρήσεων. Οι δυνάμεις της ΤΟΥΡΔΥΚ και της ΕΛΔΥΚ αναπτύχθηκαν περιμετρικά των στρατοπέδων τους. Στις 27 Δεκεμβρίου 1963 συνεκλήθη το Σ.Α. υπό συνθήκες απειλής, εξαιτίας των αναγνωριστικών υπερπτήσεων της τουρκικής αεροπορίας (ΤΗΚ) στην Κύπρο, και παρά τη μη λήψη συγκεκριμένων μέτρων, η προσωρινή βελτίωση της κατάστασης επανέφερε μια σχετική ομαλότητα στο νησί και πυροδότησε βρετανική πρωτοβουλία για τη χάραξη της περίφημης «πράσινης γραμμής».⁴⁴

Η «**πράσινη γραμμή**» επινοήθηκε από τον Βρετανό υπουργό Κοινοπολιτειακών Σχέσεων Duncan Sandys⁴⁵, ως μια νοητή διαχωριστική γραμμή η οποία θα χώριζε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους στην κυπριακή πρωτεύουσα, προκειμένου να διατηρηθεί η εκεχειρία και τελικώς παρέμεινε σε μόνιμη βάση. Μετά την άφιξη της ειρηνευτικής δύναμης του ΟΗΕ η κατάσταση παγιώθηκε. Από την έναρξη της κρίσης οι Τουρκοκύπριοι δημόσιοι υπάλληλοι απείχαν από τις εργασίες τους, οι θεσμικοί παράγοντες διαχώρισαν τις ευθύνες τους από την κυβέρνηση και παρέμειναν στον τουρκικό τομέα της Λευκωσίας, οι επαφές διακόπηκαν και οι μετακινήσεις περιορίστηκαν. Περίπου 25.000 Τουρκοκύπριοι μετακινήθηκαν από μικτούς προς

⁴³ Πολυκάρπου Ανδρέας: *Από την Ανεξαρτησία στα 13 σημεία του Μακαρίου. Οι κοινοτικές ταραχές του 1963 και η πρώτη διχοτόμηση της Κύπρου*, Offsite. 01/10/2017.

⁴⁴ Κρανιδιώτης Γιάννος: *Το Κυπριακό Πρόβλημα (1960-1974)*, σσ 43-49.

⁴⁵ Ο ίδιος είχε πρωταγωνιστικό ρόλο στην επακολογήσασα διάσκεψη του Λονδίνου.

αμιγώς τουρκικούς οικισμούς, και προς τον κύριο θύλακα βορείως της Λευκωσίας. Ο Τουρκοκύπριος αντιπρόεδρος, αποσύρθηκε από την κυβέρνηση (μαζί με τους τρεις ομοεθνείς του υπουργούς), και σχημάτισαν μια «εκτελεστική επιτροπή διοίκησης» για τους τουρκοκυπριακούς θύλακες. Παράλληλα οι Τουρκοκύπριοι βουλευτές εγκατέλειψαν τη Βουλή των Αντιπροσώπων και σχημάτισαν ξεχωριστό νομοθετικό σώμα.⁴⁶ Κοινώς, δημιουργήθηκαν παράλληλες δομές διοίκησης, και ξεκίνησε η «εν τοις πράγμασι» διχοτόμηση.

Η αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από τις κρατικές δομές, πέραν της δυσλειτουργίας του κράτους, δημιούργησε προβληματισμούς ως προς τη νομική υπόσταση της Κυπριακής Δημοκρατίας, και τη δυνατότητα να εκπροσωπείται στα διεθνή forum ή να προσφεύγει στους διεθνείς οργανισμούς. Η Τουρκία έως το 1974 δεν έθεσε ενστάσεις ως προς το πρώτο ζήτημα, ενώ για το δεύτερο απεφάνθη το Σ.Α. του ΟΗΕ με το ψήφισμα 186/1964.⁴⁷ Μέσω του ψηφίσματος, το Σ.Α. των Η.Ε. ζήτησε τη συγκατάθεση της κυπριακής κυβέρνησης, για την ανάπτυξη διεθνούς ειρηνευτικής δυνάμεως στο κυπριακό έδαφος, συνεπώς αναγνώρισε τη νομιμότητα της κυβερνήσεως, παρά την απόσυρση των Τουρκοκυπρίων. Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκε και η διεθνής κοινωνία.⁴⁸

Στη *διάσκεψη του Λονδίνου* η οποία ξεκίνησε τις εργασίες της στις 15 Ιανουαρίου 1964, συμμετείχαν αντιπροσωπείες από Ελλάδα, Τουρκία, Η.Β. και των δύο κοινοτήτων (γνωστή ως *Πενταμερής*). Δεν συμμετείχε η νόμιμη εκλεγμένη κυπριακή κυβέρνηση, γεγονός το οποίο υπέσκαπτε τη διεθνονομική προσωπικότητα της Κύπρου, ωστόσο προκειμένου να βελτιωθούν οι επίμαχες διατάξεις του Συντάγματος, και γενικότερα η υπόσταση του κράτους, δέχτηκε να αποστείλει αντιπροσωπεία απαρτιζόμενη από τον Γλαύκο Κληρίδη, τον Τάσο Παπαδόπουλο και τη Στέλλα Σουλιώτη. Οι Τούρκοι επέμειναν στις μετακινήσεις πληθυσμών, προκειμένου να βελτιωθεί το αίσθημα ασφάλειας των Τουρκοκυπρίων. Επίσης στο ζήτημα της παρουσίας των ελληνικών και τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων στο νησί, η τουρκική αντιπροσωπεία ζήτησε άμεση αύξηση του αριθμού τους, και εγκατάσταση σε περιοχές όπου ήταν πιθανό να δημιουργηθούν ταραχές. Η ελληνική πλευρά απέρριψε τις τουρκικές προτάσεις οι οποίες ισοδυναμούσαν με διχοτόμηση, ωστόσο έδειξε διαλλακτική στάση στο ενδεχόμενο εγκατάστασης διεθνούς ειρηνευτικής δύναμης, η οποία θα διασφάλιζε την τάξη, και την απομάκρυνση των στρατιωτικών διοικήσεων Ελλάδας και Τουρκίας (σε βάθος χρόνου). Οι διαφωνίες κατέδειξαν ότι δεν υπήρχε περιθώριο συμφωνίας, δια τούτο συνεχίστηκαν οι συνομιλίες των Βρετανών με την κάθε αντιπροσωπεία ξεχωριστά. Στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων ετέθη και το ζήτημα της ένταξης της Κύπρου στο ΝΑΤΟ, κάτι το

⁴⁶ Συρίγος Άγγελος: *Στη Σκιά του Κυπριακού*, σσ 154-157.

⁴⁷ ΟΗΕ: Ψήφισμα 186/4 Μαρτίου 1964

<https://strovoliotis.wordpress.com/2009/12/15/%CE%BF%CE%B7%CE%B5-%CF%88%CE%AE%CF%86%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B1-184-1964-%CE%B1%CF%85%CF%84%CF%8C-%CF%84%CE%BF-%CE%B3%CE%BD%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%B6%CE%B1%CF%84%CE%B5/>

⁴⁸ Συρίγος Ά: *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, σσ 161.

οποίο απέρριψε η Ελλάδα, φοβούμενη τυχόν αύξηση της τουρκικής επιρροής μέσω του Διεθνούς Οργανισμού.⁴⁹

Στις 24 Φεβρουαρίου 1964, υποβλήθηκε το τελικό σχέδιο (γνωστό και ως *Αγγλοαμερικανικό Σχέδιο*), το οποίο περιλάμβανε τις εξής προτάσεις:

A) εγκατάσταση πολυεθνικής δύναμης στο νησί, για διάστημα έως τριών μηνών, **B)** στο ίδιο διάστημα, Ελλάδα και Τουρκία θα αποφύγουν τη χρήση του επεμβατικού δικαιώματος, **Γ)** διορισμός μεσολαβητή ο οποίος θα αναλάβει να διευθετήσει τις διακοινοτικές διαφορές, **Δ)** η πολυεθνική δύναμη θα συγκροτηθεί από όλες τις ενδιαφερόμενες χώρες, χωρίς να υπαχθεί υπό τον έλεγχο του NATO, **Ε)** η αριθμητική δύναμη του πολυεθνικού σώματος θα ανέλθει στους 10.000 άνδρες και θα τεθεί υπό βρετανική διοίκηση. Τις εντολές θα εκδίδει μια διακυβερνητική επιτροπή αντιπροσώπων των χωρών που θα συμμετέχουν, με έδρα το Λονδίνο, **ΣΤ)** η ΕΛΔΥΚ και η ΤΟΥΡΔΥΚ θα αποτελούν μέρος της ειρηνευτικής δύναμης, χωρίς να αυξηθεί η αριθμητική τους δύναμη περαιτέρω.⁵⁰

Η τουρκοκυπριακή πλευρά και η Άγκυρα δέχτηκαν το Αγγλοαμερικανό Σχέδιο, η ελληνοκυπριακή αντιπροσωπεία εξέφρασε δύο ενστάσεις για να γίνει αποδεκτό (παρουσία Κύπριου Πρέσβη στην έδρα της πολυεθνικής δύναμης στο Λονδίνο, έγκριση της εγκατάστασης δυνάμεων από την κυβέρνηση), αλλά το απέρριψε ο πρόεδρος Μακάριος. Ο ίδιος εστίασε κυρίως στις αρμοδιότητες της επιτροπής η οποία πιθανόν να κάλυπτε κυβερνητικές αρμοδιότητες.

Η απόρριψη, τερμάτισε τη διάσκεψη του Λονδίνου, όχι όμως και τις προσπάθειες ΗΠΑ και Η.Β. να βρουν λύση. Τον Φεβρουάριο του 1964 ο αμερικανός διπλωμάτης George Ball, κατέφτασε στη Λευκωσία κομίζοντας βελτιωτικές προτάσεις του προηγθέντος Αγγλοαμερικανικού Σχεδίου. Σε όλες τις περιπτώσεις (αρχικό σχέδιο, τροποποιητικά σχέδια), το κύριο πνεύμα αποσκοπούσε στην εξάρτηση της Κύπρου από το NATO και τις εγγυήτριες δυνάμεις, και τον περιορισμό των αρμοδιοτήτων άσκησης κυρίαρχης πολιτικής της κυπριακής κυβέρνησης. Στην περίπτωση της Τουρκίας, θα σήμανε τη μεταβολή της, σε μόνιμο ρυθμιστικό παράγοντα σε όλα τα ζητήματα της Κύπρου. Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος προανήγγειλε προσφυγή στον ΟΗΕ, για να αποφύγει τυχόν επέμβαση κατά της εδαφικής ακεραιότητας της Κύπρου, γεγονός το οποίο θα σηματοδοτούσε πλήρη διεθνοποίηση του προβλήματος. Στο διεθνές επίπεδο, υπολόγιζε στη συνδρομή του κινήματος των Αδεσμεύτων, μέλος του οποίου ήταν η Κυπριακή Δημοκρατία, και αντιμετώπιζε πολλές κοινές προκλήσεις με άλλα κράτη-μέλη. Παράλληλα υπολόγιζε σε συνδρομή της ΕΣΣΔ, η οποία αντιμετώπιζε καχύποπτα τις αγγλοαμερικανικές πρωτοβουλίες για υπαγωγή της Κύπρου στον ΝΑΤΟϊκό μηχανισμό.

⁴⁹ Η Πενταμερής Διάσκεψη του Λονδίνου το 1964:

<http://www.nicoscharalambous.org/%CE%BA%CE%B5%CE%B9%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B1/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%B1/41-%CE%B7-%CF%80%CE%B5%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%AE%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%AC%CF%83%CE%BA%CE%B5%CF%88%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CE%B4%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CF%85-%CF%84%CE%BF-1964>

⁵⁰ Brands H.W. (jr): *America enters the Cyprus Tangle*, Middle Eastern Studies Journal. p15. 1964

Μέσα σ' αυτό το κλίμα, έχοντας το Λονδίνο «διαγνώσει» τις προθέσεις Μακαρίου, προσέφυγε πρώτο στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Η.Ε. για να συζητηθεί το έλλειμμα ασφάλειας που προέκυπτε από την κατάσταση στην Κύπρο. Τον Μάρτιο του 1964, το Σ.Α. των Η.Ε. με το ψήφισμα υπ. αρ. 186 ενέκρινε τη συγκρότηση και αποστολή ειρηνευτικής δύναμης στην Κύπρο, και όρισε μεσολαβητή, ο οποίος θα συνδιαλέγονταν με τις δυο κοινότητες και θα κατέληγε σε μια συμβιβαστική λύση του προβλήματος. Στο κείμενο του ψηφίσματος, αναφέρονταν ρητά οι κίνδυνοι για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, οι οποίοι προέκυπταν εξαιτίας της τεταμένης κατάστασης στην Κύπρο. Επίσης επιβεβαίωνε την ισχύ των Συνθηκών του 1959 (Λονδίνου, Ζυρίχης) κάτι το οποίο δυσaráεστησε την ελληνοκυπριακή αντιπροσωπεία εξαιτίας της αποδοχής του επεμβατικού δικαιώματος, ωστόσο επισημαίνονταν η αναγκαιότητα σεβασμού της εδαφικής ακεραιότητας και ανεξαρτησίας της κυπριακής δημοκρατίας. Τελικώς η ειρηνευτική δύναμη Κύπρου (UNFICYP) ανέρχονταν στους 6.369 άνδρες προσωπικό, οι οποίοι προέρχονταν από τον Καναδά, το Η.Β. αλλά και Αυστραλία, Φινλανδία και Σουηδία. Η ειρηνευτική δύναμη διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη διατήρηση της ειρήνης, και σε ελάχιστες περιπτώσεις απέτυχε να επιβάλει την παύση των εχθροπραξιών (κυρίως στις κρίσεις του 1964, 1967). Γενικότερα, αφ' ης στιγμής η UNFICYP αφίχθη στο νησί, λειτούργησε με τρόπο κατευναστικό με αποτέλεσμα να ελαχιστοποιηθούν οι διακοινοτικές συγκρούσεις, παρότι δεν μπόρεσε βεβαίως, να αποτρέψει την τουρκική εισβολή το 1974. Ωστόσο μακροπρόθεσμα η παρουσία της δύναμης παρέτεινε το πολιτικό πρόβλημα, αφού παγίωσε την κατάσταση διχοτόμησης ανάμεσα στις αντιμαχόμενες κοινότητες.⁵¹

Στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών αναλήφθηκε πρωτοβουλία επίλυσης του Κυπριακού, με τη μορφή διορισμού ειδικού μεσολαβητή, όπως ήδη αναφέρθηκε. Αρχικά ορίστηκε ο Φιλανδός Σακάρι Τουομιόγια (25 Μαρτίου 1964-16 Αυγούστου 1964), και μετά τον αιφνίδιο θάνατο του αντικαταστάθηκε από τον τέως πρόεδρο του Εκουαδόρ, Γκάλο Πλάζα (1964-1965). Οι επαφές των μεσολαβητών με τις δύο κοινότητες κατεδείξανε το πλήρες χάσμα απόψεων. Οι Ελληνοκύπριοι επέμεναν στην τροποποίηση των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου, προκειμένου να υπάρξει ένας «εξορθολογισμός» των δυσανάλογων προνομίων που απολάμβανε η τουρκοκυπριακή κοινότητα. Επίσης επιθυμούσαν να ανασχεθεί το επεμβατικό δικαίωμα της Τουρκίας. Οι Τουρκοκύπριοι προνοούσαν επιστροφή στο αρχικό καθεστώς ή στη δημιουργία μιας ομοσπονδίας δύο κρατών με ξεχωριστή γεωγραφική έκταση. Στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων οι δύο κοινότητες υπέβαλαν υπομνήματα και εκθέσεις μέσω των οποίων οδήγησαν τη διαδικασία σε αδιέξοδο. Τον Μάρτιο του 1965 ο Πλάζα υπέβαλε έκθεση μέσω της οποίας φαινόταν ότι μόνο η ελληνοκυπριακή πλευρά είχε προχωρήσει σε μικρές υποχωρήσεις, ενώ η τουρκοκυπριακή παρέμενε αμετακίνητη. Ο Πλάζα υποστήριξε ότι χωρίς τη μεταβολή των υφιστάμενων συνθηκών, η επίλυση θα ήταν αδύνατη. Η έκθεση είχε λάβει πρόνοιες για τη δομή του κράτους, για ζητήματα αυτοδιάθεσης και προστασίας ατομικών και μειονοτικών δικαιωμάτων. Η έκθεση έγινε δεκτή διεθνώς ως εποικοδομητικό κείμενο που αποσκοπούσε στην επίλυση του προβλήματος, ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος αποδέχτηκε τις προτάσεις

⁵¹ Better world Campaign. <https://betterworldcampaign.org/u-n-peacekeeping/cyprus-unficy/>

αντιλαμβανόμενος ότι εξυπηρετούσαν και τις δύο κοινότητες, αλλά απορρίφθηκε από την τουρκική κυβέρνηση, με την αιτιολογία ότι ο μεσολαβητής ξεπέρασε τις θεσμοθετημένες αρμοδιότητες. Η αποστολή Πλάζα υπονομεύτηκε από τις ΗΠΑ οι οποίες προωθούσαν την ιδέα της διπλής ένωσης, δηλαδή το Σχέδιο Acheson.⁵²

Παράλληλα την άνοιξη του 1964, η Τουρκία δέσμευσε τα περιουσιακά στοιχεία Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης και σταδιακά θα απέλασε 12.600 ομοεθνείς, επαναλαμβάνοντας το σκηνικό των διώξεων του 1955. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο θεωρήθηκε «υπαίτιο» για την κατάσταση στην Κύπρο και περικυκλώθηκε από στρατιωτική δύναμη, ενώ στην Ίμβρο και την Τένεδο απαλλοτριώθηκαν γαίες, και μεταφέρθηκαν έποικοι, με αποτέλεσμα να αρχίσει η εκδίωξη του ελληνικού στοιχείου. Η Τουρκία για ακόμη μια φορά, παραβίασε τη Συνθήκη της Λωζάννης, τις διατάξεις της ΕΣΔΑ (Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου/1950) και του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.⁵³

Μετά τις ελληνικές εκλογές τον Φεβρουάριο του 1964 και την εκλογή του Γεωργίου Παπανδρέου, οι ΗΠΑ ανέλαβαν πρωτοβουλία για την έναρξη νέων διμερών διαπραγματεύσεων μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας, κινούμενες σύμφωνα με το «πνεύμα» εξεύρεσης λύσης που εξέφρασε και η έτερη εγγυήτρια δύναμη, η Μεγάλη Βρετανία. Κυρίως εξετάζονταν οι λύσεις της «διπλής ένωσης» ή της ένωσης με την Ελλάδα και της εκχώρησης κυπριακού εδάφους στην Τουρκία, για τη λειτουργία στρατιωτικών βάσεων κατά τα πρότυπα των αντίστοιχων βρετανικών. Στόχος της νέας πρωτοβουλίας η απευθείας διαπραγμάτευση χωρίς την εμπλοκή των Κυπρίων (κυρίως του Μακαρίου), τον οποίον οι δυτικοί αντιλαμβάνονταν ως «απειλή» για τα συμφέροντα τους στην περιοχή.

Η λύση τελικά προέβλεπε την ένωση Κύπρου-Ελλάδας, αλλά με την εκχώρηση σημαντικού ανταλλάγματος προς την τουρκική πλευρά, προκειμένου να καμφθούν τυχόν αντιρρήσεις. Οι επαφές μεταξύ του Αμερικανού προέδρου Lyndon Johnson και του Τούρκου πρωθυπουργού Ismet İnönü⁵⁴ ολοκληρώθηκαν σε καλό κλίμα, καθώς ο δεύτερος συναίνεσε στην ανάγκη διμερών διαπραγματεύσεων και στην εξεύρεση λύσης. Τουναντίον οι επαφές Johnson-Παπανδρέου έγιναν σε αρνητικό κλίμα καθότι ο Έλληνας πρωθυπουργός δεν υποστήριζε το διμερές πλαίσιο επαφών, ωστόσο υπό το καθεστώς πίεσης αποδέχτηκε τη διαμεσολάβηση του Αμερικανού διπλωμάτη, Dean Acheson. Προηγήθηκε η ιδιαίτερος αυστηρή επιστολή του προέδρου Johnson προς τον Ismet İnönü (5 Ιουνίου 1964), μέσω της οποίας οι ΗΠΑ γνωστοποιούσαν ότι αντιτίθονταν σε ενδεχόμενη επέμβαση στην Κύπρο και ότι δεν θα ενεργοποιούνταν το άρθρο 5 του NATO περί αμοιβαίας συνδρομής σε ενδεχόμενη επίθεση της ΕΣΣΔ.⁵⁵

⁵² Πολίτης news: *Ο ρόλος του ΟΗΕ στην επίλυση συγκρούσεων και η περίπτωση της Κύπρου*, (08/10/2017). <https://politis.com.cy/politis-news/kypros/o-rolos-toy-oie-stin-epilyysi-syglykroyseon-kai-i-periptosi-tis-kyproy/>

⁵³ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Ουζούνογλου: *Οι Απελάσεις του 1964/1965*, 23/03/2014

⁵⁴ Ismet İnönü <http://www.mudanyamutarekeevi.org/el/component/content/article/52-ismet-inonu.html>

⁵⁵ Κλάνης Α: *Η Επιστολή Τζόνσον προς Ινονού*, https://www.academia.edu/27520850/%CE%97_%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%AE_%CE%A4%CE%B6%CF%8C%CE%BD%CF%83%CE%BF%CE%BD%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%82_%CE%99%CE%BD%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CF%8D

Οι διμερείς επαφές ξεκίνησαν στη Γενεύη (5 Ιουλίου 1964). Η Ελλάδα εκπροσωπήθηκε αρχικά από τον πρέσβη Νικολαρεΐζη, και στη συνέχεια από τον πρέσβη Σωσσίδη, η Τουρκία από τον καθηγητή Nihat Erim, και το Η.Β. συμμετείχε ως «παρατηρητής». Προφανώς παραμερίστηκαν οι δύο κοινότητες, από τις συνομιλίες, καθώς το *Σχέδιο Ατσέσον* προέβλεπε πλήρη κατάλυση της Κυπριακής Δημοκρατίας ως οντότητας, και υπαγωγή του νησιού στον έλεγχο της Ελλάδας και της Τουρκίας (κοινώς στο NATO).⁵⁶ Αγνοούσε δηλαδή τη φυσική ηγεσία και τη θέληση του κυπριακού λαού. Αρχικώς υποβλήθηκε ένα Σχέδιο, και στη συνέχεια ένα δεύτερο τροποποιητικό, τα οποία αποτέλεσαν την κοινή βάση συζητήσεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.⁵⁷

Σε γενικές γραμμές το πρώτο σχέδιο περιλάμβανε τα εξής: **α)** Οριστική παραχώρηση στην Τουρκία μιας μεγάλης εδαφικής περιοχής της Κύπρου (προτάθηκε η Καρπασία, εξαιρουμένης της Μονής Αγίου Ανδρέα), για ανέγερση στρατιωτικών εγκαταστάσεων, διεξαγωγή ασκήσεων κτλ, **β)** για τους Τουρκοκύπριους που θα ζούσαν εκτός της τουρκικής στρατιωτικής βάσης και σε περιοχές όπου θα αποτελούσαν πλειοψηφία, προβλέπονταν η δημιουργία ειδικών τοπικών διοικήσεων για ξεχωριστές γεωγραφικές μονάδες (π.χ. θύλακας Κιόνελη βορείως Λευκωσίας), χωρίς ωστόσο να υπάρχει ανεξέλεγκτο καθεστώς αφού θα υπάγονταν στην Κύπρο (ή στην Ελλάδα), **γ)** για τις περιοχές όπου οι Τουρκοκύπριοι αποτελούσαν μειοψηφίες, θα συγκροτούσαν μια μειονότητα και θα υπάγονταν σε έναν κεντρικό Οργανισμό που θα ιδρύονταν στη Λευκωσία, με σκοπό να ασκεί διοικητικές αρμοδιότητες κατά τα πρότυπα των προειρημένων τουρκικών θυλάκων, **δ)** διορισμός από τον ΟΗΕ ενός Διεθνούς Αρμοστή - ή εναλλακτικά μιας διεθνούς επιτροπής - ο οποίος θα επιβλέπει τη μη καταστρατήγηση των δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων.⁵⁸

Το δεύτερο σχέδιο (ή τροποποιητικό), κατατέθηκε αφού προηγήθηκαν οι αιματηρές συμπλοκές στα Κόκκινα (Τηλλυρία), οι οποίες προκάλεσαν την επίθεση 64 τουρκικών αεροσκαφών F-100 Super Sabre, τα οποία βομβάρδιζαν στόχους και αμάχους επί δυο ημέρες αδιακρίτως, ενώ απειλήθηκε γενικευμένη ελληνοτουρκική σύρραξη.⁵⁹ Οι τροποποιήσεις αφορούσαν: **α)** η παραχώρηση εδάφους θα ήταν για 50 έτη και όχι οριστική (κατά κυριαρχία), **β)** σημαντικός περιορισμός των γεωγραφικών ορίων της βάσης (από την Κώμη Κεπίρ και ανατολικότερα), **γ)** συγκρότηση δύο τουρκοκυπριακών επαρχιών υπαγόμενων στην ελληνική κεντρική διοίκηση, **δ)** διατήρηση πρότασης περί παρουσίας Διεθνούς Αρμοστή, **ε)** διατήρηση ειδικών εγγυήσεων για τα μειονοτικά δικαιώματα, σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λωζάννης και την ΕΣΔΑ.⁶⁰

Η ελληνική πλευρά αρχικά αποδέχτηκε το τροποποιητικό Σχέδιο (δεύτερο), για να το απορρίψει εκ των υστέρων κατόπιν σφοδρών αντιδράσεων εκ μέρους του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, ενώ η τουρκική αποδέχτηκε το πρώτο, και απέρριψε το

⁵⁶ Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Ριζάς: *Το Σχέδιο Ατσέσον για το Κυπριακό*, 07/08/2016.

⁵⁷ Τα απόρρητα αρχεία του Foreign Office, Πανεπιστήμιο Πειραιώς:

<http://www.unipi.gr/faculty/kats/arhra/articles/77.doc>

⁵⁸ ΤΟ ΒΗΜΑ: *Η Αλήθεια για το Σχέδιο Ατσέσον*, 24/11/2008.

⁵⁹ Αργυρού Φ: *Οι βομβαρδισμοί της Τηλλυρίας*, Signalive, 02/04/2014.

⁶⁰ Κρανιδιώτης Γιάννος: *Το Κυπριακό Πρόβλημα (1960-1974)*, σσ 133-140.

δεύτερο. Στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων προτάθηκε η παραχώρηση της νήσου Μεγίστης (Καστελλόριζου) αντί της Καρπασίας, αλλά η Τουρκία ζήτησε επιπλέον ελληνικά εδάφη, θεωρώντας την έκταση ανεπαρκή. Ζήτησαν παραχώρηση τμημάτων από τη Δυτική Θράκη, και εγκατάσταση των τουρκικών στρατευμάτων εντός των βρετανικών βάσεων. Στην τελευταία περίπτωση, οι Βρετανοί απέρριψαν την πρόταση.

Στις 20 Αυγούστου 1964, ο Acheson απέστειλε επιστολή προς την Αθήνα, ζητώντας την άμεση αποδοχή του τροποποιητικού Σχεδίου. Ο Dean Acheson διαμήνυσε στον πρωθυπουργό Γεώργιο Παπανδρέου, ότι πρέπει να αποφευχθεί σοβιετική ανάμιξη στο Κυπριακό και επίσης ότι ελλοχεύει ο κίνδυνος ανόδου των κομμουνιστών στην εξουσία στο νησί. Συνεπώς επείγει η αποδοχή του σχεδίου, προς εξυπηρέτηση του κοινού συμφέροντος Ελλάδας, Τουρκίας και NATO. Ο Acheson προτείνει τη μονομερή κήρυξη της Ένωσης (κοινώς την κατάλυση της κυπριακής κρατικής οντότητας), και σε δεύτερο στάδιο καθορισμό των ορίων της τουρκικής βάσης (καθορισμός από τον ανώτατο διοικητή νατοϊκών δυνάμεων Ευρώπης). Το σχέδιο απορρίφθηκε από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, γεγονός το οποίο υποχρέωσε την Αθήνα να συνταχθεί με τη Λευκωσία. Καθ' αυτόν τον τρόπο τερματίστηκαν οι πρωτοβουλίες Acheson.

Η πρωτοβουλία Acheson έριξε βαριά σκιά στις *σχέσεις μεταξύ Ελλάδας Κύπρου*. Η αρχική κοινή αντίληψη Αθηνών Λευκωσίας περί επίλυσης στο πλαίσιο του ΟΗΕ, τέθηκε εν αμφιβόλω μετά την παρουσίαση του Σχεδίου Άτσεσον. Τα γεγονότα της Τηλλυρίας όξυναν περαιτέρω την ένταση, καθώς ο πρωθυπουργός Παπανδρέου απέστειλε προς τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο επιστολή σε αυστηρό τόνο (29 Αυγούστου 1964), μέσω της οποίας έθετε την προτεραιότητα του «εθνικού κέντρου» στον τομέα λήψης αποφάσεων. Επίσης τόνιζε ότι ο ελληνικός στρατός δεν πρόκειται «να ρυμουλκηθεί αθλίως σε μια σύρραξη», την οποία δεν θα είχε αποφασίσει η Ελλάς ότι επιθυμούσε. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος απάντησε κατ' αντίστοιχο τρόπο τον Φεβρουάριο του 1965, όπου υποστήριξε ότι συμφωνεί οι αποφάσεις να λαμβάνονται από το «εθνικό κέντρο», αλλά εφόσον αφορούσαν καίρια ζητήματα της Κύπρου, διατηρούσε το δικαίωμα να εκφράζει επιφυλάξεις.⁶¹

Εντός του προειρημένου κλίματος, πραγματοποιήθηκε ο διάλογος Αθηνών Άγκυρας, ο οποίος μπορεί να διακριθεί χρονικά σε δύο φάσεις, Ιούνιος-Δεκέμβριος 1966 και Φεβρουάριος-Σεπτέμβριος 1967. Η τάση σε Αθήνα και Άγκυρα δεν ευνοούσε τη διεθνοποίηση του Κυπριακού ζητήματος, αλλά την επίλυση σε διμερές επίπεδο. Η Άγκυρα αντιδρούσε διότι τα ψηφίσματα του ΟΗΕ ενίσχυαν την Κυπριακή Δημοκρατία, ενώ στην Αθήνα η επικράτηση συντηρητικών στοιχείων τα οποία ήταν ιδεολογικά προσκολλημένα στον αμερικανικό παράγοντα (ο οποίος υποστήριζε τις διμερείς επαφές), οδήγησε στην αναθεώρηση της ελληνικής στάσης. Εξάλλου η Ελλάδα ταλανίζονταν από μια διαρκή πολιτική κρίση, η οποία θα οδηγούσε, εν τέλει, στην κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η Λευκωσία ήταν επιφυλακτική σε

⁶¹ Η Μηχανή του Χρόνου, συνέντευξη Κ. Μητσotάκη: *Ο Μακάριος δεν ήθελε να ακούει για Ένωση*, <https://www.mixanitouxronou.com.cy/keimena-anagoston/o-makar-ios-den-ithele-na-akoui-gia-enosi-alla-elege-ke-alla-ekane-o-grivas-den-itan-politikos-i-dichotomisi-tha-ine-egklima-mia-synentefxi-tou-k-mitsotaki-gia-tin-kypro/>

μια διαδικασία διμερούς διαλόγου, προέκρινε τη βάση ιδεών της έκθεσης Πλάζα, ωστόσο δέχτηκε τον διάλογο ως προϋπόθεση για λύση ένωσης με την Ελλάδα, χωρίς την εκχώρηση στρατιωτικής βάσης στην Τουρκία.⁶²

Ο διάλογος ξεκίνησε στο περιθώριο της Συνόδου των Υπουργών Εξωτερικών του NATO στις Βρυξέλλες (9 Ιουνίου 1966). Σε πρώτη φάση αποφασίστηκε η επιλογή αντιπροσώπων οι οποίοι θα προλείαναν το έδαφος για μια συνάντηση κορυφής. Η Ελλάδα επέμεινε στη λύση της Ένωσης, ακόμη και αν αυτό προϋπέθετε παραχώρηση σημαντικών ανταλλαγμάτων στην Τουρκία. Η Ελλάδα συζητούσε ακόμη και το ενδεχόμενο παραχώρησης βάσης στην Άγκυρα, ή διατήρηση του καθεστώτος των εγγυήσεων και την παραχώρηση προνομίων προς τους Τουρκοκύπριους. Η Τουρκία δεν δέχονταν τη λύση της Ένωσης, και συζητούσε είτε την ελληνοτουρκική συγκυριαρχία στο νησί, είτε τη διατήρηση του καθεστώτος δεσμευμένης ανεξαρτησίας με αυξημένες εγγυήσεις για την τουρκοκυπριακή κοινότητα.

Τον Δεκέμβριο του 1966, υπογράφηκε μνημόνιο για την πρόοδο των συνομιλιών, μεταξύ των Υπουργών Εξωτερικών Ελλάδας και Τουρκίας. Το κείμενο δεν αποτέλεσε σε καμία περίπτωση διμερή συμφωνία, παρά μόνο αποτύπωση των απόψεων των δύο πλευρών. Η Τουρκία επέμεινε στη διατήρηση της ανεξαρτησίας της Κύπρου ή στην εγκαθίδρυση καθεστώτος συγκυριαρχίας, και μάλιστα η Ελλάδα συμφώνησε στην παρουσία τουρκικής στρατιωτικής βάσης επί κυπριακού εδάφους ενώ το υπόλοιπο θα παρέμενε αποστρατικοποιημένο, φιλοδοξώντας η Τουρκία να αποδεχτεί την Ένωση. Η κυπριακή κυβέρνηση επέδειξε οξυμένα αντανάκλαστικά και απέρριψε τις προτεινόμενες ρυθμίσεις οι οποίες αντιστοιχούσαν με διπλή ένωση. Η Ελλάδα επέμεινε στην αναγκαιότητα του διαλόγου, για να διατηρηθεί το καλό κλίμα στην Κύπρο, και να αποφευχθούν νέες εντάσεις.⁶³

Στο Συμβούλιο του Στέμματος το οποίο έλαβε χώρα τον Φεβρουάριο του 1967, ο πρωθυπουργός Παρασκευόπουλος και ο υπουργός Εξωτερικών Ι. Τούμπας, συμφώνησαν στην αναγκαιότητα συνέχισης του διαλόγου. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, χαρακτήρισε την όλη διαδικασία ως αποτυχημένη, διότι αντιλαμβάνονταν τη δημιουργία τουρκικής βάσης ως κάτι εξόχως επικίνδυνο. Η Κύπρος θα βρισκόταν διαρκώς υπό τη δαμόκλειο σπάθη της Τουρκίας και η βάση θα μπορούσε να αποτελέσει ορμητήριο του τουρκικού στρατού για την κατάληψη του νησιού. Τις ανησυχίες του Μακαρίου δεν τις συμμερίζονταν ουδείς εκ του Συμβουλίου του Στέμματος (πλην Γεωργίου Παπανδρέου), και έτσι ο διάλογος συνεχίστηκε.

Η επιβολή της δικτατορίας στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 1967, αφενός έδωσε ώθηση στο διμερές πλαίσιο του διαλόγου εξαιτίας των φιλοαμερικανικών πεποιθήσεων της Χούντας, αφετέρου επιδείνωσε τις σχέσεις με τη Λευκωσία, διότι οι πραξικοπηματίες θεωρούσαν ότι έπρεπε να παρακαμφθεί ο «παράγων Μακάριος».⁶⁴

⁶² Μαυρογένης Γιώργος: *Ο ελληνοτουρκικός διάλογος*, Αψίδα, τεύχος 81.

⁶³ *Μνημόνιο μεταξύ Ελλάδας Τουρκίας 1966*

http://www.papademetris.net/index.php?option=com_content&view=article&id=2287:s-1725&catid=208:1964-1967-9&Itemid=123

⁶⁴ Σαββίδης: *Η Εξωτερική Πολιτική της Δικτατορίας*, 16 Νοεμβρίου 2019,

<http://www.anixneuseis.gr/%CE%B7-%CE%B5%CE%BE%CF%89%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE->

Το φθινόπωρο του 1967, με ελληνική πρωτοβουλία συγκλήθηκε ελληνοτουρκική διάσκεψη κορυφής (σε επίπεδο πρωθυπουργών), στην περιοχή του Έβρου. Η συνάντηση μεταξύ Demirel και Κόλλια κατέληξε σε αποτυχία, αφού η Τουρκία απέρριψε τις ελληνικές προτάσεις για ένωση, και αντιπρότεινε μια σειρά διχοτομικών σχεδίων.⁶⁵

Η Κύπρος επιχείρησε να αναζωπυρώσει το ενδιαφέρον του ΟΗΕ, μέσω σειράς επαφών τις οποίες διενήργησε ο υπουργός των Εξωτερικών Σπύρος Κυπριανού. Η γραμμή της κυπριακής κυβέρνησης ευθυγραμμίζονταν με τις προτάσεις Πλάζα και τις αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ (1965), ενώ ο ελληνοτουρκικός διάλογος θα έπρεπε να τερματιστεί. Ο Γ.Γ. του ΟΗΕ δεσμεύτηκε να υποβάλει μια νέα πρόταση επίλυσης βασισμένη στην έκθεση Πλάζα, γεγονός το οποίο προκάλεσε την αντίδραση της Τουρκίας, ενώ επιφυλάξεις εξέφρασαν οι ΗΠΑ και η Μ. Βρετανία.

Τις όποιες πρωτοβουλίες του Γ.Γ. των Η.Ε. επισκίασε η νέα κρίση που ξέσπασε στην Κύπρο τον Νοέμβριο του 1967. Τουρκοκύπριοι παρεμπόδισαν την ελεύθερη διέλευση κυβερνητικών δυνάμεων από τα χωριά Κοφίνου και Άγιος Θεόδωρος, με αποτέλεσμα να επιτεθεί η Εθνική Φρουρά (η οποία είχε ιδρυθεί ως αμιγής ελληνοκυπριακός στρατός, τον Ιούνιο του 1964). Η Τουρκία απείλησε εκ νέου με επέμβαση και τουρκικά αναγνωριστικά RF-84 πέταξαν πάνω από το νησί. Η κρίση τερματίστηκε στις 16 Νοεμβρίου 1967, όταν η κυβέρνηση διέταξε κατάπαυση πυρός και επιστροφή των μονάδων στα στρατόπεδα τους. Το δυσανάλογο μέγεθος της αντίδρασης και η ακαριαία αντίδραση της Εθνοφρουράς αποτελούσαν ενδείξεις περί προετοιμασίας από μερίδα Ελλήνων αξιωματικών από τον στρατηγό Γρίβα ερήμην της κεντρικής διοίκησης, παρότι την τελική διαταγή την είχε δώσει η κυπριακή κυβέρνηση.⁶⁶

Η σοβαρότερη επίπτωση της κρίσης, αφορά την απομάκρυνση των ελληνικών στρατευμάτων που βρίσκονταν στο νησί πέραν των προβλεπόμενων ορίων, κατ'απαίτηση της Άγκυρας. Ουσιαστικά της γνωστής ως «Μεραρχίας», της στρατιωτικής δύναμης που είχε αποστείλει η κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου στην Κύπρο κατά το 1964, δημιουργώντας εντελώς νέα δεδομένα στις αμυντικές δυνατότητες των Ελληνοκυπρίων. Η Τουρκία απαίτησε επιπλέον, την απομάκρυνση του Γρίβα θεωρώντας τον υπαίτιο για την επίθεση, καταβολή αποζημιώσεων προς τους Τουρκοκυπρίους και αναγνώριση δικαιώματος αυτό-οργάνωσης, διάλυση της Εθνοφρουράς κ.α. Η Τουρκία επέμεινε στις αξιώσεις της, και η κρίση έλαβε διεθνείς διαστάσεις. Στις 22 Νοεμβρίου, ο Καναδάς οι ΗΠΑ και το Η.Β. πρότειναν ένα διακανονισμό μέσω του Καναδού πρωθυπουργού Lester Pearson, ο οποίος προέβλεπε: μείωση ελληνικών και τουρκικών στρατευμάτων στα όρια των ιδρυτικών

[%CF%84%CE%B7%CF%82-](#)

[%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%CF%82/](#)

⁶⁵ Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Συρίγος: *Επικίνδυνες Πλάνες*, 14 Ιουνίου 2015.

⁶⁶ Η Μηχανή του Χρόνου: *Η Αιματηρή Σύγκρουση της Εθνικής Φρουράς και των Τουρκοκυπρίων στο χωριό Κοφίνου, που άνοιξε τον δρόμο στον Αττίλα*, <https://www.mixanitouxronou.com.cy/stiles/sinevi-simera/i-ematiri-sigkrousi-tis-ethnikis-frouras-ke-tourkokiprion-sto-chorio-kofinou-pou-anixe-to-dromo-ston-attila-i-paremvasi-ton-amerikanon-ke-i-apofasi-tis-ellinikis-chountas-na-aposiri-tin-elliniki-mer/>

συνθηκών, καταβολή αποζημιώσεων προς τους Τουρκοκύπριους που υπέστησαν οικονομικές ζημιές στη διάρκεια της πρόσφατης κρίσης, αύξηση της ειρηνευτικής δύναμης του ΟΗΕ και δέσμευση της Τουρκίας για αποφυγή στρατιωτικής επέμβασης. Ο ειδικός απεσταλμένος του προέδρου των ΗΠΑ, ο διπλωμάτης Cyrus Vance, πρότεινε την απόσυρση των ελληνικών στρατευμάτων από το νησί, και την αύξηση της δύναμης της UNFICYP. Η Αθήνα δέχτηκε τις εισηγήσεις του ειδικού απεσταλμένου των ΗΠΑ, και η Τουρκία συμφώνησε επίσης. Η Κύπρος αιτήθηκε συνεδρίαση του Σ.Α. (24 Νοεμβρίου 1967), το οποίο δεν υιοθέτησε καμία απόφαση, αλλά τόνισε την υποστήριξη προς τις πρωτοβουλίες του Γ.Γ. του ΟΗΕ.⁶⁷

Ο Γ.Γ. των Ηνωμένων Εθνών U Thant απηύθυνε προς την Ελλάδα και την Τουρκία έκκληση να απομακρυνθούν όλα τα στρατεύματα τα οποία στάθμευαν στο νησί (συμπεριλαμβανομένων των δυνάμεων ΕΛΔΥΚ, ΤΟΥΡΔΥΚ), και πλήρη αποστρατικοποίηση. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος εξέφρασε την αντίθεση του στο ενδεχόμενο μείωσης της δύναμης της Εθνοφρουράς, καθώς επίσης και στο ενδεχόμενο απομάκρυνσης των ελληνικών στρατευμάτων, ωστόσο αναγνώριζε ότι το τελευταίο ζήτημα ενέπιπτε στην αποκλειστική αρμοδιότητα της ελληνικής κυβέρνησης.

Ο Γ.Γ. εν μέσω έντονου διπλωματικού παρασκηνίου απηύθυνε νέα έκκληση προς Αθήνα και Άγκυρα (3 Δεκεμβρίου 1967), να τερματίσουν τις μεταξύ τους απειλές, και κυρίως την απειλή επεμβάσεως κατά της Κύπρου. Ως πρώτο βήμα τέθηκε η απομάκρυνση της ελληνικής Μεραρχίας συνολικής δύναμης 8.500 ανδρών, και δευτερευόντως θα εξετάζονταν το ενδεχόμενο διεύρυνσης της εντολής για την UNFICYP. Η πρόταση του ΟΗΕ έγινε δεκτή από ελληνικής και τουρκικής πλευράς, έτσι η Ελλάδα απέσυρε τη στρατιωτική της δύναμη και η Τουρκία απέσυρε τις φραστικές απειλές για εισβολή.⁶⁸

Τα γεγονότα του 1967 αποτέλεσαν ορόσημο για τις προτεραιότητες του κυπριακού ελληνισμού, οι οποίες θα αναπροσαρμόζονταν βάσει των εφικτών λύσεων και όχι των επιθυμητών. Η Κύπρος διαπίστωσε την αδυναμία της Ελλάδας να τη συνδράμει στρατιωτικά, συνεπώς το όραμα της Ένωσης θα έπρεπε να εγκαταλειφθεί, παρά το γεγονός ότι μερίδα Κυπρίων το υποστήριζε ως μονόδρομο. Η Κύπρος όφειλε να στραφεί προς την ανεξάρτητη πορεία, κάτι το οποίο αντιλαμβάνονταν η συντριπτική πλειοψηφία των Κυπρίων. Με το δίλημμα της ανεξαρτησίας ή της ένωσης θα διεξήχθησαν οι προεδρικές εκλογές του 1968, κατά τις οποίες ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ο οποίος πρέσβευε πλέον στην ανεξαρτησιακή πολιτική, έλαβε ποσοστό 95,5%. Είχε προηγηθεί στα τέλη του προηγούμενου έτους (1967), η ανακήρυξη της «Προσωρινής Τουρκικής Διοίκησης Κύπρου», γεγονός το οποίο σηματοδοτούσε την

⁶⁷ Κρανιδιώτης: *Το Κυπριακό Πρόβλημα (1960-1974)*, σσ 174-180.

⁶⁸ Συρίγος: *Η Ελληνική Μεραρχία στην Κύπρο (1964-1968) και ο ρόλος των μεγάλων δυνάμεων*, <https://www.academia.edu/9785904/> %CE%97 %CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD %CE%B9%CE%BA%CE%AE %CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%AF%CE%B1 %CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD %CE%9A%CF%8D%CF%80%CF%81%CE%BF 1964- %CE%BA%CE%B1%CE%B9 %CE%BF %CF%81%CF%8C%CE%BB%CE%BF%CF%82 %CF%84%CF%89%CE%BD %CE%BC%CE%B5%CE%B3%CE%AC%CE%BB%CF%89%CE%BD %CE%B4%CF%85%CE%BD%CE%AC%CE%BC%CE%B5%CF%89%CE%BD

ενίσχυση των διαμελιστικών τάσεων. Ο Γ.Γ. του ΟΗΕ αποδοκίμασε την τουρκοκυπριακή ενέργεια, και ζήτησε την έναρξη ενδοκοινοτικών συνομιλιών.

Η ελληνοκυπριακή και η ελλαδική ηγεσία, αποδέχτηκαν την πρωτοβουλία του Γ.Γ. του ΟΗΕ για ενδοκυπριακές συνομιλίες, καθώς θα τελούσαν υπό την αιγίδα του Διεθνούς Οργανισμού. Η τουρκική πλευρά αρχικά διαφώνησε, ωστόσο κατόπιν συμφώνησε. Στις 11 Ιουνίου 1968 στη Βηρυτό, έλαβε χώρα η πρώτη συνάντηση μεταξύ Γλαύκου Κληρίδη και Rauf Denktaş, και ο πρώτος γύρος συνομιλιών διήρκεσε μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1971.⁶⁹ Στη διάρκεια του πρώτου γύρου συνομιλιών πραγματοποιήθηκαν τέσσερις συναντήσεις των αντιπροσωπειών, οι οποίες απέβησαν άκαρπες. Συζητήθηκαν συνταγματικά, θεσμικά και διαδικαστικά ζητήματα και υπεβλήθη από τις δύο πλευρές ξεχωριστό πακέτο προτάσεων. Διαφωνίες προέκυψαν στα ζητήματα άσκησης της νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας, στο θέμα της μεταρρύθμισης στη Δικαιοσύνη, και στην οργάνωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Ειδικά στον τελευταίο τομέα, οι Τουρκοκύπριοι επιθυμούσαν την ενίσχυση των ΟΤΑ και την αποδυνάμωση της εξάρτησης αυτών από την κεντρική εξουσία, γεγονός το οποίο μακροπρόθεσμα θα οδηγούσε σε μια ιδιότυπη διχοτόμηση.

Το 1969 δημιουργήθηκε από φιλοενωτικούς και άλλα ετερόκλητα στοιχεία, η οργάνωση «Εθνικό Μέτωπο». Μια άλλη ομάδα, η οποία όπως αναφέρθηκε ήταν υπό την επιρροή του Π. Γεωρκάτζη, αποπειράθηκε να δολοφονήσει τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο (8 Μαρτίου 1970), ρίχνοντας ριπές κατά του ελικοπτερού που τον μετέφερε.⁷⁰ Το «Εθνικό Μέτωπο», επικουρούνταν από Έλληνες αξιωματικούς οι οποίοι υπηρετούσαν στην Κύπρο. Καθ' αυτόν τον τρόπο, η χούντα των Αθηνών, ακολουθούσε «διπλή» πολιτική, αφενός υποστηρίζοντας τις ενδοκυπριακές συνομιλίες και την ανεξαρτησία της Κύπρου, αφετέρου παρέχοντας στήριξη (και υποκινώντας) τα αντιπολιτευόμενα - προς την πολιτική του Μακαρίου - στοιχεία. Μάλιστα, η ελληνική κυβέρνηση έδειχνε να βρίσκει σημεία επαφής με την Άγκυρα για την περίπτωση επανάληψης του απευθείας διαλόγου, υποσκάπτοντας τις ενδοκυπριακές συνομιλίες. Οι διαφωνίες μεταξύ του Κύπριου υπουργού των Εξωτερικών Κυπριανού και του Ελλαδίτη ομολόγου του Πιπινέλη ήταν ορατές στη συνάντηση της 11^{ης} Ιουνίου 1970. Η Ελλάδα χαρακτήρισε αδιάλλακτη τη στάση Μακαρίου στη διάρκεια των ενδοκυπριακών συνομιλιών, ζητώντας αναπροσαρμογή στάσης. Ο επόμενος ΥΠ.ΕΞ της Ελλάδας, Ξανθόπουλος Παλαμάς, υποστήριξε ότι η ισχύς της Τουρκίας είναι αδιαμφισβήτητη, και τυχόν λάθη της Κύπρου θα τα επωμίζονταν αδίκως η Ελλάδα. Εξάλλου, ΝΑΤΟ και ΗΠΑ πίεζαν για συμβιβασμό, και αυτό για την Κύπρο – σύμφωνα με τον ίδιο – ήταν μονόδρομος. Γενικότερα, η χουντική κυβέρνηση πρόβαλε το δόγμα του «Εθνικού Κέντρου» σύμφωνα με το οποίο η Ελλάδα θα έπρεπε να είχε τον πρώτο και τελευταίο λόγο σε κάθε απόφαση

⁶⁹ Πολίτης: *Οι διακοινοτικές συνομιλίες*, <http://parathyro.politis.com.cy/2018/10/diakoinotikes-synomilies/>

⁷⁰ Εθνικό Μέτωπο Κύπρου 1968-1970. <https://vithoskopio.wordpress.com/2016/02/11/%CF%84%CE%BF-%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%BC%CE%AD%CF%84%CF%89%CF%80%CE%BF-1968-1970/>

της Λευκωσίας, η δε λύση του Κυπριακού, έπρεπε να αναζητηθεί στους ευρύτερους κόλπους της δυτικής Συμμαχίας, και όχι στο πλαίσιο του ΟΗΕ.⁷¹

Μετά το πραξικόπημα του 1971 στην Τουρκία, η Χούντα έσπευσε να διαβεβαιώσει την Άγκυρα για τις καλές προθέσεις της, και ο Γ. Παπαδόπουλος παραχώρησε συνέντευξη στην εφημερίδα *Milliyet*, δηλώνοντας ότι η κυπριακή κρίση ήταν το μεγαλύτερο εμπόδιο για την εξομάλυνση των διμερών σχέσεων. Σύντομα Ελλάδα και Τουρκία κατέληξαν στην κομβική «Συμφωνία της Λισσαβόνας», η οποία καθόριζε λεπτομερώς τους τρόπους αντιμετώπισης του Κυπριακού. Η Συμφωνία ήταν απόρροια ΝΑΤΟϊκών πιέσεων, και των νέων συσχετισμών ισχύος σε Μέση Ανατολή και Ανατολική Μεσόγειο μετά τον πόλεμο των έξι ημερών, αφού η Σοβιετική Ένωση υποστήριζε πλέον ενεργά τα αραβικά κράτη, ενώ οι ΗΠΑ το Ισραήλ. Το ισχυρό κομμουνιστικό κίνημα στην Κύπρο, και η αδέσμευτη πολιτική του Μακαρίου, καθώς και η προσέγγιση με τις χώρες του ανατολικού μπλοκ, ήταν παράγοντες οι οποίοι καθιστούσαν την Κύπρο «επικίνδυνη» για τα δυτικά συμφέροντα.⁷²

Το καλοκαίρι του 1971 οι σχέσεις Ελλάδας Κύπρου βρίσκονταν σε εξόχως κρίσιμο σημείο. Η χουντική κυβέρνηση απαιτούσε μέσω δύο επιστολών, την πλήρη αναπροσαρμογή των κυπριακών θέσεων, σύμφωνα με τις θέσεις τις οποίες υποστήριζε η Αθήνα. Οι θέσεις των Αθηνών υποστήριζαν μια ευρεία αυτονομία των Τουρκοκυπρίων, κάτι το οποίο θεωρούσε η Λευκωσία ότι θα οδηγούσε με μαθηματική ακρίβεια στη διχοτόμηση, δια τούτο και δεχόταν μια περιορισμένη αυτονομία. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος απάντησε στις επιστολές Παπαδόπουλου στις 24 Μαρτίου 1971 με αντίστοιχο τρόπο, οπότε κατέστη πασιφανής η πλήρης διαφωνία Αθηνών-Λευκωσίας. Ο Έλληνας ΥΠ.ΕΞ Παλαμάς, υπενθύμιζε συνεχώς προς τους Κύπριους αξιωματούχους τη στρατιωτική κατωτερότητα της Ελλάδας έναντι της Τουρκίας, και ότι εξαιτίας αυτής ουδείς έπρεπε να διακινδυνεύσει μια σύρραξη στην περιοχή. Ο ίδιος εξέφραζε τον αποτροπιασμό του, για την προσέγγιση Κύπρου-ΕΣΣΔ.

Η πολιτική ανταλλαγής επιστολών και σημειωμάτων κλιμάκωσε την κρίση Αθήνας-Λευκωσίας, όταν ο Έλληνας ΥΠ.ΕΞ απαίτησε να πειθαρχήσει η Κύπρος στις αποφάσεις της Ελλάδας (εμπιστευτικό σημείωμα, 20 Ιουλίου 1971). Ο Μακάριος απάντησε στο εμπιστευτικό σημείωμα τον Αύγουστο του 1971, απορρίπτοντας τους ισχυρισμούς περί διάπραξης λαθών στη διάρκεια των ενδοκυπριακών διαπραγματεύσεων. Μάλιστα πρόσθεσε ότι η Αθήνα δεν μπορούσε να απαιτεί να έχει τον τελευταίο λόγο στις αποφάσεις της Κύπρου, καθότι αδυνατούσε να την καλύψει από στρατιωτικής απόψεως.⁷³

Τον Σεπτέμβριο του 1971 κυπριακή αντιπροσωπεία με επικεφαλής τον ίδιο τον Μακάριο επισκέφτηκε την Αθήνα, και διημείφθησαν συνομιλίες με το δικτατορικό καθεστώς. Η Αθήνα πρότεινε τον διορισμό Τουρκοκύπριου υπουργού Τοπικής Αυτοδιοίκησης, κάτι το οποίο θα οδηγούσε στη διάλυση των θυλάκων, θέση την οποία δεν συμερίζονταν η Κύπρος. Ο Παπαδόπουλος και ο Παλαμάς διατύπωσαν

⁷¹ Κρασιδιώτης: *Το Κυπριακό Πρόβλημα (1960-1974)*, σσ 183-200.

⁷² Διάλογος: *Από τη Χούντα στο Πραξικόπημα του 1974 (11^ο Μέρος)*, <https://dialogos.com.cy/apo-ti-chounta-sto-praxikopima-tou-1974-meros-10o/>

⁷³ Συρίγος: *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, σσ 197-199.

την άποψη ότι τυχόν αδιέξοδο των ενδοκυπριακών συνομιλιών, θα προκαλέσει σοβαρή κρίση, ενώ ο Μακάριος αντέτεινε ότι αυτό θα αποτελούσε αφορμή για επιστροφή στις διαδικασίες εξεύρεσης λύσης μέσω του ΟΗΕ.⁷⁴

Την ίδια εποχή, επέστρεψε παράνομα στην Κύπρο ο πρωταγωνιστής της κρίσης της Κοφίνου, στρατηγός Γρίβας Γεώργιος, ο οποίος συγκρότησε μυστική οργάνωση με στόχο την Ένωση, την ΕΟΚΑ Β'.⁷⁵ Κύριος στόχος του Γρίβα ήταν η απομάκρυνση του Μακαρίου από την ηγεσία της Κύπρου, κάτι το οποίο υποστήριζαν οι Ελλαδίτες αξιωματικοί στο νησί και φυσικά η ελληνική δικτατορική κυβέρνηση. Η άφιξη τσεχοσλοβακικών όπλων στην Κύπρο (Ιανουάριος 1972), κλιμάκωσε την κρίση μεταξύ Αθήνας - Λευκωσίας, διότι ο Έλληνας υφυπουργός εξωτερικών Παναγιωτάκος απαίτησε την παράδοση των όπλων στην UNFICYP, ανασχηματισμό του κυπριακού υπουργικού συμβουλίου και ένταξη ενωτικών στοιχείων, και τέλος την αναγνώριση του προβαδίσματος του «Εθνικού Κέντρου των Αθηνών», εκ μέρους της Λευκωσίας. Την ίδια εποχή ο μόνιμος αντιπρόσωπος της Ελλάδας στον ΟΗΕ, κατήγγειλε την προμήθεια των τσεχοσλοβακικών όπλων από την κυπριακή κυβέρνηση, ζητώντας να παραδοθούν στην ειρηνευτική δύναμη Κύπρου.⁷⁶

Η Τουρκία αξιοποίησε το κλίμα έντασης, παρενέβη στα Ηνωμένα Έθνη και κατήγγειλε την Κύπρο ότι σχεδίαζε να χρησιμοποιήσει τα τσεχοσλοβακικά όπλα κατά της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Δια τούτο προειδοποίησε ότι εφόσον ξεσπάσουν νέα διακοινοτικά επεισόδια, θα επενέβαινε στρατιωτικά στο νησί.

Τον Φεβρουάριο του 1972, οι κυπριακές υπηρεσίες πληροφοριών αλλά και ξένες Πρεσβείες στη Λευκωσία, αποκαλύψανε ότι με την εμπλοκή της Εθνικής Φρουράς σχεδιαζόταν η ανατροπή Μακαρίου, γεγονός το οποίο προκάλεσε μαζικές λαϊκές κινητοποιήσεις οι οποίες αποσόβησαν την υλοποίηση των προειρημένων σχεδίων. Η κυπριακή κυβέρνηση ενημέρωσε την αντίστοιχη αμερικανική, για τους κινδύνους για την περιφερειακή σταθερότητα, που εγκυμονούσε τυχόν βίαιη ανατροπή του Μακαρίου. Οι ΗΠΑ παρενέβησαν προς το δικτατορικό καθεστώς μέσω της Πρεσβείας τους στην Αθήνα, ωστόσο σφοδρή ήταν και η αντίδραση της ΕΣΣΔ, η οποία ζήτησε τον σεβασμό της διεθνούς υπόστασης της Κύπρου.

Η Κύπρος προχώρησε σε κινήσεις καλής θέλησης προς την Ελλάδα, αφού δέχτηκε να αποθηκεύσει τα τσεχοσλοβακικά όπλα και να ανασχηματίσει το υπουργικό συμβούλιο. Ωστόσο ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος μέσω απαντητικής επιστολής προς τον δικτάτορα Παπαδόπουλο, διερωτόταν γιατί η Ελλάδα δημιούργησε αρνητικό κλίμα εις βάρος της Κύπρου διεθνώς, και επέκρινε την ενθάρρυνση αντικυβερνητικών δράσεων από συγκεκριμένες ομάδες.

Θα ακολουθούσε ύφεση στο τεταμένο κλίμα, γεγονός το οποίο θα συνέβαλε στην πυροδότηση νέων πρωτοβουλιών για ένα δεύτερο γύρο ενδοκυπριακών συνομιλιών. Στις 18 Μαΐου 1972, υποβλήθηκε εκ μέρους του Γ.Γ. των Ηνωμένων Εθνών, το

⁷⁴ Θέσεις: *Το Κυπριακό Πρόβλημα μετά τον Β'Π.Π.*, τεύχος 28, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 1989.

⁷⁵ Βυθοσκόπιο: *ΕΟΚΑ Β 1971-1974, Όλη η Αλήθεια*, 07 Μαΐου 2016.

<https://vithoskopio.wordpress.com/2016/05/07/%CE%B5%CE%BF%CE%BA%CE%B1-%CE%B2%CE%841971-1974-%CF%8C%CE%BB%CE%B7-%CE%B7-%CE%B1%CE%BB%CE%AE%CE%B8%CE%B5%CE%B9%CE%B1/>

⁷⁶ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Χρυσοστόμου: *Τσεχοσλοβακικά όπλα στην Κύπρο*, 20 Μαρτίου 2017.

υπόμνημα για την έναρξη των συζητήσεων. Αρχικώς, οι προοπτικές ευόδωσης των ενδοκυπριακών συνομιλιών φαίνονταν αρκετά καλές. Η επικοινωνία ανάμεσα στις δύο κοινότητες αποκαταστάθηκε σταδιακά και οι Τουρκοκύπριοι εγκατέλειπαν τους θύλακες για να επιστρέψουν στις εργασίες τους. Στη διάρκεια του δεύτερου γύρου των συνομιλιών άρθηκαν τα εμπόδια στα ζητήματα της εκτελεστικής, νομοθετικής και δικαστικής εξουσίας και το χάσμα παρέμενε στα θέματα της τοπικής αυτοδιοίκησης. Η ελληνική πλευρά αποδέχτηκε το θεσμό του αντιπροέδρου (Τούρκου), και οι Τουρκοκύπριοι αποδέχτηκαν την άσκηση της εξουσίας από τα αρμόδια όργανα του κράτους όπως προβλέπονταν στο Σύνταγμα του 1960. Επίσης οι Τουρκοκύπριοι αποδέχτηκαν την κατάργηση των δύο ξεχωριστών κοινοτικών συνελεύσεων, οι αρμοδιότητες των οποίων μεταβιβάζονταν στη Βουλή των Αντιπροσώπων. Στην τοπική αυτοδιοίκηση παρέμεναν οι διαφωνίες. Από τα τέλη του 1973, κατόπιν προτάσεων που υπέβαλε ο R. Denktash, οι Τουρκοκύπριοι έδειξαν να υπαναχωρούν στις αρχικές τους θέσεις, ζητώντας πλήρη διοικητική αυτονομία. Τον Μάιο του 1974 παρά τις δυσχέρειες, οι δύο πλευρές προχώρησαν σε αμοιβαίες υποχωρήσεις στο ζήτημα της τοπικής αυτοδιοίκησης και έφτασαν πολύ κοντά στη σύναψη μιας συμφωνίας. Ωστόσο η πολιτική ωμών παρεμβάσεων εκ μέρους της Αθήνας και της Άγκυρας και η διενέργεια τρομοκρατικών επιθέσεων από την ΕΟΚΑ Β' η οποία στηρίζονταν από μερίδα Ελλήνων αξιωματικών, ανέτρεψε το σκηνικό συναίνεσης.⁷⁷

Μετά το θάνατο του Γρίβα στην παρανομία (Ιανουάριος 1974), την ηγεσία της ΕΟΚΑ Β' ανέλαβαν ακραία στοιχεία (Κίκης Κωνσταντίνου, Λευτέρης Παπαδόπουλος) τα οποία βρίσκονταν υπό τον απόλυτο έλεγχο των πραξικοπηματιών της Αθήνας. Τον Ιούλιο συνελήφθη το ηγετικό στέλεχος της ΕΟΚΑ Β' Λευτέρης Παπαδόπουλος, ενώ βρέθηκαν και πολλά έγγραφα τα οποία αποδείκνυαν τις στενές σχέσεις με το καθεστώς της Αθήνας. Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος μέσω επιστολής με ημερομηνία 2 Ιουλίου 1974, ζήτησε την απομάκρυνση των Ελλήνων αξιωματικών από τις τάξεις της Εθνικής Φρουράς, διότι αρκετοί εξ αυτών υποδαύλιζαν ανατρεπτικές ενέργειες κατά του ιδίου. Η επιστολή επιδόθηκε στη χουντική κυβέρνηση Γκιζίκη την επομένη.⁷⁸

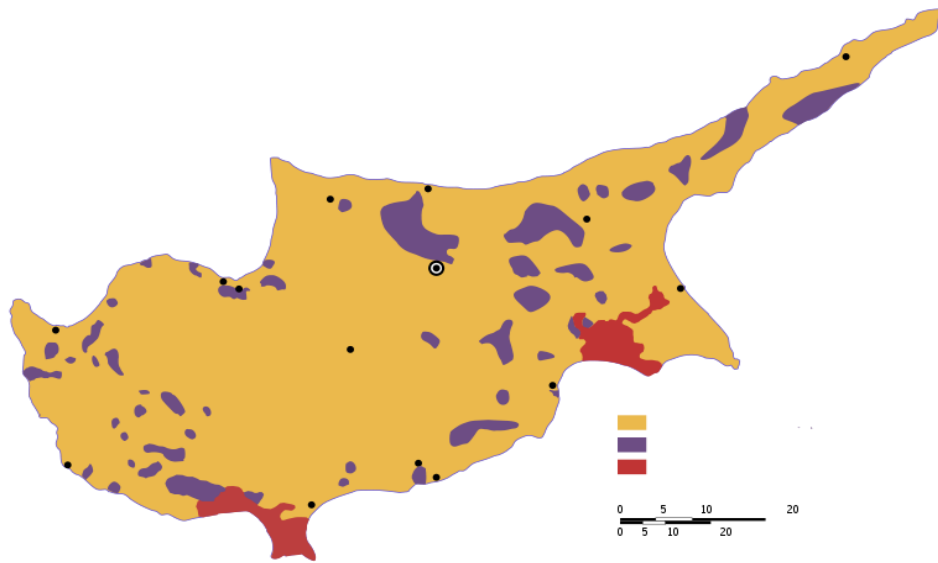
Η Χούντα κινήθηκε εναντίον της κυπριακής κυβέρνησης πραγματοποιώντας πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, στις 15 Ιουλίου 1974. Κατά των πραξικοπηματιών εκδηλώθηκε αντίσταση (έστω και υποτυπώδης) η οποία κάμφθηκε σύντομα, με πολλούς νεκρούς (πλησίασαν τους 100), ενώ νέος πρόεδρος διορίστηκε ο Νίκος Σαμψών.⁷⁹

⁷⁷ Κρανιδιώτης: *Το Κυπριακό Πρόβλημα (1960-1974)*, σσ 222-225.

⁷⁸ Παπαναστασίου: *Η Επιστολή Μακαρίου προς Γκιζίκη*, <https://nikospa.wordpress.com/2016/07/03/%CE%B7-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%AE-%CE%BC%CE%B1%CE%BA%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%82-%CE%B3%CE%BA%CE%B9%CE%B6%CE%AF%CE%BA%CE%B7-%CE%B1%CF%80%CE%BF/>

⁷⁹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Παπαπολυβίου: *Από το Πραξικόπημα στην Εισβολή*, 30 Δεκεμβρίου 2019.

Το πραξικόπημα στρέφονταν ξεκάθαρα κατά των συμφερόντων του κυπριακού ελληνισμού και όχι μόνο, αφού μετά την περιπέτεια της Κύπρου, η Τουρκία εξήλθε ενισχυμένη και έστρεψε την προσοχή της στο Αιγαίο. Η δικτατορία υπολόγισε εσφαλμένα και αφελώς ότι η φιλοδυτική της πολιτική θα αποτελούσε ανάχωμα σε μια τουρκική επίθεση. Επίσης θεώρησαν ότι η γενικότερη φιλοκυπριακή στάση της ΕΣΣΔ θα λειτουργούσε αποτρεπτικά σε ενδεχόμενο τουρκικό εγχείρημα. Οι εκτιμήσεις της Χούντας διαψεύστηκαν.

Εικόνα 1: Η εθνοτική εικόνα της Κύπρου μετά τη δημιουργία τουρκοκυπριακών θυλάκων (μωβ). Οι "κόκκινες" περιοχές, αντιστοιχούν στις βρετανικές βάσεις.

6. Στρατιωτική Προπαρασκευή της Τουρκίας.

Η Τουρκία στη διάρκεια της κρίσης του **1964**, διέθετε περιορισμένες ικανότητες για την πραγματοποίηση απόβασης και αεραπόβασης κατά της Κύπρου. Η 2^η Στρατιά ήταν ο επιχειρησιακός σχηματισμός, στην αρμοδιότητα του οποίου είχε ανατεθεί η σχεδίαση μιας αποβατικής ενέργειας. Η 39^η Μεραρχία Πεζικού και μια ακόμη Ταξιαρχία, είχαν διατεθεί για να διενεργήσουν επιχειρήσεις κατά του κυπριακού εδάφους. Την ίδια εποχή ο τουρκικός στρατός οργάνωνε τις αερομεταφερόμενες δυνάμεις του, και διέθετε υπό τη διοίκηση της 39^{ης} Μεραρχίας δύο λόχους αλεξιπτωτιστών, συνολικής δυνάμεως 200 ανδρών.

Επειδή το τουρκικό ναυτικό δεν διέθετε αποβατικά σκάφη, προβλέπονταν η επίταξη εμπορικών πλοίων! Αντιστοίχως, η τουρκική αεροπορία στρατού δεν διέθετε κανό αριθμό μεταγωγικών ελικοπτέρων ώστε να μπορεί να μεταφέρει μαζικά ειδικές δυνάμεις. Αντιθέτως ενώ η Πολεμική Αεροπορία διέθετε μεταγωγικά παλαιού τύπου C-47 Dakota, ο στρατός συγκροτούσε εκείνη την εποχή σώμα αλεξιπτωτιστών, επομένως δεν υπήρχε και πάλι διαθέσιμη ετοιμοπόλεμη δύναμη για μεταφορά στην Κύπρο.⁸⁰

Έκθεση την οποία εκπόνησε η ΕΛΔΥΚ ανέφερε ότι η Τουρκία θα μπορούσε να μεταφέρει μόλις ένα αποβατικό τάγμα και μερικά άρματα, και να ρίψει στην Κύπρο μια Μοίρα Αλεξιπτωτιστών. Στη συνέχεια θα έπρεπε τάχιστα να οργανωθεί η μεταφορά δεύτερου και τρίτου αποβατικού κύματος, προκειμένου να εδραιωθεί το εγχείρημα επί του κυπριακού εδάφους. Δηλαδή αν στην Κύπρο στάθμευε ισχυρή ελληνική δύναμη μπορούσε να εξαλείψει τα προγεφυρώματα σε εύλογο χρόνο.

Τέσσερα έτη αργότερα, όταν δηλαδή προκλήθηκε η κρίση στην Κοφίνου και τον Άγιο Θεόδωρο (**1967**), οι τουρκικές ικανότητες αποβάσεως είχαν βελτιωθεί αισθητά, ωστόσο και πάλι δεν ήταν αξιόλογες ώστε να υποστηριχτεί επαρκώς μια αποβατική ενέργεια. Το Πολεμικό Ναυτικό της Τουρκίας διέθετε ήδη περίπου 45 αποβατικά σκάφη με σχετικά περιορισμένες μεταφορικές ικανότητες. Συνολικά μπορούσαν να μεταφερθούν δύο τάγματα πεζικού και μία ίλη αρμάτων (ήτοι 13-15 άρματα μάχης), δύναμη η οποία θα μπορούσε να εξαλειφθεί από την Εθνική Φρουρά και την ΕΛΔΥΚ, έως ότου μεταφερθεί το 2^ο αποβατικό συγκρότημα από την Τουρκία. Η τουρκική αεροπορία χρησιμοποιούσε δύο Μοίρες F-104G Starfighter (περίπου 36 αεροσκάφη), και τρεις Μοίρες F-100 Super Sabre, με τα οποία μπορούσε να πραγματοποιήσει επιθετικές επιχειρήσεις και εγγύς αεροπορική υποστήριξη. Επιπλέον διέθετε F-5A/B και F-84. Ο τουρκικός στρατός είχε ήδη συγκροτήσει πια μια πλήρη ταξιαρχία ειδικών δυνάμεων, η οποία διέθετε δυο τάγματα αλεξιπτωτιστών και δύο τάγματα καταδρομέων. Το μεγάλο πρόβλημα για την Τουρκία παρέμενε η δυνατότητα αερομεταφοράς των δυνάμεων στην Κύπρο, διότι στερούνταν σύγχρονα μεταγωγικά (παρέμεναν τα C-47D και είχαν ενταχθεί ελάχιστα C-130).

Τα πιο ενδιαφέροντα στοιχεία για την τουρκική στρατιωτική αδυναμία στη διάρκεια της κρίσης του 1967, αντλούνται από τα απομνημονεύματα του τότε υπουργού των Εξωτερικών Ihsan Sabri Çağlayangil, ο οποίος συνομιλώντας με τον

⁸⁰ Βλάσσης: *Ο Απόρρητος Αττίλας*, σσ.14.

στρατηγό Cemal Tural διαπίστωσε την προειρημένη ανικανότητα ανάληψης άμεσης δράσης. Ρωτώντας τον Τούρκο Α/ΓΕΕΘΑ για την ημερομηνία έναρξης μιας επιχείρησης εισβολής, η απάντηση ήταν δέκα ημέρες αργότερα από την εντολή προετοιμασίας. Ο λόγος αφορούσε την έλλειψη αποβατικών, επομένως έπρεπε να επιταχθούν ferry boat και αβαθείς μαούνες από την Κωνσταντινούπολη, σκάφη τα οποία θα χρειάζονταν περίπου δέκα ημέρες να καταπλεύσουν στη Μερσίνα (αναλόγως των καιρικών συνθηκών). Βεβαίως διατίθονταν περίπου 45 αποβατικά σκάφη (π.χ. LCM8)⁸¹, ωστόσο δεν ήταν επαρκή για να υποστηρίξουν ευρεία αποβατική επιχείρηση. Επιπλέον υπήρχαν διαθέσιμα πέντε από τα επτά μεταγωγικά ελικόπτερα⁸², αριθμός απαγορευτικός για την πραγματοποίηση αεραποβατικής ενέργειας. Επίσης οι ειδικές δυνάμεις του τουρκικού στρατού, στάθμευαν σε διάφορες περιοχές της Τουρκίας, και θα έπρεπε τουλάχιστον να μεταφερθούν πλησίον των χώρων επιβιβάσεως στα μεταφορικά μέσα. Δεν μπορεί να λεχθεί ότι η Τουρκία στερούνταν αποβατικών μέσων. Θα ήταν εσφαλμένο συμπέρασμα. Μπορεί να λεχθεί ότι διέθετε αριθμό αποβατικών και αεροσκαφών μεταφοράς, που δεν διασφάλιζε εκ προοιμίου αίσια έκβαση των επιχειρήσεων της. Η προειρημένη κατάσταση, παρουσιάστηκε στον τότε πρωθυπουργό S. Demirel.⁸³

Συνεπώς η κρίση του 1967 εφόσον εξελίσσονταν σε σύγκρουση, η Τουρκία θα αποβίβαζε σε μια διαδρομή δύο τάγματα πεζικού, μία Μοίρα αλεξιπτωτιστών και μια ίλη αρμάτων, τα οποία θα υποστηρίζονταν από πολεμικά αεροσκάφη. Η κυπριακή εθνοφρουρά ενισχυμένη από την ΕΛΔΥΚ, αλλά κυρίως από την ελληνική Μεραρχία, θεωρητικά θα εξάλειφε τάχιστα τα τουρκικά προγεφυρώματα. Κρίσιμος παράγοντας για την όποια έκβαση της μάχης, θεωρούνταν η αποτελεσματικότητα της δράσης των τουρκικών αεροπορικών δυνάμεων, καθώς και η πιθανή αεροπορική συνδρομή της Ελλάδας.

6.1.) Αποβατικά σκάφη.

Η πιο σοβαρή εξοπλιστική προσπάθεια της Τουρκίας, για να δημιουργήσει σοβαρή αποβατική και αεραποβατική δύναμη, έμελλε να υλοποιηθούν στο διάστημα 1967-1974. Ο Demirel έδωσε εντολή για τη ναυπήγηση αποβατικών σκαφών και την επαύξηση των μεταφορικών ικανοτήτων της πολεμικής αεροπορίας και της αεροπορίας στρατού.

Οι προμήθειες αποβατικών μέσων εξελίχθηκαν ως εξής:

Τύπος	Αριθμός Σκαφών	Εκτόπισμα (σε τόνους)	Ταχύτητα (σε κόμβους)	Μεταφορική Ικανότητα
LCM8	20	113	9,5	40-60 άνδρες (υλικό 55 τόνων)

⁸¹Landing Crafts LCM8 [https://en.wikipedia.org/wiki/Landing_Craft_Mechanized#LCM_\(8\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Landing_Craft_Mechanized#LCM_(8))

⁸² Τα δύο παρέμεναν καθηλωμένα, λόγω έλλειψης ανταλλακτικών.

⁸³ Βλάσσης: *Ο Απόρρητος Αττίλας*, σσ 18-19.

LCU	12	405	10	80-120 (υλικό 85 τόνων)
LCT	12	580	10,5	200-400 άνδρες ή 4 άρματα και 100 άνδρες
LCT (αμερικανικής βοήθειας)	5	700		200-400 άνδρες ή 4 άρματα και 100 άνδρες
LST (γερμανικής βοήθειας)	2	4.080	11	1.600 τόνοι πολεμικού υλικού.
Terrebonne Parish	1 + 1	5.800	15	400 άνδρες και 17 άρματα μάχης

Πίνακας 2: Ναυπηγημένα αποβατικά τουρκικά σκάφη την περίοδο 1967-1974

Το συμπέρασμα που προκύπτει από την ανάγνωση του παραπάνω πίνακα, είναι η επαύξηση των μεταφορικών ικανοτήτων του τουρκικού αποβατικού στόλου σε δραματικό βαθμό. Τα LCM8 αύξησαν τη μεταφορική δύναμη περίπου κατά 1.000 άνδρες, τα LCU κατά 1.200, τα LCT κατά 5.100, τα LST κατά 600, και τέλος εξαιτίας του ενός Terrebonne Parish προστέθηκαν άλλοι 400 στρατιώτες.⁸⁴ Αν ληφθεί υπόψη ότι ο τουρκικός αποβατικός στόλος εδύνατο να μεταφέρει την περίοδο της κρίσης του 1967, 5.000 προσωπικό συν μερικά άρματα μάχης, το 1974 οι μεταφορικές δυνατότητες είχαν αυξηθεί τουλάχιστον κατά 2,7 φορές, αφού προστέθηκαν επιπλέον 8.300 άτομα. Δηλαδή η Τουρκία, μπορούσε να μεταφέρει συνολικά 20 και πλέον τάγματα πεζικού σε μια μόνο διαδρομή.⁸⁵

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 η Τουρκία συγκρότησε δύναμη αμφίβιων επιχειρήσεων, δηλαδή μονάδα Πεζοναυτών. Το 1966 ιδρύθηκε η Διοίκηση Αποβάσεων με υπαγωγή στο Αρχηγείο του Στόλου. Μέχρι την εποχή της εισβολής, η Τουρκία διέθετε δύο τάγματα Πεζοναυτών με δύναμη περίπου 1.500 ανδρών, ενώ μεσούσης της εκεχειρίας στην Κύπρο συστάθηκε το 3^ο Τάγμα Πεζοναυτών (1 Αυγούστου 1974), το οποίο αποβιβάστηκε στο νησί και έλαβε μέρος στις επιχειρήσεις του Αττίλα II.⁸⁶

6.2.) Μεταγωγικά αεροσκάφη.

Ο δεύτερος τομέας στον οποίο ενισχύθηκε προκειμένου η Τουρκία να επιτύχει τα σοβινιστικά της σχέδια, ήταν οι στρατιωτικές αερομεταφορές, στην κατεύθυνση μεταφοράς αλεξιπτωτιστών και ρίψης εφοδίων. Ένας ενισχυμένος στόλος μεταγωγικών αεροσκαφών, συνεπάγεται τη δημιουργία αεροπρογεφυρώματος και την ταχεία σταθεροποίηση αυτού.

⁸⁴ Terrebonne Parish Tank Landing Ship: <https://www.navsource.org/archives/10/16/161156.htm>

⁸⁵ Σέργης: *Η Μάχη της Κύπρου*, σσ 280-284.

⁸⁶ Βλάσσης: *Ο Απόρρητος Αττίλας*, σσ 19-21.

Η Τουρκία χρησιμοποιούσε κατά βάση το παλιό αλλά αξιόπιστο μεταγωγικό τύπου C-47 Dakota.⁸⁷ Το 1946 είχαν παραληφθεί 105 μονάδες και η μεταφορική τους ικανότητα ανέρχονταν σε 2.722 κιλά και 25 αλεξιπτωτιστές. Την εποχή της εισβολής στην Κύπρο υπήρχαν 47 μονάδες εν ενεργεία.

Από το 1964 και εξής, εντάχθηκαν σε υπηρεσία τα μεταγωγικά C-130E, μέγιστης μεταφορικής ικανότητας 19.350 κιλών και 64 αλεξιπτωτιστών.⁸⁸ Η Τουρκία ενέταξε στις τάξεις της Αεροπορίας της οχτώ αεροσκάφη αλλά απωλέσθηκε ένα, συνεπώς το 1974 χρησιμοποιούσαν επτά συνολικά μονάδες.

Κομβικό σημείο για την ενίσχυση των μεταφορικών ικανοτήτων αποτέλεσε η δωρεάν παραχώρηση από τη Δυτική Γερμανία 19 μεταγωγικών C-160T, τα οποία μπορούσαν να μεταφέρουν υλικό βάρους 16.000 κιλών και 81 αλεξιπτωτιστές.⁸⁹

Τέλος, στη δύναμη των μεταγωγικών μπορεί να προστεθεί και ο αριθμός των C-54 Skymaster. Γενικότερα η δύναμη των μεταγωγικών διαμορφώνονταν ως κάτωθι:

Τύπος	Αριθμός αεροσκαφών	Μεταφορική ικανότητα (σε κιλά)	Αριθμός αλεξιπτωτιστών	Συνολική μεταφορική ικανότητα προσωπικού
C-47 Dakota	47	2.722	25	1.175
C-130E Hercules	7	19.356	64	448
C-160T Transall	19	16.000	81	1.539
C-54 Skymaster	3	14.515	50	150

Πίνακας 3: Δύναμη Μεταφορικών Αεροσκαφών της Τουρκικής Αεροπορίας το 1974

Η συνολική ονομαστική μεταφορική ικανότητα της τουρκικής αεροπορίας ανέρχονταν στους 3.312 αλεξιπτωτιστές (σε μια διαδρομή με τη χρήση όλων των πτητικών μέσων), ενώ πριν το 1967 δεν ξεπερνούσε τους 1.500. Συνεπώς η Τουρκία αύξησε κατά 2,2 φορές τις αερομεταφορικές της ικανότητες.

Οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις άρχισαν την εκπαίδευση στα αλεξιπτώτα από το 1949, ωστόσο ο πρώτος διαθέσιμος επιχειρησιακός λόχος προέκυψε το 1958. Το 1966 ιδρύθηκε η Ταξιαρχία Αλεξιπτωτιστών με δύναμη δύο Ταγμάτων, με έδρα το Zincidere/Talas της Καισάρειας.⁹⁰

6.3.) Μεταφορικά ελικόπτερα.

Για την πραγματοποίηση αεροκίνητης ενέργειας, οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις ενέταξαν ελικόπτερα AB-204 και UH-1H στο χρονικό διάστημα μεταξύ 1967-1974. Από το 1958 μέχρι το 1967, η Τουρκία χρησιμοποιούσε ελικόπτερα Έρευνας-

⁸⁷ C-47 Dakota/ Skytrain https://el.wikipedia.org/wiki/Douglas_C-47_Skytrain

⁸⁸ C-130E Hercules: <https://www.military.com/equipment/c-130-hercules>

⁸⁹ C-160: https://www.militaryfactory.com/aircraft/detail.asp?aircraft_id=323

⁹⁰ Βλάσσης: *Ο Απόρρητος Αττίλας*, σσ 21-23.

Διάσωσης και εκπαιδευτικά, και πιο συγκεκριμένα 18 UH-19B και 50 OH-13S αντιστοίχως, με σχεδόν μηδαμινές δυνατότητες αερομεταφοράς δυνάμεων καταδρομών προς την Κύπρο, ή οπουδήποτε κρίνονταν αναγκαίο.

Στο χρονικό διάστημα μεταξύ 1967-1974 η Τουρκία παρέλαβε 20 AB-204B και 70 UH-1H, εκ των οποίων τα 54 κατέληξαν στην Αεροπορία Στρατού και τα 16 στην Πολεμική Αεροπορία για αποστολές έρευνας διάσωσης.⁹¹ Τα δύο ελικόπτερα ουσιαστικά αφορούν τον ίδιο τύπο, με τη μόνη διαφορά ότι τα AB-204 παράγονταν από την ιταλική Agusta κατόπιν σχετικής άδειας της κατασκευάστριας εταιρείας (Bell). Η Τουρκία με τον στόλο των 74 ελικοπτέρων (54 UH-1 + 20 AB-204), σχημάτισε δύο Αεροπορικά Συντάγματα, ένα στη Δυτική Τουρκία (İstanbul Samandıra Kara Hava Üssü), και το δεύτερο στην Ανατολική Τουρκία (Erhaç Kara Hava Üssü).⁹²

Την πρώτη ημέρα της επέμβασης στην Κύπρο (20 Ιουλίου 1974), εκτιμάται ότι ενεπλάκησαν συνολικά 70-72 ελικόπτερα στην επιχείρηση αερομεταφοράς της Ταξιαρχίας Καταδρομών, με στόχο να ενισχυθεί το αεροπρογεφύρωμα στο Κιόνελλι. Αν υποθεθεί ότι η επιχειρησιακή δυνατότητα μεταφοράς κάθε AB-204B/UH-1H ήταν οχτώ (8) πλήρως εξοπλισμένοι στρατιώτες, τότε η μεταφορική ικανότητα των ΤΕΔ ανέρχονταν στους 592 πλήρως εξοπλισμένους καταδρομείς, δηλαδή ένα Τάγμα σε μια διαδρομή. Στη διάρκεια της εισβολής χρησιμοποιήθηκαν κατά μέσο όρο 45 ελικόπτερα, πλην της πρώτης ημέρας όπου οι ανάγκες για αερομεταφορά δυνάμεων ήταν αυξημένες.⁹³

Το 1964 ο Τουρκικός Στρατός διέθετε ένα Τάγμα Καταδρομών. Το 1973 είχε συγκροτηθεί μια Ταξιαρχία με δύο Τάγματα Καταδρομών, ένα Λόχο Διοικήσεως και ένα Στοιχείο Διαβιβάσεων. Στην εισβολή το καλοκαίρι του 1974, συμμετείχαν και τα δύο Τάγματα Καταδρομών.

6.4.) Σχέδια και Προετοιμασία.

Το 6^ο Σώμα Στρατού με έδρα τα Άδανα, ήταν ο υπεύθυνος σχηματισμός συντονισμού των χερσαίων δυνάμεων εισβολής. Μείζων διακλαδικός επιχειρησιακός σχηματισμός συντονισμού του συνόλου των δυνάμεων εισβολής ήταν η 2^η Στρατιά με έδρα το Ικόνιο. Η 39^η Μεραρχία Πεζικού με έδρα την Αλεξανδρέττα ήταν η αιχμή του δόρατος της εισβολής, δηλαδή οι δυνάμεις που θα αποβιβάζονταν πρώτες και θα δημιουργούσαν σταθεροποιημένο προγεφύρωμα, ώστε να επεκταθεί σταδιακά στο κυπριακό έδαφος. Η 39^η Μεραρχία διέθετε τρία Συντάγματα Πεζικού, μία Επιλαρχία Αρμάτων Μάχης (περί τα 55 άρματα), τρεις Μοίρες Πυροβολικού και γενικότερα η σύνθεση σε προσωπικό άγγιζε τα 10.000 άτομα. Στη συνέχεια θα ακολουθούσε η 28^η Μεραρχία Πεζικού (Αγκυρα), η οποία θα ενίσχυε την ενέργεια της 39^{ης}.⁹⁴

Στα τουρκικά σχέδια συμπεριλαμβάνονταν για αποβίβαση στην Κύπρο η 5^η Τεθωρακισμένη Ταξιαρχία (Γκαζιαντέπ), η Ταξιαρχία Αλεξιπτωτιστών (Καισάρεια),

⁹¹ UH-1 Iroquois: <https://fas.org/man/dod-101/sys/ac/uh-1.htm>

⁹² Μετά το 1974 δημιουργήθηκαν επιπλέον μονάδες σε Guvercinlik, Gaziemir & Diyarbakir.

⁹³ Βλάσσης: *Ο Απόρρητος Αττίλας*, σσ 23-24.

⁹⁴ Σέρρης: *Η Μάχη της Κύπρου*, σσ 246-256.

η Ταξιαρχία Καταδρομών (Μπόλου), και το Αμφίβιο Σύνταγμα το οποίο υπάγονταν στο Πολεμικό Ναυτικό. Εκ μέρους του αμφιβίου συντάγματος πολέμησε αρχικώς το 1^ο Τάγμα Πεζοναυτών, το 2^ο δεν έλαβε μέρος στις επιχειρήσεις, ενώ συνεστήθη εσπευσμένα 3^ο Τάγμα Πεζοναυτών στη διάρκεια της εκεχειρίας και έλαβε μέρος στον Αττίλα II.

Επιπλέον η ΤΟΥΡΔΥΚ και οι οργανωμένες παραστρατιωτικές δυνάμεις των Τουρκοκυπρίων, θα υπάγονταν απευθείας στο 6^ο Σώμα Στρατού.⁹⁵

Μετά την εκδήλωση του πραξικοπήματος στις 15 Ιουλίου 1974, το πολεμικό ναυτικό της Τουρκίας άρχισε να στέλνει μονάδες επιφανείας από το Αιγαίο και τη Μαύρη Θάλασσα, προς την περιοχή της Μερσίνας.

Η τουρκική πολεμική αεροπορία μετακίνησε δυνάμεις ως εξής: 18 αεροσκάφη F-5 από τη Mertzifon προς το Yenisehir και το Yeşilköy. Επιπλέον 40 επιθετικά αεροσκάφη F-100 Super Sabre, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν κατά κόρον στην εισβολή, προς τις αεροπορικές βάσεις Konya και Antalya, και πέντε αναχαιτιστικά F-102 από το Murted στο Balikesir. Στη διάρκεια της εισβολής, ενέπλεξε σε επιχειρήσεις παροχής υποστήριξης 75 μαχητικά, 60 F-100C και 15 F-104G Starfighter.⁹⁶

Όσον αφορά τα σχέδια επιχειρήσεων, η Τουρκία είχε εκπονήσει τα πρώτα πλάνα μετά τη συνταγματική κρίση του 1963, καθώς συστηματικά μετά τον διαχωρισμό των δύο κοινοτήτων (εξαιτίας της απόσυρσης των Τ/Κ σε θύλακες), έστειλε κλιμάκια αξιωματικών στη μεγαλόνησο με στόχο την εκπαίδευση των Τουρκοκυπρίων και την οργάνωση της άμυνας των. Ωστόσο το 1967, εκπονήθηκαν αναλυτικά σχέδια είτε για αεροπορική επέμβαση με βομβαρδισμούς (όπως συνέβη στην Τηλλυρία το 1964), είτε για ευρείας κλίμακα εισβολή δυνάμεων στο κυπριακό έδαφος. Τα αρχικά σχέδια προέβλεπαν απόβαση στον κόλπο της Αμμοχώστου, ωστόσο αναθεωρήθηκαν για την περιοχή της Κερύνειας εξαιτίας ότι νοτιότερα είχε δημιουργηθεί ο θύλακας Λευκωσίας-Αγύρτας.⁹⁷

Εντός του προειρημένου θύλακα με κέντρο το Κιόνελλι, σταδιακά δημιουργήθηκαν οχυρωματικά έργα και εντός αυτού του θύλακα εδραιώθηκε το αεροπρογεφύρωμα το 1974. Η σημασία του θύλακα ήταν τεράστια. Στο βόρειο άκρο (Αγύρτα) βρίσκονταν η στενωπός του Αγίου Ιλαρίωνα, μέσω της οποίας συνδέονταν η Λευκωσία με την Κερύνεια. Νοτίως βρίσκονταν η πρωτεύουσα Λευκωσία, και δυτικά ο διεθνής αερολιμένας, ενώ ανατολικά η βιομηχανική περιοχή της Μίας Μηλιάς (Χαμίτ Μάνδρες). Η ενίσχυση του προγεφυρώματος ήταν ζωτικής σημασίας για την Τουρκία ώστε να καταλάβει αποτελεσματικά μείζονος σημασίας στόχους στο νησί. Το γεγονός ότι ο θύλακας δεν είχε επαφή με τη θάλασσα, καθιστούσε μονόδρομο την υλοποίηση αεροκίνητης ενέργειας (ρίψη αλεξιπτωτιστών, μεταφορά καταδρομέων με ελικόπτερα). Θα έπρεπε παράλληλα να δημιουργηθεί και ένα προγεφύρωμα στο οποίο θα αποβιβάζονταν τεθωρακισμένα και μηχανοκίνητα τμήματα, τα οποία θα επιχειρούσαν τη συνένωση των δύο προγεφυρωμάτων. Σοβαρό εμπόδιο αποτελούσε η διάβαση του Αγίου Ιλαρίωνα (Πενταδάκτυλος), η οποία θα έπρεπε να ελεγχθεί

⁹⁵ Σέργης: *Η Μάχη της Κύπρου*, σσ 246-256.

⁹⁶ *Ibid*: σσ 256

⁹⁷ SIpress, Καρύκας: *Η Εισβολή στην Κύπρο*, 23 Ιουλίου 2018.

αποτελεσματικά, ώστε τα τεθωρακισμένα από την ακτή της Κερύνειας να διέλθουν του σημείου με ασφάλεια και να ξεχυθούν στις πεδινές εκτάσεις της Λευκωσίας και της Μεσαορίας. Δια τούτο θα αποβιβάζονταν ειδικές δυνάμεις καταδρομών, οι οποίες θα καταλάμβαναν τα υψώματα στον Πενταδάκτυλο που δέσποζαν περίξ της διάβασης, για να την διέλθουν με ασφάλεια οι αποβιβαζόμενες στις ακτές της Κερύνειας τεθωρακισμένες και μηχανοκίνητες δυνάμεις. Ειρήσθω εν παρόδω, στα συγκεκριμένα υψώματα (Άσπρη Μούττη, Κοτζά Καγιά, Πετρομούθια) στη διάρκεια της πρώτης φάσης της εισβολής, διεξήχθησαν φονικές μάχες μεταξύ των μονάδων καταδρομών της Εθνικής Φρουράς και των Τούρκων.⁹⁸

Οι δυνάμεις που προβλέπονταν να εμπλακούν σε μια πιθανή επιθετική επιχείρηση κατά της Κύπρου, και ιδιαίτερα τα συντάγματα της 39^{ης} Μεραρχίας, εκπαιδεύονταν τους θερινούς μήνες σε αποβατικά σενάρια στις παραθαλάσσιες περιοχές της Μερσίνας. Οι χερσαίες δυνάμεις υποστηρίζονταν από ισχυρή αεροπορική δύναμη και ναυτικές μονάδες.

Μετά την εκδήλωση του πραξικοπήματος, οι – βάσει του σχεδίου – δυνάμεις εισβολής τέθηκαν σε ετοιμότητα, και από το πρωί της 16^{ης} Ιουλίου 1974 ξεκίνησαν οι μετασταθμεύσεις προς Μερσίνα και Erdemli, ενώ ολοκληρώθηκε και η μεταφορά 50 τόνων πυρομαχικών. Το απόγευμα της ίδιας μέρας πραγματοποιήθηκε σύσκεψη στο 6^ο Σώμα Στρατού στη διάρκεια της οποίας ρυθμίστηκαν λεπτομέρειες του σχεδίου εισβολής και εξετάστηκαν οι ελλείψεις που αντιμετώπιζαν οι δυνάμεις. Το 50^ο Σύνταγμα της 39^{ης} Μεραρχίας θα αποτελούσε τον πρώτο σχηματισμό που θα αποστέλλονταν στην Κύπρο. Η επιλογή έγινε βάσει του γεγονότος ότι ολοκλήρωσε τις αποβατικές ασκήσεις μόλις πριν ένα μήνα (15 Ιουνίου 1974), συνεπώς θεωρήθηκε πιο ετοιμοπόλεμο λόγω της πρόσφατης εκπαιδευτικής εμπειρίας.⁹⁹

Την 17^η Ιουλίου επελέγη η ακτή αποβάσεως, στη διάρκεια σύσκεψης της διοίκησης αποβατικών δυνάμεων στη Μερσίνα. Το ίδιο βράδυ διενεργήθηκε αποστολή αναγνώρισης στην ακτή Πέντε Μίλι, 8 χλμ δυτικά της πόλης Κερύνεια, από στοιχεία των Μονάδων Υποβρυχίων Καταστροφών της Τουρκίας (SAT/SAS). Η μονάδα ερεύνησε τις δυνατότητες ασφαλούς προσέγγισης της ακτής, την πιθανότητα ναρκοθέτησης της συγκεκριμένης θαλάσσιας περιοχής κτλ. Μόλις διαπίστωσε την καταλληλότητα της ακτής επέστρεψε στην Τουρκία (18 Ιουλίου).

Στις 18 Ιουλίου πραγματοποιήθηκαν αναγνωριστικές υπερπτήσεις του κυπριακού εδάφους από αναγνωριστικά RF-84F Thunderflash, τα οποία έλαβαν επαφή με επίγεια στοιχεία (ένοπλες ομάδες Τουρκοκυπρίων), προκειμένου να δοκιμάσουν επικοινωνίες και συνεργασία αεροπορικών και χερσαίων δυνάμεων. Το ίδιο σκηνικό επαναλήφθηκε την επομένη, 19 Ιουλίου, ημέρα κατά την οποία απέπλευσε το πρώτο αποβατικό κύμα για Κύπρο.

Για την Κύπρο απέπλευσε το αποβατικό συγκρότημα επιπέδου ταξιαρχίας «Cakmak», δυνάμεως 3.500 ανδρών με 15 άρματα M-47, 20 τεθωρακισμένα M-113, 12 πυροβόλα με διαμέτρημα σωλήνα 105 χιλ και τρία Τάγματα Πεζικού. Επικεφαλής τέθηκε ο ταξίαρχος Suleiman Tuncer. Οι μονάδες επιβιβάστηκαν σε τρία

⁹⁸ Σέργης: *Η Μάχη της Κύπρου*, σσ 265-276.

⁹⁹ Βλάσσης: *Ο Απόρρητος Αττίλας*, σσ 30-36.

αρματαγωγά, δύο οπλιταγωγά και 25 μικρότερα αποβατικά, συγκροτήθηκε δε, δύναμη συνοδείας αποτελούμενη από τέσσερα Αντιτορπικά, μία Φρεγάτα και μερικά σκάφη υποστηρίξεως.¹⁰⁰ Μετά την αποβίβαση της πρώτης αποβατικής δύναμης θα ακολουθούσαν και επιπλέον δυνάμεις προκειμένου να διευρύνουν το προγεφύρωμα.

Ταυτόχρονα επιβιβάστηκαν στα μεταγωγικά αεροσκάφη (16 C-160 & 40 C-47) στο αεροδρόμιο του Kayseri, περίπου 1.000 αλεξιπτωτιστές (συνολικά ενεπλάκησαν στις επιχειρήσεις «Αττίλας» περίπου 3.000), με προορισμό (Ζώνη Ρίψης) την περιοχή ανάμεσα στο Κιόνελλι και τις Χαμίτ Μάνδρες, βορείως της Λευκωσίας και εντός του τουρκοκυπριακού θύλακα. Παραλλήλως προς το Κρηνί, κοντά στη διάβαση της Αγύρτας (βόρειο άκρο τουρκοκυπριακού θύλακα, πρόποδες Πενταδάκτυλου), θα αποβιβάζονταν από ελικόπτερα δυνάμεις καταδρομών επιπέδου ταξιαρχίας (συνολικώς δύο συν δύο τάγματα).

Οι τουρκικές επιθετικές δυνάμεις οι οποίες απαριθμούσαν ουσιαστικά τρεις (3) ταξιαρχίες (αποβατική, αλεξιπτωτιστών και καταδρομών), είχαν να αντιμετωπίσουν την εξής δύναμη της κυπριακής Εθνικής Φρουράς: 9.000 προσωπικό, 32 άρματα σοβιετικής κατασκευής T-32/85, 32 τροχοφόρα τεθωρακισμένα BTR-152, 40 τεθωρακισμένα Marmon Harrington, 86 πυροβόλα διαφόρων διαμετρημάτων και τρεις Μοίρες Καταδρομών. Στον ναυτικό τομέα, η Κύπρος διέθετε τέσσερις τορπιλακάτους P4. Αεροπορία δεν υφίστατο.¹⁰¹

Τα κύρια χαρακτηριστικά της Εθνικής Φρουράς ήταν τα εξής: **α)** χαμηλό ποσοστό στελέχωσης, **β)** ελλιπής εκπαίδευση, **γ)** πεπαλαιωμένος εξοπλισμός, **δ)** έλλειψη επαρκούς αντιαεροπορικής κάλυψης.

Τα προβλήματα της Εθνικής Φρουράς ήταν χρόνια. Αρχικά προβλέπονταν στρατιωτική θητεία σε εθελοντική βάση, τρίμηνης διάρκειας. Όταν διαπιστώθηκε ότι δεν απέδιδαν οι κλάσεις, το 1964 επιβλήθηκε υποχρεωτική στράτευση ωστόσο η αναδιοργάνωση του Σώματος δεν ήταν ικανοποιητική. Το ίδιο έτος παραγγέλθηκαν τα 32 άρματα T-34 και τα οχήματα BTR από την ΕΣΣΔ, τα οποία ήταν οπτικά συστήματα της εποχής του Β΄Π.Π. Η κυπριακή κυβέρνηση διαχρονικά επέδειξε χαμηλό ενδιαφέρον για την αναβάθμιση του σώματος στην κατεύθυνση του εξοπλισμού και της εκπαίδευσης, εναποθέτοντας τις ελπίδες ουσιαστικά στις ενδοκυπριακές συνομιλίες, στην ΕΛΔΥΚ και στην όποια στρατιωτική συνδρομή από την Ελλάδα.

Λίγο μετά την κρίση της Κοφίνου, ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Φρουράς (Α/ΓΕΕΦ) στρατηγός Μορώνης, πρότεινε προς τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο δέσμη μέτρων ώστε να αναβαθμιστούν οι αμυντικές δυνατότητες του σώματος και κυρίως να παταχθούν τα φαινόμενα της απειθαρχίας και της ανυποταξίας. Το 1968 εκκρεμούσαν 8.000 περιπτώσεις ανυπότακτων. Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος αντιμετώπιζε με σκεπτικισμό την ενίσχυση του σώματος και τελικά δεν έλαβε υπόψη τη διαπίστωση ότι η Εθνική Φρουρά ήταν ένα αναξίωμαχο σώμα, με αποτέλεσμα ο Ελλαδίτης Α/ΓΕΕΦ να αιτηθεί τον επαναπατρισμό του. Στις αρχές της δεκαετίας του

¹⁰⁰ Βλάσσης: *Ο Απόρρητος Αττίλας*, σσ 30-36.

¹⁰¹ Σέρρης: *Η Μάχη της Κύπρου*, σσ 259-262.

1970 ο ενεργός αριθμός στρατιωτικών ανέρχονταν μόλις στους 8.000 άνδρες. Η Εθνική Φρουρά επάνδρωνε διακόσια σαράντα οχτώ (248) φυλάκια τα οποία επιτηρούσαν τους τουρκοκυπριακούς θύλακες, δεσμεύοντας μεγάλη δύναμη η οποία δεν λάμβανε κανενός είδους εκπαίδευση.¹⁰² Ο εξοπλισμός των μονάδων και κυρίως το σοβιετικό υλικό ήταν απαρχαιωμένο (τεθωρακισμένα) και η ροή ανταλλακτικών ήταν προβληματική, αφού τα συγκεκριμένα οπλικά συστήματα είχαν αποσυρθεί διεθνώς από υπηρεσία (πλην ελαχίστων εξαιρέσεων). Χαρακτηριστική περίπτωση ήταν τα άρματα μάχης T-34/85, τα οποία παρουσίασαν υψηλό αριθμό βλαβών και ακινησία στη διάρκεια της εισβολής εξαιτίας του μη εκσυγχρονισμού τους, και των αναξιόπιστων ανακατασκευών στις οποίες υπεβλήθησαν. Οι ελλείψεις στη συντήρηση ήταν χρόνιο φαινόμενο και έγινε ορατό όταν τα άρματα κλήθηκαν να επιτελέσουν την αποστολή τους, την οποία απέτυχαν να διεκπεραιώσουν καίτοι απουσίαζαν επί διήμερο από τα πεδία μαχών τα τουρκικά άρματα μάχης.

Το 1970 ο τότε ΑΓΕΕΦ αντιστράτηγος Χαραλαμπίδης αναθεώρησε τα πολεμικά σχέδια της ΕΦ, ωστόσο πρότεινε προληπτικό πόλεμο κατά των Τουρκοκυπρίων με αιφνιδιαστική κατάληψη των τουρκοκυπριακών θυλάκων, αρχής γενομένης από τον αντίστοιχο Λευκωσίας-Αγύρτας. Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος φοβούμενος επανάληψη των γεγονότων της Τηλλυρίας απέρριψε εξ αρχής το σενάριο.

Το πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου έφθειρε περαιτέρω την Εθνική Φρουρά, καθώς οι κινήσεις των οχημάτων, η κατανάλωση εφοδίων και πυρομαχικών, η κόπωση του προσωπικού αλλά και οι απώλειες σε αξιωματικούς και άνδρες, ειδικά στις μοίρες Καταδρομών, ήταν παράγοντες που επιβάρυναν το σώμα για να ανταποκριθεί στον επερχόμενο πόλεμο.

¹⁰² Ο πληθυσμός των θυλάκων ανέρχονταν ως εξής: Αμμοχώστου 6.120 κάτοικοι, Λάρνακας 4.058, Λεμεσού 6.115, Πάφου 2.851, Λεύκας 3.585, Τζιάος 4.570.

7. Ayse Tatile Cıkabilir.

Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζουμε τις στρατιωτικές επιχειρήσεις της Τουρκίας κατά της Κύπρου το 1974, καταναμημένες σε τρεις χρονικές περιόδους, στον Αττίλα Ι και ΙΙ και στο μεσοδιάστημα της εκχειρίας, στο οποίο η Τουρκία συνέχισε να ενισχύει και να προωθεί τις δυνάμεις της.

7.1) 20-22 Ιουλίου 1974

Η Τουρκία οργάνωσε δύο νηοπομπές με κατεύθυνση την Κύπρο για λόγους παραπλάνησης και διάσπασης δυνάμεων. Οι σταθμοί ραντάρ της Εθνικής Φρουράς, από το βράδυ της 19^{ης} Ιουλίου 1974, εντόπισαν έξι σκάφη να κατευθύνονται προς τον κόλπο της Αμμοχώστου, ενώ μετά τις 21:40 εντοπίστηκε και δεύτερη νηοπομπή η οποία έπλεε προς τις βόρειες ακτές του νησιού. Μετά τις 02:00 τα ξημερώματα, η νηοπομπή των 11 σκαφών συνέχισε να πλέει προς Κυρήνεια (δεν είχαν εντοπιστεί τα μικρότερου εκτοπίσματος αποβατικά σκάφη), ενώ η πρώτη νηοπομπή που έπλεε προς το Ριζοκάρπασο, ανέστρεψε την πορεία της και κινήθηκε βόρεια προς Τουρκία.¹⁰³

Οι Τούρκοι κατευθύνθηκαν αρχικά στην ακτή της Γλυκιώτισσας, τρία χλμ δυτικά της Κερόνειας αλλά όταν διαπίστωσαν την ακαταλληλότητα της για απόβαση στρατευμάτων (βραχώδης), κατέληξαν στο Πέντε Μίλι για να ξεκινήσει η αποβίβαση με καθυστέρηση δύο ωρών (περί τις 07:15). Αρχικώς αποβιβάστηκαν 42 πεζοναύτες του 2^{ου} Λόχου του 1^{ου} Τάγματος Πεζοναυτών, και μία μπουλντόζα του τουρκικού μηχανικού για να προετοιμάσει την ακτή για το δεύτερο κύμα των αποβατικών δυνάμεων. Στο μεταξύ από τις 04:50 τουρκικά F-100 και F-104 βομβάρδιζαν ανηλεώς ελληνικούς στόχους. Το ραντάρ επιτηρήσεως στον Κορμακίτη, τα στρατόπεδα του πυροβολικού στην Αθαλάσσα, το αεροδρόμιο της Λευκωσίας και κατοικημένες περιοχές, ήταν οι πρώτοι στόχοι. Η τουρκική αεροπορία βομβάρδισε κατά προτεραιότητα τα στρατόπεδα που δεν είχαν εγκαταλειφθεί κατά τις προηγούμενες ημέρες, κάτι το οποίο γνώριζαν οι Τούρκοι επιτελείς εξαιτίας των αναγνωριστικών υπερπήσεων των προηγούμενων ημερών. Η καταστροφή των ραντάρ στον Κορμακίτη και στην Καντάρα, συνέβαλε στην αύξηση του χρόνου αντιδράσεως της Εθνικής Φρουράς κατά των αεροπορικών επιδρομών και στην απώλεια του ελέγχου πιθανών επιχειρήσεων εκ μέρους της ελληνικής αεροπορίας. Μετά τις 06:00 άρχισε η μαζική ρίψη αλεξιπτωτιστών στο Κιόνελλι.¹⁰⁴

Η Τουρκία θα ενεργούσε σύμφωνα με τα σχέδια που προαναφέρθηκαν. Δημιουργία προγεφυρώματος στην ακτή και απόβαση μηχανοκίνητων και τεθωρακισμένων, ενίσχυση του προγεφυρώματος Λευκωσίας-Αγύρτας με αερομεταφερόμενες δυνάμεις και στη συνέχεια συνένωση των δύο προγεφυρωμάτων μέσω της διάβασης του Αγίου Ιλαρίωνα. Υποστήριξη θα παρέχονταν από Ναυτικό, Πυροβολικό και ισχυρή Αεροπορία.

¹⁰³ Σέρρηγς: *Η Μάχη της Κύπρου*, σσ 287-291.

¹⁰⁴ Nikolajsen Ole: *Turkish Air Force Operations on Cyprus in July 1974*.

Το ΓΕΕΦ είχε καταρτίσει δυο Σχέδια Επιχειρήσεων το «*Αφροδίτη*» για την απόκρουση εξωτερικής επίθεσης και το «*Ηφαιστος*» για την εξάλειψη των εσωτερικών κινδύνων (τουρκοκυπριακοί θύλακες).¹⁰⁵ Από το απόγευμα της 19^{ης} Ιουλίου, εξαιτίας των υπερπτήσεων της τουρκικής αεροπορίας και τα ίχνη των τουρκικών σκαφών στα ραντάρ ναυτικής επιτήρησης, έθεσε σε ετοιμότητα τις δυνάμεις για εφαρμογή του Σχεδίου «*Αφροδίτη*». Μετά τις 06:00, υπό τους συνεχείς αεροπορικούς βομβαρδισμούς των τουρκικών αεριοθουμένων, διατάχθηκε η μετακίνηση των μονάδων στους χώρους διασποράς. Δύο τορπιλάκατοι έσπευσαν από το λιμάνι της Κερύνειας να πλήξουν τα σκάφη της αποβατικής δύναμης, αλλά βομβαρδίστηκαν από τουρκικά μαχητικά αεροσκάφη και βυθίστηκαν.¹⁰⁶

Το ΓΕΕΦ κινήθηκε κατά προτεραιότητα προς την κατεύθυνση ταυτόχρονης εξάλειψης των δύο τουρκικών προγεφυρωμάτων (Πεντεμιλίου και Κιόνελη), για να αποτρέψει τη συνένωση τους. Χαμηλότερη προτεραιότητας θεωρήθηκαν οι αποστολές εξάλειψης άλλων τουρκοκυπριακών θυλάκων που βρίσκονταν διάσπαρτοι στην κυπριακή εδαφική επικράτεια.

Παρά τη γενική πεποίθηση περί ανενόχλητης αποβίβασης των Τούρκων, σαφώς τα γεγονότα καταμαρτυρούν ότι το συγκεκριμένο αφήγημα απέχει παρασάγγας από την πραγματικότητα. Μέχρι τις 13:00 η Ταξιαρχία Çakmak συνολικής δύναμης 3.000 ανδρών είχε αποβιβαστεί στο προγεφύρωμα της Κερύνειας χωρίς ιδιαίτερη αντίσταση, ενώ μια ελληνική Μοίρα αντιαρματικού πυροβολικού έπεσε σε τουρκική ενέδρα και περίπου 12 πυροβόλα περιήλθαν στα χέρια των Τούρκων. Μετά τις 10:00 οι ελληνικές δυνάμεις οι οποίες εκτόξευσαν πυρά κατά των αποβιβαζόμενων (251 Τάγμα Πεζικού, 316 Τάγμα Επιστρατεύσεως με την υποστήριξη της 182 ΜΠΠ), κατέστρεψαν δυο αποβατικές ακάτους, δύο τεθωρακισμένα μεταφορές προσωπικού M-113 και κατήλωσαν τις αποβατικές δυνάμεις σε μια έκταση περίπου 1.500 μέτρων πλάτους και 300 μέτρων βάθους από την ακτή αποβάσεως.¹⁰⁷

Το ΓΕΕΦ θεώρησε ότι έπρεπε να ενισχύσει τα δυο μαχόμενα τάγματα σε Λάπηθο (316 ΤΕ) και στο Κάρμι (251 ΤΠ), και έστειλε δυο επιπλέον τάγματα (281 πεζικού και 286 μηχανοκίνητο) από τη Λευκωσία προς την επίμαχη περιοχή. Τα δυο τάγματα θα έπρεπε να κατευθυνθούν προς τον Καραβά μέσω της διάβασης των Πανάγρων, αφού η πλησιέστερη της Αγύρτας βρίσκονταν εντός του τουρκοκυπριακού θύλακα. Στο σημείο αυτό φάνηκε η κομβικής σημασίας αξία της επιχειρησιακής δράσης της τουρκικής αεροπορίας, αλλά και η εγκληματική ανεπάρκεια της ηγεσίας του ΓΕΕΦ. Η φάλαγγα των οχημάτων εντοπίστηκε και βομβαρδίστηκε στον Κοντεμένο, καταστράφηκε το ¼ των οχημάτων αλλά και φονεύθηκε πολύτιμο προσωπικό. Την ίδια στιγμή βομβαρδίστηκαν τα αμυνόμενα τμήματα στην περιοχή του προγεφυρώματος, δίνοντας τη δυνατότητα ανασύνταξης στους αποβιβαζόμενους. Τα «υπολείμματα» του 286 ΜΤΠ έφτασαν στις 16:30 στη Λάπηθο, συνενώθηκαν με το 316 ΤΕ ασκώντας αποφασιστικής σημασίας πίεση στους Τούρκους, οι οποίοι

¹⁰⁵ Σέρρης: *Η Μάχη της Κύπρου*, σσ 272, 273.

¹⁰⁶ Akşam. Kıbrıs Barış Harekati. Neden nedir yapıldı? <https://www.aksam.com.tr/guncel/20-temmuz-kibris-baris-harekati-nedir-neden-yapildi-kibris-baris-harekati-tarihi/haber-990881>

¹⁰⁷ Βλάσσης: *Ο Απόρρητος Αττίλας*, σσ 44-73.

απέκρουσαν τις επιθέσεις αρμάτων T-34/85 κάνοντας χρήση φορητών αντιαρματικών όπλων.¹⁰⁸

Νοτιότερα, εντός του τουρκοκυπριακού θύλακα αποβιβάζονταν με συνεχείς ρίψεις η Ταξιαρχία Αλεξιπτωτιστών και με μορφή αεραγημάτων η Ταξιαρχία Καταδρομών. Μετά τις 05:30 το πρωί 19 αεροσκάφη C-47, 11 C-160 και 6 C-130 πετώντας παράλληλα με την οροσειρά του Πενταδάκτυλου και κατεύθυνση από δυτικά προς ανατολικά (Πάναγρα προς Χαμίτ Μάνδρες), έριξαν αλεξιπτωτιστές και υλικά ανεφοδιασμού με στόχο την ενίσχυση των τουρκοκυπριακών θέσεων εντός του θύλακα. Περιορισμένη ήταν η αντίδραση που εκδηλώθηκε από τα αντιαεροπορικά πυροβόλα της Εθνικής Φρουράς και οι προσγειώσεις στη Ζώνη Ρίψης εξελίχθηκαν σχεδόν απρόσκοπτα. Ωστόσο το πυροβολικό της Εθνικής Φρουράς ανασυντάχτηκε από τους πρωινούς βομβαρδισμούς και ξεκίνησε να βάλλει κατά των περιοχών ρίψεων. Παντού εκδηλώθηκαν εστίες πυρκαγιών και επικράτησε χάος στις τάξεις της τουρκικής ταξιαρχίας η οποία προσεβλήθη κατά λάθος και από βομβαρδιστικά F-100.¹⁰⁹

Ακολούθησαν συμπληρωματικές ρίψεις στις 12:55 (από δώδεκα C-160 και ένα C-47) και στις 17:00 (από τρία C-130 και τρία C-160), γεγονός καθοριστικό για την ενίσχυση του αεροπρογεφυρώματος και τη σταθεροποίηση του. Στη διάρκεια της πρώτης ημέρας μεταφέρθηκαν τρία Τάγματα (1^ο, 3^ο, 4^ο), τα οποία ενίσχυσαν το βόρειο άκρο του θύλακα στην Αγύρτα (Μπογάζι), και το Κιόνελλι στο οποίο βρίσκονταν και η ΤΟΥΡΔΥΚ. Η Ταξιαρχία Καταδρομών μεταφέρθηκε με 72 ελικόπτερα (σε κύματα των δέκα μονάδων), στην περιοχή Κρηνίου. Αφ'ης στιγμής αποβιβάζονταν από τα ελικόπτερα, αποβιβάζονταν εν μέσω σποραδικών πυρών πυροβολικού σε λεωφορεία τα οποία τους περίμεναν στο Κρηνί και μεταφέρονταν στις προβλεπόμενες θέσεις - Ήτοι στο Πυλέρι, δυτικό άκρο του τ/κ θύλακα, και στον Πενταδάκτυλο (υψώματα περίξ Αγίου Ιλαρίωνα). Στη διάρκεια της πρώτης ημέρας αποβιβάστηκε δύναμη ενισχυμένου τάγματος. Από τη μέτριας έντασης δράση των ελληνικών αντιαεροπορικών πυροβόλων απωλέστηκαν ένα C-47, δύο Huey, ενώ ζημιές υπέστησαν ένα C-130, ένα C-160 και δέκα Huey.

Εντός του θύλακα του Κιόνελλι, πέραν των αερομεταφερόμενων δυνάμεων βρίσκονταν η ΤΟΥΡΔΥΚ (τρία Τάγματα) και η στρατιωτική δύναμη των Τουρκοκυπρίων αποτελούμενη από δέκα Τάγματα (επτά ενεργά και τρία επιστρατεύσεως), συνολικής δυνάμεως 5.000 ανδρών. Οι αποβιβασθείσες δυνάμεις την πρώτη ημέρα υπολογίζονται σε 5.500 άνδρες. Δεδομένου ότι στερούνταν άρματα μάχης δεν κατάφεραν να καταλάβουν τους αντικειμενικούς σκοπούς και προωθήθηκαν προς τις προβλεπόμενες θέσεις με καθυστέρηση.¹¹⁰

Στις 09:00 η ΕΛΔΥΚ υποστηριζόμενη από επτά άρματα T-34/85 επιτέθηκε για να εξαλείψει τον θύλακα Λευκωσίας-Αγύρτας, αλλά ο κακός σχεδιασμός και συντονισμός δεν απέφερε τα αναμενόμενα. Μάλιστα, παρά το γεγονός ότι ενεπλάκησαν άρματα μάχης δεν επιτεύχθηκε το αυτονόητο, καθώς τα συγκεκριμένα

¹⁰⁸ Σέρρης: *Η Μάχη της Κύπρου*, σσ 337-341.

¹⁰⁹ Kıbrıs Barış Harekatında Türk Havacıları. 19/07/2014 <http://www.kokpit.aero/kibris-baris-harikati-hava-operasyonu>

¹¹⁰ Ibid.

ερπυστριοφόρα αντιμετώπισαν τεχνικές βλάβες (αφλογιστίες) και έχασαν την επαφή με τον τακτικό διοικητή. Ελλείπει αποτελεσματικών επικοινωνιών ο διοικητής διέταξε τη σύμπτυξη των αρμάτων, δηλαδή άφησε εκτεθειμένα τα επιτιθέμενα τμήματα της ΕΛΔΥΚ. Παρά το φιάσκο οι Τούρκοι υποχρεώθηκαν να υποχωρήσουν βορείως του Κιόνελι και να οργανώσουν την αμυντική τοποθεσία. Από τον φόβο επέμβασης της τουρκικής αεροπορίας, η ΕΛΔΥΚ εκτίμησε ότι θα έπρεπε να ξαναπροσπαθήσει για την εξάλειψη του προγεφυρώματος στη διάρκεια της νύχτας.¹¹¹

Τη νύχτα 20^{ης} προς 21^η Ιουλίου, εκτελέστηκαν δύο ανεπιτυχείς ελληνικές αντεπιθέσεις κατά του προγεφυρώματος στο Πέντε Μίλι, και του θύλακα στο Κιόνελι. Οι μάχες ήταν σφοδρές αλλά αποδείχτηκε ότι τα ελληνικά τμήματα δεν διέθεταν την απαραίτητη ισχύ για ανατροπή της κατάστασης, παρά την αδυναμία νυχτερινής επέμβασης εκ μέρους των τουρκικών πολεμικών αεροσκαφών. Ωστόσο σοβαρές απώλειες θεωρήθηκαν ο φόνος του συνταγματάρχη Καραογλάνογλου και του αντισυνταγματάρχη Αϊτέν, αφού το αποβατικό συγκρότημα απώλεσε τη φυσική του ηγεσία. Ο θάνατος των δύο αξιωματικών προήλθε κατά πάσα πιθανότητα από φίλια πυρά, και όχι από τη δράση των ελληνικών μονάδων. Η επιτυχής απόκρουση των αντεπιτιθέμενων ελληνικών τμημάτων, προκάλεσε παύση των δραστηριοτήτων την 21^η Ιουλίου, εκατέρωθεν. Οι Τούρκοι προωθήθηκαν ελάχιστα προς τον Άγιο Γεώργιο, όπου υποχρέωσαν το 306 ΤΕ σε υποχώρηση. Από τη Μερσίνα αναχώρησε δεύτερη αποβατική δύναμη η οποία διέθετε και άρματα μάχης M-47, απολύτως απαραίτητα ώστε να σπάσει ο κλοιός της Εθνικής Φρουράς γύρω από το Πέντε Μίλι και να επιτευχθεί η συνένωση των δύο προγεφυρωμάτων.

Οι τουρκικές δυνάμεις στο θύλακα Λευκωσίας-Αγύρτας απέτυχαν να προωθηθούν βορειότερα ώστε να συνενωθούν με το προγεφύρωμα στο Πέντε Μίλι, ωστόσο αναχαίτισαν επιτυχώς τη νυχτερινή επίθεση της ΕΛΔΥΚ. Παράλληλα αντιμετώπισαν σοβαρά προβλήματα στη δυνατότητα επικοινωνίας με τις αποβατικές δυνάμεις (και αντιστρόφως), με αποτέλεσμα το επιχειρησιακό στρατηγείο που εγκαταστάθηκε στο Μπογάζι να μην αποκτήσει πλήρη εικόνα της τακτικής κατάστασης. Οι δυνάμεις αυτές ενισχύθηκαν με νέες ρίψεις και μεταφορές ελικοπτέρων, όπου εκτιμάται ότι συνολικώς μεταφέρθηκε ένα επιπλέον Τάγμα Αλεξιπτωτιστών και δύο Τάγματα Καταδρομών και Πεζικού, της 28^{ης} Μεραρχίας.¹¹²

Ανάμεσα στα δύο προγεφυρώματα «παρεμβάλλονταν» η οροσειρά του Πενταδάκτυλου, εξόχως πετρώδης με δύο μόλις διαβάσεις οι οποίες ένωναν τις πόλεις και τους οικισμούς της επαρχίας της Κερύνειας με την υπόλοιπη Κύπρο. Η κυριότερη διάβαση στην περιοχή του Αγίου Ιλαρίωνα κατέχονταν από τους Τούρκους από το 1964, ενώ μετά τη ρίψη ειδικών δυνάμεων όλα τα παρακείμενα υψώματα περιήλθαν στον έλεγχο των τουρκικών ειδικών δυνάμεων. Ο έλεγχος των υψωμάτων διασφάλιζε την ασφαλή διέλευση τεθωρακισμένων, πυροβόλων και οχημάτων από την ακτή αποβάσεως προς την Αγύρτα, δηλαδή προς τον θύλακα του Κιόνελι. Τα εν λόγω υψώματα (Άσπρη Μούττη, Πετρομούθια, Κοτζάκαγια, Άγιος Ιλαρίωνας, προφήτης Ηλίας), επιχείρησαν να ανακαταλάβουν οι τρεις Μοίρες Καταδρομών της

¹¹¹ Σέρρης: *Η Μάχη της Κύπρου*, σσ 371-381.

¹¹² *Ibid*: σσ 381.

Εθνικής Φρουράς (31, 32, 33), με αποτέλεσμα να ξεσπάσουν σφοδρές μάχες. Οι ελληνικές Μοίρες καταδρομών, καίτοι προκάλεσαν απόλυτο αιφνιδιασμό στους αντιπάλους τους, υποχώρησαν από τις θέσεις τους στις 10:00 της 21^{ης} Ιουλίου μετά από αλληπάλληλες απόπειρες ανακατάληψης που εκδήλωσαν οι τουρκικές δυνάμεις.¹¹³

Στις 22 Ιουλίου στις 09:00 αφίχθη και το δεύτερο κύμα των αποβατικών δυνάμεων, ενισχυμένο με 15 άρματα μάχης M-47. Η αποβίβαση εξελίχθηκε ομαλά κάτω από την έντονη δράση τουρκικών αεροσκαφών υποστήριξης, και με «συμβολικού» χαρακτήρα πυρά ανάσχεσης από κυπριακούς όλμους.

Μετά τις 11:15 ισχνές δυνάμεις υπό τις διαταγές του 3^{ου} ΤΣ της Εθνικής Φρουράς επιχείρησαν άδοξα να εξαλείψουν το τουρκικό προγεφύρωμα στον Άγιο Γεώργιο. Την ίδια στιγμή οι τουρκικές δυνάμεις κινήθηκαν για την ταχεία κατάληψη της Κερύνειας, υπό την πίεση του χρόνου εξαιτίας της συμφωνίας για κατάπαυση του πυρός, αρχής γενομένης από τις 16:00 τοπική ώρα.¹¹⁴ Παράλληλα οι τουρκικές ειδικές δυνάμεις οι οποίες ενισχύθηκαν με επιπλέον ρίψεις την ίδια μέρα (300 αλεξιπτωτιστές), ξεκίνησαν επιθετικές ενέργειες από τον Πενταδάκτυλο προς την περιοχή του προγεφυρώματος, για να επιτύχουν τη συνένωση. Μισή ώρα μετά τη συμφωνημένη - μέσω του ΟΗΕ - κατάπαυση του πυρός, οι δυνάμεις εισβολής εκκαθάρισαν την Κερύνεια από τις μικρές εστίες αντίστασης και συνένωσαν τα δύο προγεφυρώματα. Οι απώλειες εξαιτίας των ελληνικών πυρών κυμάνθηκαν στα πέντε άρματα μάχης και ένα τεθωρακισμένο μεταφοράς προσωπικού.

Την 23^η Ιουλίου οι τουρκικές δυνάμεις απαρτιμούσαν περί τους 9.000 άνδρες, διέθεταν δύο ίλες αρμάτων μάχης (περίπου 30), πυροβολικό (περισσότερα από 24 πυροβόλα), και φυσικά πάντοτε άμεση αεροπορική υποστήριξη και ναυτική κάλυψη. Οι δυνάμεις αυτές θεωρούνταν επαρκείς να προελάσουν και να κάμψουν την εκτιμώμενη διατιθέμενη ελληνική αντίσταση. Τα δύο προγεφυρώματα είχαν ενωθεί, γεγονός ζωτικής σημασίας για το θύλακα Λευκωσίας-Αγύρτας ώστε να διοχετευτούν πυρομαχικά, και κάθε λογής εφόδια και είδη διοικητικής μέριμνας, προκειμένου να ανεφοδιαστούν οι αερομεταφερόμενες δυνάμεις και οι Τουρκοκύπριοι. Μεγάλη αδυναμία αποτελούσε η λεπτή λωρίδα που ένωνε τα δύο προγεφυρώματα από το Κάρμι μέχρι την Αγύρτα μέσω Αγίου Ιλαρίωνα. Δια τούτο είχε αποφασιστεί η διεύρυνση της κατεχόμενης περιοχής δυτικά προς Λάπηθο και Καραβά, ακόμη και στην περίοδο της εκεχειρίας, ενώ κατελήφθησαν το Συγχαρί και το Κάτω Δίκωμο, ανατολικά της Κερύνειας. Στην περιοχή Λευκωσίας επιχείρησαν την κατάληψη του διεθνούς αεροδρομίου, αλλά αναχαιτίστηκαν από την 35^η Μοίρα Καταδρομών η οποία μεταφέρθηκε από την Ελλάδα κατά το προηγούμενο βράδυ (επιχείρηση «Νίκη»). Ο αερολιμένας περιήλθε υπό τον έλεγχο της διεθνούς ειρηνευτικής δύναμης, κατόπιν εντολής του ελληνικού ΑΕΔ.¹¹⁵

¹¹³ Reporter, Χατζηπαναγής: *Οι μάχες σώμα με με σώμα στο Κοτζιά Καριά και η χαμένη ευκαιρία*, 20 Ιουλίου 2019.

¹¹⁴ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Αλεξάνδρου: *Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Αττίλα Ι*, 07 Ιανουαρίου 2020.

¹¹⁵ Παγκύπριος Σύνδεσμος Εφέδρων Καταδρομέων: *Η μάχη του αεροδρομίου Λευκωσίας*, https://www.psek.org/index.php?option=com_content&view=article&id=158&Itemid=76

7.2.) Επιχειρήσεις στη διάρκεια της Εκεχειρίας.

Στο κρίσιμο διάστημα μεταξύ 22 Ιουλίου και 14 Αυγούστου 1974, σημειώθηκε αφενός πολιτειακή μεταβολή στην Ελλάδα, καθώς το χουντικό καθεστώς κατέρρευσε υπό το βάρος της εθνικής τραγωδίας που εξελίσσονταν στην Κύπρο, ενώ την ίδια στιγμή η Τουρκία συνέχισε να ενισχύει και να διευρύνει τα προγεφυρώματά της.

Μετά την επιβολή της εκεχειρίας υποβλήθηκε από το ΓΕΕΦ προς το ΑΕΔ κατάσταση με αίτημα τον επαναπατρισμό Ελλαδιτών αξιωματικών οι οποίοι είτε δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα στο πεδίο της μάχης, είτε επικαλέσθηκαν κόπωση.

Την ώρα που στην Ελλάδα αποκαθίστανται οι δημοκρατικοί θεσμοί, η Τουρκία καταλάμβανε το Συγχαρί και κύματα προσφύγων κατέκλειαν τον κυπριακό νότο.

Στις 25 Ιουλίου 1974 ξεκίνησαν οι διαπραγματεύσεις στη Γενεύη με στόχο την ειρηνική επίλυση της κυπριακής κρίσης.¹¹⁶ Από την τουρκική πλευρά προΐστατο ο υπουργός των Εξωτερικών Turan Güneş, για τη Βρετανία ο ΥΠΕΞ James Callaghan, ενώ την Ελλάδα αντιπροσώπευε ο Γ. Μαύρος, αντιπρόεδρος και ΥΠΕΞ της ελληνικής κυβέρνησης. Η Τουρκία από την πρώτη στιγμή επέδειξε αλαζονεία και έλλειψη διάθεσης συνεννόησης ενώ διαπραγματευόταν με τον «αέρα» του νικητή. Την ίδια στιγμή οι τουρκικές δυνάμεις προήλασαν και κατέλαβαν τα χωριά Σύσκληπος και Άγιος Ερμόλαος.

Την 30^η Ιουλίου διακόπηκαν προσωρινά οι διεργασίες στη Γενεύη, με στόχο την επανεκκίνηση τους στις 8 Αυγούστου, με την παρουσία ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής αντιπροσωπείας. Δημοσιεύτηκε κοινό ανακοινωθέν, ενώ συμφωνήθηκε **i)** η απελευθέρωση των αιχμαλώτων, **ii)** η ανάληψη της ασφάλειας των θυλάκων από τις δυνάμεις του ΟΗΕ, **iii)** η δημιουργία ζώνης ασφαλείας στα όρια προέλασης και κατοχής των τουρκικών δυνάμεων.

Την ίδια μέρα σε αναφορά του ΓΕΕΦ προς το ΑΕΔ επισημαίνονταν ότι οι μονάδες ήταν σε κατάσταση αποσύνθεσης, το ηθικό στο ναδίρ και το απόθεμα πυρομαχικών στα όρια της εξάντλησης, συνεπώς η υπογραφή συμφωνίας κατάπαυσης του πυρός θεωρούνταν επιτακτική ανάγκη.¹¹⁷

Στις 3 Αυγούστου συνεκλήθη σύσκεψη υπό τον πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Καραμανλή, στη διάρκεια της οποίας εξετάστηκε το περιεχόμενο των συνομιλιών της διασκέψεως στη Γενεύη, η στρατιωτική κατάσταση Ελλάδας και Τουρκίας, καθώς επίσης η τακτική εικόνα στην Κύπρο. Τα κυριότερα συμπεράσματα αφορούσαν την ανάγκη ενίσχυσης της Κύπρου (κυρίως για λόγους εξύψωσης ηθικού), την έλλειψη εμπιστοσύνης προς την ηγεσία των ενόπλων δυνάμεων εκ μέρους της νεοσυσταθείσας κυβέρνησης, η έλλειψη αρραγούς μετώπου μεταξύ λαού και ενόπλων δυνάμεων.

Στις 6 Αυγούστου ο νέος ΑΓΕΕΦ υποστράτηγος Ευθύμιος Καραγιάννης αφίχθηκε στην Κύπρο. Είχε επιλεγεί από την 30^η Ιουλίου, αλλά αδυνατούσε να μεταβεί στο νησί εξαιτίας του αεροναυτικού αποκλεισμού που είχε επιβάλει η Τουρκία. Μόλις ήρθη το περιοριστικό μέτρο εκ μέρους της Τουρκίας, κατέστη δυνατή η άφιξη και η

¹¹⁶ Παπαπολυβίου: *Η Γενεύη και η Κύπρος 1974-2017*, <https://papapolyviou.com/2017/01/23/i-genevi-kai-i-kipros-1974-2017/>

¹¹⁷ Σέρρης: *Η Μάχη της Κύπρου*, σσ 533-553.

ανάληψη των καθηκόντων του. Την ίδια μέρα η 28^η Μεραρχία Πεζικού του τουρκικού στρατού με την υποστήριξη ναυτικού πυρός από παραπλέοντα αντιτορπιλικά, κατέλαβε τη Λάπηθο και τον Καραβά.¹¹⁸ Οι δύο κωμοπόλεις βομβαρδίστηκαν από το τουρκικό πυροβολικό και την 1^η Αυγούστου. Στην περιοχή αμύνονταν το 256 ΤΠ και το 321 ΤΕ. Προς ενίσχυση έσπευσε το 304 ΤΕ το οποίο προσβλήθηκε από πυρά πλοίων του τουρκικού στόλου και διαλύθηκε. Τελικά οι ελληνικές δυνάμεις συμπτύχθηκαν προς τα χωριά Βασίλεια και Βαβυλάς.

Στις 8 Αυγούστου ξεκίνησε ο επαναληπτικός γύρος των διαπραγματεύσεων στη Γενεύη, με τη συμμετοχή αντιπροσωπείας από τις δύο Κοινότητες (Γλαύκος Κληρίδης και Ντενκτάς), ενώ αυτή τη φορά παρίστατο και ο Γ.Γ. των Η.Ε. ο αυστριακός Kurt Waldheim. Η Ελλάδα κατήγγειλε τις παραβιάσεις της εκεχειρίας εκ μέρους της Τουρκίας, ενώ την ίδια στιγμή τουρκικά μαχητικά αεροσκάφη βομβάρδιζαν θέσεις της Εθνοφρουράς στα τουρκοκυπριακά χωριά της Πάφου, Βρέτσια και Άγιος Ιωάννης, εξαιτίας της προσβολής τους από δυνάμεις της ΕΦ με βαρέα όπλα.

Από τις 10 Αυγούστου οι τουρκικές προθέσεις για διχοτόμηση της Κύπρου δια της βίας ήταν ξεκάθαρες. Σύμφωνα με βρετανική ανταπόκριση από την Άγκυρα, στην Κύπρο είχε ολοκληρωθεί η μεταφορά 300 αρμάτων μάχης M-47/48, και 40.000 στρατιωτών, προκειμένου να ολοκληρωθεί η προώθηση. Στις 12 Αυγούστου συνεδρίασε το υπουργικό συμβούλιο στην Άγκυρα και αποφασίστηκε το 30% του κυπριακού εδάφους να αποτελέσει τουρκικό ομόσπονδο κράτος. Η συνοριακή γραμμή θα κάλυπτε τις περιοχές Λιμνίτη, Κοκκίνων, το ήμισυ της Λευκωσίας και της Αμμοχώστου. Η γραμμή θα έφερε το όνομα του συνταγματάρχη Karaoglanoglu ο οποίος σκοτώθηκε την πρώτη ημέρα της εισβολής στο Πέντε Μίλι. Τελικώς ονομάστηκε *Γραμμή Αττίλα*.

Στις 13 Αυγούστου, συνεκλήθη στην Αθήνα σύσκεψη των αρχηγών των επιτελείων (ΣΑΜ) υπό τον υπουργό Εθνικής Άμυνας Ευάγγελο Αβέρωφ, όπου αποφασίστηκε η μη αποστολή δυνάμεων στην Κύπρο, διότι τούτο θα σηματοδοτούσε άσκοπη θυσία και ότι θα έπρεπε οι δυνάμεις στην Κύπρο να υποχωρούν διατηρώντας επαφή με τα προελαύνοντα τουρκικά στρατεύματα με στόχο την επιβράδυνση τους.

Την ίδια μέρα ο Henry Kissinger, ΥΠ.ΕΞ. των ΗΠΑ, απέστειλε επιστολή προς τον Έλληνα πρωθυπουργό με την οποία επισήμανε την ανάγκη αποθάρρυνσης μονομερών κινήσεων, ωστόσο αναγνώριζε μια νέα πραγματικότητα η οποία διαμορφώθηκε κατόπιν της τουρκικής επέμβασης με υπαιτιότητα του χουντικού καθεστώτος. Ο Κ. Καραμανλής απάντησε καταγγέλλοντας την αντιπαραγωγική στάση της Τουρκίας στην τράπεζα της διαπραγμάτευσης και τις συνεχείς παραβιάσεις της εκεχειρίας εκ μέρους των δυνάμεων του Αττίλα.¹¹⁹

Η τουρκική αντιπροσωπεία παρουσίασε το σχέδιο της γραμμής Αττίλα με το οποίο το 34% του κυπριακού εδάφους περνούσε στον έλεγχο της Τουρκίας, καίτοι η Τ/Κ κοινότητα αντιπροσώπευε μόλις το 18,2% του πληθυσμού στο νησί. Η ελληνική αντιπροσωπεία ζήτησε 36 ώρες προθεσμία για να διαβουλευτεί την τουρκική

¹¹⁸ Σέρρης: *Η Μάχη της Κύπρου*, σσ 554-558.

¹¹⁹ <https://www.ekirikas.com/42325/>

πρόταση. Ο υπουργός Güneş, απέρριψε την προθεσμία και απαίτησε να δοθεί άμεση απάντηση. Η Ελλάδα κατήγγειλε την Τουρκία ότι δεν διαπραγματεύεται επί της ουσίας αλλά χρονοτριβεί και ότι επίκεινται νέες στρατιωτικές επιχειρήσεις σε βάρος της Κύπρου.¹²⁰ Ο Τούρκος ΥΠ.ΕΞ. τηλεφώνησε στο υπουργικό συμβούλιο το οποίο συνεδρίαζε στην Άγκυρα και ζήτησε να αρχίσουν οι επιχειρήσεις με το συνθηματικό «η Αϊσέ μπορεί να πάει διακοπές» (*Ayşe Tatile Çikabilir*).¹²¹

7.3.) 14-16 Αυγούστου 1974

Το πρωινό της 14^{ης} Αυγούστου 1974, οι δυνάμεις οι οποίες αντιπαρατάσσονταν στην Κύπρο, είχαν ως εξής:

	Αττίλας	Εθνική Φρουρά
Προσωπικό	40.000	10.000 (-)
Άρματα Μάχης	160-200 (M-47/48)	11 T-34/85
Τεθωρακισμένα Μεταφοράς Προσωπικού	200 (M-113)	40 (-)
Πυροβόλα	120 (των 105mm και 155mm)	70

Πίνακας 4: Δυνάμεις επί κυπριακού εδάφους, στη διάρκεια του Αττίλα II.

Η Τουρκία είχε στην περιοχή δύο Μεραρχίες, την 28^η προσανατολισμένη προς τα δυτικά και την πόλη της Μόρφου, και την 39^η προς τα ανατολικά με στόχο τη Μεσαορία και την Αμμόχωστο. Επιπλέον διέθετε μία Ταξιαρχία Αλεξιπτωτιστών, την ΤΟΥΡΔΥΚ, ένα Σύνταγμα Καταδρομών και ένα Τάγμα Πεζοναυτών. Στην Κύπρο είχε μεταφερθεί ισχυρή δύναμη πυροβολικού και βαρέων όπλων. Η τουρκική πολεμική αεροπορία κυριαρχούσε στους κυπριακούς αιθέρες ανενόχλητη και οι χερσαίες δυνάμεις υπολόγιζαν σε μεγάλο βαθμό στη συμβολή των αεροσκαφών και των πληρωμάτων της.

Το σχέδιο ενεργείας προέβλεπε την προέλαση της 39^{ης} Μεραρχίας από το Κιόνελλι, προς τη βιομηχανική περιοχή Μίας Μηλιάς και Χαμίτ Μάνδρες, πεδιάδα Μεσαορίας και Αμμόχωστο. Η 28^η Μεραρχία θα ξεκινούσε από τον Άγιο Ερμόλαο προς το θύλακα του Λιμνίτη, την πεδιάδα και την πόλη της Μόρφου. Παράλληλα στο κέντρο της διάταξης, τουρκικές δυνάμεις θα προωθούσαν τις θέσεις τους εντός της Λευκωσίας και προς το αεροδρόμιο. Οι τουρκικές δυνάμεις ευνοούνταν από το έδαφος το οποίο ήταν κατεξοχήν πεδινό και ευνοούσε τη χρήση αρμάτων και τεθωρακισμένων, και από τον καιρό, εξαιτίας της βελτιωμένης ορατότητας για τη δράση των πτητικών μέσων.¹²²

¹²⁰ Papademetris.net. 14/08/1974 ώρα 03:00 π.μ. Οι διαπραγματεύσεις στη Γενεύη καταρρέουν. http://www.papademetris.net/index.php?option=com_content&view=article&id=2613:s-2051&catid=237:1974-1&Itemid=127

¹²¹ *Kıbrıs Barış Harekatı nedir, neden yapıldı? "Ayşe tatile çıksın" ne demek?.* <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2019/07/20/kibris-baris-harekatı-nedir-neden-yapildi-ayse-tatile-ciksin-ne-demek>

¹²² Σέρρης: *Η Μάχη της Κύπρου*, σσ 570-571.

Η Εθνοφρουρά παρουσίαζε κατάσταση αποσύνθεσης. Αντιπαρέτασσε 25 συνολικά τάγματα μειωμένης συνθέσεως καθώς πολλοί δεν κατετάγησαν στη διάρκεια της γενικής επιστράτευσης ή λιποτάκτησαν κατόπιν. Οι μονάδες παρουσίαζαν ελλείψεις σε οπλισμό, στελέχωση και μαχητική ικανότητα. Το ηθικό και η πειθαρχία κινούνταν σε χαμηλό επίπεδο καθώς είχε προηγηθεί η ήττα του Αττίλα Ι. Η Εθνική Φρουρά κατείχε μια τοποθεσία περίξ της Μίας Μηλιάς (βόρεια Λευκωσίας) στην οποία οργάνωσε αμυντική τοποθεσία. Εξαιτίας της συντριπτικής ισχύος των επιτιθέμενων δυνάμεων, οι εντολές αφορούσαν αγώνα επιβράδυνσης.¹²³

Στον *ανατολικό τομέα*, από τις 04:55 της 14^{ης} Αυγούστου, τουρκικά F-100 και F-104 βομβάρδισαν ανηλεώς θέσεις της Εθνικής Φρουράς στην περιοχή Χαμίτ Μάνδρες. Η τουρκική αεροπορία κατέστρεψε τα έργα εκστρατείας με αποτέλεσμα να μειωθεί περαιτέρω η ισχύς της αμυντικής τοποθεσίας. Ακολούθησε καταγισμός πυρών πυροβολικού και όλμων και στη συνέχεια επίθεση πεζικού, η οποία αποκρούστηκε. Αμέσως μετά οι Τούρκοι εξαπέλυσαν δεύτερη επίθεση με άρματα μάχης και διέσπασαν τις θέσεις των αμυνομένων. Η τουρκική προέλαση κινήθηκε σε τρεις βασικούς άξονες: **α)** Μία Μηλιά-Λευκόνοικο-Τρίκωμο, **β)** Αγλαντζιά-Στύλλοι, **γ)** Μία Μηλιά-Άσσια-Κοντέα. Τουρκικά αεροσκάφη βομβάρδισαν την Κυθραία, την Αμμόχωστο και ελληνικά τμήματα τα οποία υποχωρούσαν από τις γραμμές άμυνας στην πεδιάδα της Μεσαορίας. Η τουρκική προέλαση διακόπηκε το απόγευμα της 14^{ης} Αυγούστου κυρίως για λόγους διοικητικής μερίμνης (ανεφοδιασμός αρμάτων με καύσιμα, πυρομαχικά κτλ).¹²⁴

Την ίδια μέρα το προσωπικό και η διοίκηση εγκατέλειψαν τη ναυτική βάση «Χρυσούλης» στην Καρπασία και ανατίναξαν την τορπιλάκατο Τ6, και την ακταιωρό «Λεβέντης» για να μην περιέλθουν στα χέρια των δυνάμεων του Αττίλα. Ερωτηματικά προκύπτουν γιατί δεν διασώθηκαν τα μέσα, και γιατί αποχώρησαν εσπευσμένα πανικόβλητοι από τη βάση, καθώς υπήρχε χρόνος να επιβιβαστεί τμήμα της δυνάμεως στα σκάφη και να πλεύσουν στη διάρκεια του σκότους προς Λάρνακα ή Λεμεσό.

Από το πρωί της 15^{ης} Αυγούστου η 39^η Μεραρχία συνέχισε την προέλαση προς την Αμμόχωστο. Το 201 ΤΠ προέβαλε σθεναρή αντίσταση, αλλά υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει την πόλη το απόγευμα του δεκαπενταύγουστου, υπό την απειλή να εγκλωβιστεί και να καταστραφεί από τις επιτιθέμενες δυνάμεις. Στις 17:30 ο τουρκικός στρατός εισήλθε στην πόλη. Η κατάληψη ολοκληρώθηκε στις 18:00 της 16^{ης} Αυγούστου.¹²⁵

Στον *κεντρικό τομέα*, δηλαδή στη Λευκωσία, στα προάστια και στην περιοχή του αεροδρομίου, τουρκική αεροπορία και πυροβολικό βομβάρδιζαν στόχους από τις πρώτες πρωινές ώρες, και στις 10:00 εκδηλώθηκε επίθεση τουρκικού πεζικού κατά του στρατοπέδου της ΕΛΔΥΚ. Εντός του στρατοπέδου είχαν παραμείνει 3 λόχοι (2^{ος}, 4^{ος} και Διοικήσεως), και μια διμοιρία όλμων. Η ΕΛΔΥΚ αναχαίτισε την επίθεση,

¹²³ Σέρρης: *Η Μάχη της Κύπρου*, σσ 571-573.

¹²⁴ *Αττίλας II Το χρονικό των επιχειρήσεων της δεύτερης εισβολής*, <https://www.armynow.net/attilas-ii-to-xroniko-tvn-epixeirisevn/>

¹²⁵ *Διάλογος: Στα χέρια των Τούρκων Μόρφου και Αμμόχωστος*, <https://dialogos.com.cy/1974-sta-cheria-ton-tourkon-morfou-ke-ammochoostos/>

όπως και τη δεύτερη που εκδηλώθηκε στις 11:00, παρά την παρουσία τουρκικών αρμάτων μάχης. Το απόγευμα της 14^{ης} Αυγούστου απέκρουσε και την τρίτη επίθεση προκαλώντας απώλειες στους επιτιθέμενους. Στις 15 Αυγούστου η τουρκική αεροπορία συνέχισε να βομβαρδίζει το στρατόπεδο της ΕΛΔΥΚ και στις 16 Αυγούστου 34 τουρκικά άρματα και ένα τακτικό συγκρότημα πεζικού εκδήλωσαν σφοδρή επίθεση κατά της τοποθεσίας άμυνας. Η επίθεση είχε δύο άξονες από το Κιόνελλι και τον Γερόλακκο. Στις 13:00 διατάχθηκε η εκκένωση του στρατοπέδου από τον φόβο υπερφαλάγγισης και καταστροφής των αμυνομένων. Στη διάρκεια της απαγκίστρωσης, και ενώ ήταν απαραίτητα τα πυρά πυροβολικού για να ανασχεθούν οι τουρκικές δυνάμεις, το πυροβολικό της Εθνικής Φρουράς έπαψε να υποστηρίζει τα τμήματα της ΕΛΔΥΚ με αποτέλεσμα πολλοί Έλληνες στρατιώτες να φονευθούν από τα πυροβόλα των τουρκικών αρμάτων μάχης. Οι απώλειες της ΕΛΔΥΚ στη διάρκεια της τριήμερης μάχης, κυμάνθηκαν ως εξής: νεκροί 70, τραυματίες 37, αγνοούμενοι 13. Οι τουρκικές δυνάμεις συνέχισαν την προώθηση και κατέλαβαν την οδό Λευκωσίας-Μόρφου μέχρι το ύψος της σχολής Γρηγορίου.¹²⁶

Εντός της *Λευκωσίας* και συγκεκριμένα στην περιοχή του ξενοδοχείου Ledra Palace μέχρι τον Άγιο Παύλο, σε ένα μέτωπο μήκους 5 χλμ ετάχθη αμυντικώς το 336 ΤΕ, και το 211ΤΠ στην περιοχή Πύλης Πάφου, φράζοντας την κάθοδο προς τη συνοικία Άγιος Δομέτιος. Η Λευκωσία εγκαταλείφθηκε από την κυβέρνηση και τους κατοίκους, με την έναρξη της επιχείρησης Αττίλας II. Σφοδρές μάχες διεξήχθησαν στο χώρο ευθύνης του 336 ΤΕ, και ειδικά στο ύψωμα «Ελισσαίος», το οποίο καταλήφθηκε κατόπιν τουρκικής επίθεσης που υποστηρίχτηκε από αεροπορία. Κατά βάση όμως το 336 ΤΕ διατήρησε τις θέσεις του στη διάρκεια της εισβολής, καιτοι δέχτηκε σφοδρές τουρκικές επιθέσεις στη διάρκεια του τριημέρου. Η Τουρκία, παρά την επιβολή εκεχειρίας στις 18:00 της 16^{ης} Αυγούστου κινήθηκε και κατέλαβε το Πυρόϊ, επί της κύριας οδού Λευκωσίας –Λάρνακας, ωστόσο απέτυχε και πάλι να απωθήσει το 336 ΤΕ από τις αρχικές του θέσεις, στα δυτικά της πρωτεύουσας. Η τελευταία επίθεση εκδηλώθηκε το ξημέρωμα της 17^{ης} Αυγούστου.

Στον *δυτικό τομέα*, οι δυνάμεις της 28^{ης} Μεραρχίας Πεζικού σχεδίαζαν να διασπάσουν τη γραμμή άμυνας που είχε διαμορφωθεί από τον Βαβυλά και το Αγριδάκι μέχρι τον Γερόλακκο και το αεροδρόμιο Λευκωσίας (υπό τη φύλαξη του ΟΗΕ), και να προελάσουν στην πεδιάδα της Μόρφου. Απέναντι από τις δυνάμεις της 28^{ης} Μεραρχίας τάχθηκαν το 316 ΤΕ (διάβαση Βασίλειας), το 281 ΤΠ (Αγριδάκι, Άγιος Ερμόλαος), 216 ΤΠ (Γερόλακκος) και το 256 ΤΠ (διάβαση Πανάγρων).¹²⁷

Το απόγευμα της 15^{ης} Αυγούστου διεξήχθη μάχη στην περιοχή του Αγίου Βασιλείου, κοντά στον Γερόλακκο, στη διάρκεια της οποίας χρησιμοποιήθηκε ένα κατελημμένο τουρκικό Μ-47 από τις ελληνοκυπριακές δυνάμεις, εναντίον ίλης τουρκικών αρμάτων Μ-47. Την ίδια στιγμή οι τουρκικές δυνάμεις με υποστήριξη πυροβολικού και αεροπορίας προέλασαν προς Μύρτου, Γερόλακκο και Αγία Μαρίνα, φτάνοντας στα πρόθυρα της Μόρφου. Το πρωί της 16^{ης} Αυγούστου κατέλαβαν την πόλη και συνέχισαν να προελαύνουν μέχρι τον θύλακα του Λιμνίτη με τον οποίο

¹²⁶ Η Μάχη της ΕΛΔΥΚ 14-16 Αυγούστου 1974, <https://defencereview.gr/i-machi-tis-eldyk-14-16-aygoystoy-1974/>

¹²⁷ Σέρρης: Η Μάχη της Κύπρου, σσ 598-605.

συνενώθηκαν μετά τις 12:30 το μεσημέρι. Οι τουρκικές δυνάμεις επέκτειναν την κατοχή δυτικά κατά 30 χλμ και έπαψαν να προωθούν τις θέσεις τους στις 18:00 οπότε και ετέθη σε εφαρμογή η εκχειρία.¹²⁸

¹²⁸ *Ibid*, σσ 605.

8. Απολογισμός των Επιχειρήσεων.

Η τουρκική επέμβαση εκδηλώθηκε στο διάστημα μεταξύ 20 Ιουλίου-16 Αυγούστου 1974, με ενδιάμεση επιβολή προσωρινής εκχειρίας (22 Ιουλίου-14 Αυγούστου), για να υπάρξει διπλωματική λύση. Το ελλαδικό κράτος ήταν από τις εξελίξεις, απέφυγε να αντιμετωπίσει κατά μέτωπο την τουρκική επίθεση και οι δεχόταν επίθεση ζωτικός χώρος του Ελληνισμού. Η Ελλάδα αρκέστηκε στην –όχι και τόσο επιτυχημένη - αποστολή «ΝΙΚΗ»¹²⁹, δηλαδή στην αερομεταφορά μιας Μοίρας Καταδρομών, τη χρονική στιγμή που η Τουρκία είχε σταθεροποιήσει τα προγεφυρώματα, είχε αποβιβάσει επαρκή αριθμό τεθωρακισμένων και ειδικών δυνάμεων και κυριαρχούσε στον κυπριακό εναέριο χώρο.

Οι ευθύνες της δικτατορίας είναι αμείλικτες ως προς την πρόκληση της τουρκικής επίθεσης, τη μη διατήρηση του αξιόμαχου των ενόπλων δυνάμεων, την ανεπιτυχή εφαρμογή ή ολοκλήρωση στρατιωτικών σχεδίων για την υποστήριξη της Κύπρου, για την πλήρη απάθεια στην τουρκική επίθεση τις πρώτες 48 ώρες από την εκδήλωσή της.

Για την Τουρκία η επιχείρηση Αττίλας εξελίχθηκε ομαλά και επιτυχώς, παρά τις σοβαρές ελλείψεις σε επιτελικό σχεδιασμό, αποτελεσματική διοίκηση και μαχητική ικανότητα που επέδειξαν οι δυνάμεις κατά τις πρώτες ώρες της επέμβασης. Η αδυναμία να αποβιβάσουν άμεσα άρματα μάχης, είχε ως αποτέλεσμα την καθήλωση των αποβατικών δυνάμεων σε μια περιορισμένης έκτασης περιοχή, η οποία μπορούσε πολύ εύκολα να ανακαταληφθεί από μια μέτριας ισχύος καλά εκπαιδευμένη δύναμη.

Η αποβίβαση των αρμάτων μάχης την 22^α Ιουλίου, με το δεύτερο αποβατικό κύμα που κατέπλευσε ανενόχλητο, έκρινε την έκβαση του αγώνα υπέρ της Άγκυρας καθώς άρχισε να διευρύνεται το προγεφύρωμα, επετεύχθη η συνένωση με τον θύλακα του Κιόνελλι, και άρχισε η ροή εφοδίων από την τουρκική ακτή προς τις μαχόμενες δυνάμεις. Η Τουρκία, παρά την υπερδεκαετή προετοιμασία της για απόβαση στην Κύπρο, δεν είχε επισημάνει ούτε καν τις κατάλληλες ακτές για την αποβίβαση των στρατευμάτων της, γεγονός ενδεικτικό της προχειρότητας του επιτελικού σχεδιασμού. Η διακλαδικότητα κινούνταν σε χαμηλά επίπεδα, ενώ τραγική θεωρείται η επίθεση της τουρκικής αεροπορίας εναντίον τεσσάρων σκαφών (αντιτορπιλικών), του τουρκικού στόλου με αποτέλεσμα τη βύθιση ενός και την πρόκληση σοβαρών καταστροφών στα υπόλοιπα τρία σκάφη. Ωστόσο καταλυτικής σημασίας ήταν η παρουσία της πάνω από τα πεδία των μαχών και ειδικά στην καταστροφή των δυο ταγμάτων, του ενός μάλιστα μηχανοκίνητου (281 και 286), τα οποία κατευθύνονταν προς το Πέντε Μίλι τις πρωινές ώρες της 20^{ης} Ιουλίου. Εάν δεν είχαν καταστραφεί στον Κοντεμένο από τα τουρκικά αεροσκάφη, είναι πολύ πιθανόν να είχε εξαλειφθεί το προγεφύρωμα στην ακτή αποβάσεως.

Το ΓΕΕΦ αρχικώς αιφνιδιάστηκε, παρά τις ενδείξεις ότι η Τουρκία ετοιμαζόταν για επίθεση, και στη συνέχεια φάνηκε ανέτοιμο να ολοκληρώσει την επιστράτευση και να εφαρμόσει τα προβλεπόμενα σχέδια. Το ΓΕΕΦ έδωσε έμφαση στην εξουδετέρωση του Τ/Κ θύλακα της Λευκωσίας, ενώ η κύρια απειλή διαμορφώνονταν

¹²⁹ Κακολύρης: *Οι Πολεμιστές του Ουρανού Κύπρος 1974*, σσ 35-140.

στην ακτή της Κερύνειας. Οι ελληνοκυπριακές δυνάμεις, ασυντόνιστα και με πλειάδα τεχνικών προβλημάτων στα οπλικά συστήματα εξαιτίας της ελλιπούς συντήρησης απέτυχαν να εξαλείψουν τα προγεφυρώματα, γεγονός το οποίο παγίωσε τα τουρκικά τετελεσμένα στο έδαφος της Κύπρου.

Η Ελλάδα σχεδίαζε, όπως επέβαλλαν τα ειδικά Σχέδια Αμύνης, να στείλει σε περίπτωση τουρκικής επίθεσης δώδεκα αεροσκάφη διώξεως βομβαρδισμού F-84F (παρωχημένης τεχνολογίας), ή εναλλακτικά 8 υπερσύγχρονα F-4E Phantom II, προκειμένου να πλήξει τις αποβατικές δυνάμεις, μαζί με τρία υποβρύχια.

Ενδιαφέρουσες είναι οι απόψεις του αντιπτεράρχου Βασίλειου Βρεττού, όπως δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό «Στρατηγικόν».¹³⁰ Η αποστολή των F-84F ήταν αδύνατο να διεκπεραιωθεί διότι από το πλησιέστερο αεροδρόμιο (Καστέλι Πεδιάδας) μέχρι την Κύπρο, τα καύσιμα επαρκούσαν στην καλύτερη περίπτωση για 5 λεπτά παραμονής άνωθεν των στόχων, χρόνος εξαιρετικά περιορισμένος για επιτυχή προσβολή των τουρκικών δυνάμεων. Αν υπήρχαν εμπλοκές στη διαδρομή προς Κύπρο, εύλογο διότι караδοκούσε η τουρκική αεροπορία, τότε ο χρόνος παραμονής εκμηδενίζονταν. Τα αεροσκάφη μετά την άφηση των όπλων τους, θα έπρεπε είτε να εγκαταλειφθούν είτε να προσγειωθούν στον Λίβανο, διότι δεν επαρκούσαν τα καύσιμα για επιστροφή στην Κρήτη. Θεωρούνταν δηλαδή βέβαιη απώλεια για την Πολεμική Αεροπορία, σε μια χρονική στιγμή που πιθανόν να προκαλούνταν ελληνοτουρκικός πόλεμος, δηλαδή ήταν πολύτιμα για τη χώρα.

Τα F-4E είχαν παραληφθεί μόλις πριν τρεις μήνες από τις ΗΠΑ, κοινώς δεν θεωρούνταν επιχειρησιακά ετοιμοπόλεμα, ενώ η πρόθεση αποστολής των οχτώ μαχητικών (από τα 22 διατιθέμενα) εκτιμάται ως ανεπαρκής για να προσφέρουν ουσιαστική βοήθεια προς τις ελληνοκυπριακές δυνάμεις. Παράλληλα δεν είχαν δημιουργηθεί κοινές επιχειρησιακές δομές (π.χ. σύστημα επιτήρησης, ραντάρ), τα οποία θα έδιναν την ολοκληρωμένη επιχειρησιακή εικόνα στα πληρώματα των αεροσκαφών και στο ελληνικό επιτελείο, γεγονός το οποίο υποβάθμιζε περαιτέρω την επιχειρησιακή αξία μιας αεροπορικής επιδρομής αλλά και την αποτελεσματικότητά της.¹³¹

Όλοι οι προαναφερόμενοι παράγοντες συνιστούσαν αδυναμία επίτευξης αεροπορικής κυριαρχίας της ελληνικής πολεμικής αεροπορίας άνωθεν της Κύπρου, γεγονός αποφασιστικής σημασίας για την πορεία των υπόλοιπων επιχειρήσεων στο έδαφος και λιγότερο στη θάλασσα. Η Τουρκία λόγω γεωγραφικής εγγύτητας και φυσικά ελλείπει αντιπάλου, επέτυχε την αεροπορική υπεροχή.

Η εικόνα την αντιπαράθεσης των δυνάμεων στον αέρα διαμορφώνονταν ως εξής:

	Ελλάδα	Τουρκία
Μαχητικά Αεροσκάφη	242	293
Μεταγωγικά	60	95
A/A βλήματα μεγάλου βεληνεκούς	92	104

¹³⁰ Περιοδικό «Στρατηγικόν», Αντιπτεράρχος Βρεττός: *Αεροπορική Ισχύς και Κύπρος. Πόσο μακριά είναι η Κύπρος;* τεύχος 2, χειμώνας 2018.

¹³¹ *Ibid*

Μάζα πυρός μαχητικών αεροσκαφών (απόθεμα βομβών σε lbs)	310.000	830.000

Πίνακας 5: Σύγκριση Αεροπορικής Ισχύος Ελλάδα-Τουρκίας το 1974

Στην αεροπορική βάση Σούδας δύο φορές έφτασε η εντολή για απογείωση των F-84F, και ισάριθμες φορές ματαιώθηκε. Το πιο κρίσιμο ερώτημα είναι το εξής: Αφού αποκλείονταν για τεχνικούς λόγους η αποστολή των F-84F, και για λόγους εξοικείωσης μεταξύ χειριστών και αεροσκαφών η αποστολή των F-4E, γιατί δεν ενεπλάκησαν στο σχέδιο αεροπορικής υποστήριξης της Κύπρου τα F-104G Starfighter, ειρήσθω εν παρόδω σμήνος των οποίων πέταξε πάνω από τη Λευκωσία στη διάρκεια της κρίσης του 1964, για λόγους τόνωσης του ηθικού των Ελληνοκυπρίων.

Καθοριστικής σημασίας γεγονός, για την περαιτέρω λήψη αποφάσεων αποδείχτηκε και η γενική επιστράτευση, η οποία κατέδειξε την έλλειψη κεντρικής σχεδίασης, υλικού και μέσων. Στη διάρκεια των συσκέψεων Καραμανλή με τη στρατιωτική ηγεσία εκτιμήθηκε ότι η αναλογία δυνάμεων στον Έβρο διαμορφώνονταν σε ποσοστό 3 προς 1 υπέρ της Τουρκίας, με μηδαμινή δυνατότητα περαιτέρω ανατροπής της αναλογίας υπέρ της Ελλάδας (όπως έδειξε και η αποτυχημένη επιστράτευση), ωστόσο σε μεγάλα νησιά του ανατολικού Αιγαίου η κατάσταση ήταν ευνοϊκότερη λόγω και της τοπικής εφεδρείας.

Παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα διέθετε πυρήνες τεχνολογικής υπεροχής στις τάξεις των ενόπλων δυνάμεων της (αεροσκάφη F-4E, υποβρύχια και πυραυλακάτους), η ελληνική επέμβαση θα έκρινε το αποτέλεσμα των επιχειρήσεων στη διάρκεια του τριημέρου του Αττίλα Ι, με μέγιστη χρονική οριοθέτηση το μεσοδιάστημα των τριών εβδομάδων της εκχειρίας. Στη διάρκεια του Αττίλα ΙΙ, κάθε απόπειρα επέμβασης θα ήταν ατελέσφορη και θα επιδείνωνε την κατάσταση.

Εκτός από τις τεχνικές αστοχίες (π.χ. αφλογιστίες πυροβόλων αρμάτων), και την προβληματική επιστράτευση στην Κύπρο, θα πρέπει να συνυπολογιστεί και η αδυναμία διοικήσεως εκ μέρους του διοικητή της Εθνικής Φρουράς ταξιάρχου Γεωργίτη, ο οποίος ουσιαστικά ήταν αναπληρωτής αρχηγός που είχε επιλεγεί από τη δικτατορία για να υλοποιήσει το πραξικόπημα (Ο αρχηγός της ΕΦ στρατηγός Ντενίσης, είχε κληθεί παραπλανητικά στην Αθήνα και αρνήθηκε να επιστρέψει στην Κύπρο). Υποτιμητικά ήταν τα σχόλια του Έλληνα Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων (ΑΕΔ) στρατηγού Μπονάνου για τον ΑΓΕΕΦ: *«εμφανίζετο να αντιδρά ως Δκτής Λόχου, ο οποίος ζητεί οδηγίες από τον Ταγματάρχη του, που ευρίσκεται σε απόσταση χιλιομέτρων, ενώ είχε όλα τα σχέδια στα χέρια του...κατέληξα λοιπόν, κατά φυσική συνέπεια στο συμπέρασμα ότι η διεύθυνσις του αγώνος υπό του Γεωργίτη ήταν ένα τεράστιο λάθος»*. Επίσης το ΑΕΔ εξαιτίας της συνεχούς συγχύσεως που επικρατούσε στα ελληνικά τμήματα στην ακτή αποβάσεως, δεν απέκτησε ολοκληρωμένη εικόνα της τρέχουσας καταστάσεως. Εσφαλμένα επικράτησε η άποψη ότι οι αποβιβασθείσες μονάδες ήταν μικρές σε δύναμη, γεγονός που μπορούσε να οδηγήσει σε εξίσου λανθασμένες ενέργειες.

Στη διάρκεια του 2^{ου} Αττίλα, οι μονάδες της Εθνικής Φρουράς παρουσίαζαν εικόνα αποσύνθεσης, το ηθικό ήταν ανύπαρκτο όπως και η πειθαρχία και η εμπιστοσύνη στους αξιωματικούς, οι οποίοι στην πλειοψηφία ήταν Ελλαδίτες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ομαδική λιποταξία των επιστρατευμένων του 261 ΤΕ.

Η Τουρκία μετά την ολοκλήρωση των δύο επιχειρήσεων, έθεσε υπό τον έλεγχο της το 70% των πλουτοπαραγωγικών πόρων, το 65% των τουριστικών εγκαταστάσεων, το 56% της παραγωγής των ορυχείων, το 41% των κτηνοτροφικών μονάδων, το 48% της αγροτικής παραγωγής και το 46% της βιομηχανικής παραγωγής της νήσου.¹³²

Τέλος οι απώλειες των αντιμαχομένων πλευρών κυμάνθηκαν ως κάτωθι:

Τουρκικός Στρατός	410
Τουρκικό Ναυτικό (Πεζοναύτες)	13
Τουρκική Αεροπορία	5

Πίνακας 6: Απώλειες ΤΕΔ στη διάρκεια της εισβολής.

Εθνική Φρουρά Νεκροί	353
Εθνική Φρουρά Τραυματίες	1.179
ΕΛΔΥΚ νεκροί	44
ΕΛΔΥΚ τραυματίες	90
Αγνοούμενοι	1.609
Άμαχοι	2.500

Πίνακας 7: Απώλειες ελληνικής πλευράς.

¹³² Σέρρης: Η Μάχη της Κύπρου, σσ 637.

9. Διεθνής Παράγων

Στην παρούσα ενότητα θα εξεταστεί πολύ συνοπτικά ο ρόλος του διεθνούς παράγοντα στην κρίση του Κυπριακού. Από την περίοδο της συνταγματικής κρίσης του 1963, το ελληνοκυπριακό στοιχείο επικράτησε στο νησί καθώς ήταν το πολυπληθέστερο και ήλεγχε την κυβέρνηση και τη μεγαλύτερη εδαφική επιφάνεια. Το τουρκοκυπριακό στοιχείο περιορίστηκε στους θύλακες, υπακούοντας τις εντολές της Τουρκίας. Ωστόσο η ενότητα του κράτους υπονομεύτηκε, όπως και η δυνατότητα άσκησης πλήρους εξουσίας (θύλακες).

Η **Μεγάλη Βρετανία**, εγγυήτρια δύναμη στο πλαίσιο των Συνθηκών Ζυρίχης-Λονδίνου, φαίνεται ότι τήρησε διφορούμενη στάση στη διάρκεια της συνταγματικής κρίσης του 1963. Αφενός ευνοούσε τη συνταγματική τροποποίηση, καθώς την εν λόγω άποψη εξέφρασε ο υπουργός Αποικιών Duncan Sandys, προς τον Κύπριο ΥΠΕΞ Κυπριανού, στη διάρκεια συνάντησης τον Μάιο του 1963. Παρόμοια στάση για το ίδιο θέμα τήρησε και ο Βρετανός Ύπατος Αρμοστής (High Commissioner) στην Κύπρο, Sir Arthur Clarke. Αφετέρου στη διάρκεια συνάντησης των υπουργών Εξωτερικών Ελλάδας- Ηνωμένου Βασιλείου (Αβέρωφ-Alec Douglas Home) στο πλαίσιο συνεδρίασης του NATO (Οττάβα, Μάιος 1963), οι Βρετανοί αποθάρρυναν κάθε απόπειρα τροποποίησης. Στην πραγματικότητα η Μ. Βρετανία δεν επιθυμούσε καμία αλλαγή, διότι οι ιδρυτικές Συνθήκες τους παρείχαν βάσεις και διευκολύνσεις για την προώθηση των συμφερόντων σε μια ευαίσθητη περιοχή. Στη διάρκεια των επιχειρήσεων του Αττίλα, η Μ. Βρετανία περιορίστηκε στον ρόλο του παρατηρητή, και οργάνωσε επιχείρηση απεγκλωβισμού των υπηκόων της, οι οποίοι βρέθηκαν στο θέατρο του πολέμου μεσούσης της τουριστικής σεζόν.

Οι **ΗΠΑ** ήταν αντίθετες με κάθε πρωτοβουλία αλλαγής των ιδρυτικών Συνθηκών, εκτός και αν συναινούσε η Άγκυρα και η τουρκοκυπριακή πλευρά. Γενικότερα τα συμφέροντα των ΗΠΑ της Μ. Βρετανίας και του **NATO** ταυτίζονταν στο Κυπριακό. Στόχος όλων ήταν ο περιορισμός της σοβιετικής επιρροής και παρουσίας στο υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου, της Μέσης Ανατολής και της βόρειας Αφρικής. Η νεοσύστατη κρατική οντότητα, θα έπρεπε να προσδεθεί στο άρμα των τριών εγγυητριών δυνάμεων και να αποτελέσει προπύργιο ανασχεσης του κομμουνισμού, αλλά και το στρατηγικό βάθος του Ισραήλ. Η συμπόρευση της Κύπρου με το **κίνημα των Αδεσμεύτων** και η προσέγγιση των Αράβων με την ΕΣΣΔ, έκανε επιτακτική την ανάγκη να αυξηθεί η δυτική παρουσία. Οι διακοινοτικές κρίσεις, οι οποίες εξελίσσονταν σε διακρατικές (Ελλάδας-Τουρκίας), απειλούσαν τη Ν/Α πτέρυγα του NATO με οριστική διάλυση. Για αυτό οι ΗΠΑ δεν ευνοούσαν τις απόπειρες διεθνοποίησης του ζητήματος, τουναντίον αντιλαμβάνονταν το Κυπριακό ως «εσωτερικό» ζήτημα της Δύσης. Δια τούτο οι ΗΠΑ, δεν υποστήριζαν τις προσπάθειες των μεσολαβητών του ΟΗΕ οι οποίες σέβονταν την ανεξαρτησία της Κύπρου, τουναντίον τις υπονόμευσαν, καθώς η Ουάσιγκτον επιθυμούσε τη «διπλή ένωση» ή τη διχοτόμηση. Εντός του προειρημένου πλαισίου συνήφθη η Συνθήκη της Λισαβόνας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας (1^η Ιουνίου 1971), μεταξύ των υπουργών Εξωτερικών των δύο χωρών Osman Olcay και Ξ. Παλαμά, η οποία προέβλεπε να τεθούν υπό τον έλεγχο των δύο δυνάμεων οι προσκείμενες κοινότητες, και να τους

επιβληθεί η άσκηση φιλοδυτικής πολιτικής. Για τους Τουρκοκύπριους δεν ήταν δύσκολο, καθώς η Άγκυρα ασκούσε τον απόλυτο έλεγχο. Το πρόβλημα ήταν στην ελληνοκυπριακή κοινότητα, η οποία είχε επιλέξει ανεξάρτητη και αδέσμευτη πολιτική, δηλαδή αυτή που ακολουθούσε ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος. Δια τούτο η Αθήνα θα έπρεπε να ανατρέψει την «πηγή του προβλήματος» και να επιβάλλει τη δική της πολιτική βούληση.

Μετά το 1973, τα δεδομένα στη Μέση Ανατολή ανατράπηκαν υπέρ των ΗΠΑ. Σ' αυτό συνέβαλε η πρωτοβουλία των ΗΠΑ για προσέγγιση μεταξύ Ισραήλ και Αιγύπτου, κάτι το οποίο επετεύχθη σταδιακά και κορυφώθηκε στο Camp David (1978). Η ΕΣΣΔ φάνηκε απρόθυμη να λάβει πρωτοβουλίες, ειδικά μετά την καταγγελία της Συμφωνίας Φιλίας εκ μέρους της Αιγύπτου, η οποία εκδίωξε και τους σοβιετικούς στρατιωτικούς συμβούλους από τα εδάφη της. Καθ' αυτόν τον τρόπο οι ΗΠΑ ανέκτησαν την πρωτοβουλία κινήσεων στην περιοχή. Η αδέσμευτη πολιτική της Κύπρου ασκούνταν πια σε ένα γεωπολιτικό περιβάλλον εντός του οποίου πλήρη πρωτοβουλία κινήσεων διατηρούσαν οι ΗΠΑ. Η διακοινοτική κρίση απειλούσε το σύστημα ασφαλείας της περιοχής και σύμφωνα με τις ΗΠΑ θα έπρεπε να διευθετηθεί τάχιστα.¹³³

Οι σχέσεις της Κύπρου με την **ΕΣΣΔ**, τουλάχιστον μέχρι το 1964, περιορίζονταν σε ελάχιστες εμπορικές και οικονομικές συναλλαγές. Μετά την εκδήλωση διακοινοτικών ταραχών, η Κύπρος συνειδητοποίησε ότι η Δύση ευνοούσε μια μορφή λύσης εις βάρος των συμφερόντων της, ή τουλάχιστον λύση που ευνοούσε τις τουρκικές θέσεις, και έτσι στράφηκε προς τη Μόσχα. Ηχηρή θεωρήθηκε η παρέμβαση του Γ.Γ. του ΚΚΣΕ Nikita Chrusczow, μέσω υπομνήματος το οποίο εστάλη σε Κύπρο, Γαλλία, Ελλάδα, Τουρκία και ΗΠΑ, εντός του οποίου κατηγορούνταν η Δύση για την υπονόμηση της κυπριακής ανεξαρτησίας. Τόνιζε δε, ότι η ΕΣΣΔ δεν θα συνέχιζε να αδιαφορεί για την κατάσταση στην Κύπρο. Από το φθινόπωρο του 1964 οι σχέσεις μεταξύ Κύπρου και ΕΣΣΔ συσφίχτηκαν περαιτέρω, καθώς ξεκίνησαν συνομιλίες και επισκέψεις επισήμων, ενώ η δεύτερη δεσμεύτηκε να βοηθήσει την Κύπρο μέσω της αποστολής στρατιωτικής βοήθειας. Ωστόσο οι σχέσεις των δύο χωρών μεταβλήθηκαν άρδην, όταν η ΕΣΣΔ διαπίστωσε την ενίσχυση της παρουσίας ελληνικών στρατευμάτων στο νησί, διότι απεύχονταν την ενσωμάτωση της Κύπρου στις στρατιωτικές δομές μιας ΝΑΤΟικής χώρας, όπως επίσης και την πολιτική της Ένωσης, με την οποία το Κρεμλίνο διαφωνούσε. Συνεπώς μετά το 1964, και την επακόλουθη άνοδο του Μπρέζνιεφ, οι Σοβιετικοί μετέβαλλαν τη στάση τους, σύσφιξαν τις σχέσεις με την Άγκυρα και υποστήριξαν την τουρκική θέση περί ύπαρξης δύο εθνικών κοινοτήτων στο νησί. Εικάζεται ότι ένας εκ των στόχων της ΕΣΣΔ, ήταν η υποδαύλιση των εντάσεων με στόχο να οδηγηθούν σε ρήξη οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, κάτι το οποίο έθετε σε κίνδυνο τη συνοχή της Ν/Α πτέρυγας του ΝΑΤΟ.¹³⁴

¹³³ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Μπουρδάρης: *Ο Αττίλας και ο Ρόλος των Μεγάλων Δυνάμεων*, 29 Οκτωβρίου 2018.

¹³⁴ Τα Ιστορικά Αρχεία για τη Στρατηγική της ΕΣΣΔ στην Κύπρο: <https://www.defence-point.gr/news/i-erminia-tis-stasis-tis-essd-ke-meta-tis-rosias-stin-kypro-vid>

Μετά τη Συμφωνία της Λισαβόνας (Ελλάδα-Τουρκία 1971), ο Μακάριος στράφηκε και πάλι προς τη Μόσχα, ώστε να διασφαλίσει την ανεξάρτητη πορεία της Κύπρου. Η ΕΣΣΔ και πάλι υποστήριζε μια ανεξάρτητη και αδέσμευτη Κύπρο και δεν επιθυμούσε καμία λύση που θα οδηγούσε στην Ένωση ή στη Διχοτόμηση, δηλαδή αποφυγή του κινδύνου να ενταχθεί το νησί ολοκληρωτικά στην επιρροή του ΝΑΤΟ. Παρά το γεγονός ότι η ΕΣΣΔ στήριζε την Κύπρο και αποδοκίμαζε τις πρωτοβουλίες της ελληνικής χούντας, στην περίπτωση της Τουρκίας παρέμενε προσεκτική, εξαιτίας της εξάρτησης της από τα στενά του Ελλησπόντου. Την εποχή κατά την οποία η Ελλάδα και η Τουρκία συμφωνούσαν στη Λισαβόνα για τον πλήρη έλεγχο των δύο κοινοτήτων, ο Μακάριος επισκέπτονταν τη Μόσχα (2-9 Ιουνίου 1971). Η σοβιετική πλευρά ανακοίνωσε διεύρυνση της συνεργασίας, υποστήριζε την αδέσμευτη πολιτική Μακαρίου και καλούσε τρίτες χώρες να αποφύγουν αναμίξεις στις εσωτερικές κυπριακές υποθέσεις.¹³⁵

¹³⁵ *Η Κύπρος και το Κίνημα των Αδεσμεύτων Χωρών:*
<http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2016.nsf/All/B66BD373D07F44CCC2257F9C0042B2F5?OpenDocument>

10. Επίλογος

Η Κύπρος απέκτησε την ανεξαρτησία της κατόπιν του ανταποικιακού αγώνα, ο οποίος στόχευε στην Ένωση με την Ελλάδα. Η Κύπρος τελικά πέτυχε μια δεσμευμένη ανεξαρτησία, εξαιτίας των προνοιών των Συνθηκών Λονδίνου και Ζυρίχης. Διαχρονικά, μετά την απομάκρυνση της Ένωσης, η ελληνοκυπριακή πλευρά τάσσονταν υπέρ του ανεξάρτητου και ενιαίου κράτους, ενώ η τουρκοκυπριακή κοινότητα προτιμούσε τον διαχωρισμό. Το πραξικόπημα και η επακόλουθη τουρκική επέμβαση έκλεισαν ένα κύκλο διακοινοτικών διαταραχών και κρίσεων.

Οι εγγυήτριες δυνάμεις εξυπηρετούσαν πρωτίστως ζωτικά τους συμφέροντα. Η Μ. Βρετανία μέσω των δύο στρατιωτικών βάσεων διασφάλιζε τα εθνικά της συμφέροντα σε Μέση Ανατολή, Σουέζ και Ανατολική Μεσόγειο. Η Τουρκία διασφάλιζε το «μαλακό υπογάστριο» και ήλεγχε τις εξελίξεις στο νησί μέσω της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Η Ελλάδα θεωρούσε ότι οι Ελληνοκύπριοι αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα του Ελληνισμού, ενώ η εδαφική επέκταση προς Ανατολάς μέσα από την Ένωση, θα άλλαζε άρδην τη γεωπολιτική αξία της χώρας. Παραλλήλως περιγράφηκε το έντονο ενδιαφέρον των δύο υπερδυνάμεων για τον προσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής της Κύπρου, το οποίο επίσης σχετίζονταν με τις ζώνες επιρροής στην περιοχή.

Η διεθνοποίηση του προβλήματος και η αναζήτηση λύσης μέσω των πρωτοβουλιών του ΟΗΕ, ήταν κάτι που ευνοούσε την ελληνοκυπριακή και την ελλαδική πλευρά. Αντίθετα, η Τουρκία επιδίωκε λύση μέσω διμερούς διαλόγου κάτι το οποίο υποστήριζαν και οι δυτικές δυνάμεις, διότι εκπαραθύρωναν την ΕΣΣΔ από το πλάνο. Η παρουσία του ΟΗΕ στο νησί μέσω της UNFICYP, αφενός απομάκρυνε το ενδεχόμενο εχθροπραξιών μεταξύ των δύο κοινοτήτων, αφετέρου παγίωσε την κατάσταση διαχωρισμού στο νησί.

Η χούντα επιχείρησε να επιβάλει στην Κύπρο λύσεις οι οποίες δεν ευνοούσαν την ανεξαρτησία του νησιού. Η χούντα λειτούργησε με γνώμονα ότι η επιβολή της δυτικής πολιτικής θα λειτουργούσε ανασχετικά στα τουρκικά σχέδια για επέμβαση. Οι υπολογισμοί αποδείχτηκαν εσφαλμένοι και επίσης εμφανίστηκε ο κρατικός μηχανισμός ανέτοιμος να αντιμετωπίσει τα νέα δεδομένα που δημιουργούσε ο Αττίλας στην Κύπρο. Οι ευθύνες της δικτατορίας είναι αμείλικτες ως προς την πρόκληση της τουρκικής επίθεσης, τη μη διατήρηση του αξιόμαχου των ενόπλων δυνάμεων, την έλλειψη και μη εφαρμογή στρατιωτικών σχεδίων για την υποστήριξη της Κύπρου, για την απάθεια στην τουρκική επίθεση τις πρώτες 48 ώρες από την εκδήλωση της.

Ωστόσο η Τουρκία ολοκλήρωσε την απόβαση στη διάρκεια της αμφιλεγόμενης εκεχειρίας και φυσικά εκδήλωσε τη δεύτερη αποφασιστικής σημασίας επίθεση στις 14 Αυγούστου, τρεις εβδομάδες μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας στην Ελλάδα. Η πολιτική ηγεσία της Ελλάδας θεώρησε ότι οι ένοπλες δυνάμεις αδυνατούσαν να παρέμβουν αποφασιστικά υπέρ της Κύπρου. Η συζήτηση για το αν ίσχυε η παραπάνω εκδοχή ή εφόσον δεν ευνοούσε η γεωγραφική απόσταση την ελληνική επέμβαση, οδηγεί στο ερώτημα γιατί η Ελλάδα δεν άνοιξε το μέτωπο στο Αιγαίο ώστε να πλήξει την Τουρκία σε ένα εναλλακτικό θέατρο επιχειρήσεων. Τα

παραπάνω ερωτήματα θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο μιας άλλης έρευνας. Το βέβαιο είναι ότι η Κύπρος ουσιαστικά αφέθηκε στη διάθεση των τουρκικών στρατευμάτων, τα οποία τερμάτισαν την προέλαση όταν ολοκλήρωσαν υπέρ του δέοντος τους επιθετικούς σχεδιασμούς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Asmmusen J: Cyprus at War. Diplomacy and Conflict during the 1974 Crisis. London 2008.
- 2) Birand M.A: 30 Sıcak Gün. Milliyet Yayınları. 1985
- 3) Bolukbasi D: The Johnson Letter Revisited. Volume 29. 1993.
- 4) Capezza D: Turkey's Military is a Catalyst for Reform. The Military in Politics. Middle East Quarterly. Vol.16, 2009.
- 5) Davutoğlu Ahmet: Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu. Το Στρατηγικό βάθος, η Διεθνής Θέση της Τουρκίας. (Μετάφραση: Ραπτόπουλος Νικόλαος). Εκδόσεις Ποιότητα, 2010.
- 6) Emmy Patsi-Garin: Επίτομο λεξικό Ελληνικής Μυθολογίας. Εκδοτικός οίκος «Χάρη Πάτση», Αθήνα 1969.
- 7) Hill G: A History of Cyprus I-IV, Cambridge 1972.
- 8) Karousis G: Proposals for a solution to the Cyprus problem. Nicosia 1976.
- 9) Markides D.W. Cyprus 1957-1963. From colonial conflict to constitutional crisis. The key role of the municipal issue. Minnesota Mediterranean and East European Monographs. University of Minnesota. Minneapolis 2001.
- 10) Lewis B: The Emergence of Modern Turkey. Oxford paperbacks, London, 1978.
- 11) Vanezis P.N: Makarios, Life and Leadership. Abelard-Schuman, London, 1979.
- 12) Αλεξανδρής: Το Ιστορικό Πλαίσιο των ελληνοτουρκικών σχέσεων 1925-1955. Εκδόσεις Γνώση, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα 1988.
- 13) Αναστασιάδης, Βακαλόπουλος: 20^{ος} Αιώνας, Τα Κορυφαία Γεγονότα. Εκδόσεις Αλέξανδρος, Αθήνα 2005.
- 14) Βερέμης Θάνος, Ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων 1453-1998. Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα 2012.
- 15) Βλάσσης Σάββας. Ο Απόρρητος Αττίλας. Το Σχέδιο και η Υλοποίηση της Τουρκικής Εισβολής. Εκδόσεις Δούρειος Ίππος 2004.
- 16) Βρεττός Βασίλειος (Αντιπτέραρχος). Αεροπορική Ισχύς και Κύπρος. Πόσο μακριά είναι η Κύπρος; Περιοδικό «Στρατηγικόν». Τεύχος 2, Χειμώνας 2018.
- 17) Δεκλερής, Κυπριακό η Τελευταία Ευκαιρία 1972-1974. Εκδόσεις Σιδέρης Αθήνα 2003.
- 18) Διονυσίου Γεώργιος, Οθωμανική Περίοδος. Ιστορία των Ελλήνων. Τόμος 19. Εκδόσεις Δομή, 2005.
- 19) Δρουσιώτης Μ.: Η Πρώτη Διχοτόμηση. Κύπρος 1963-1964. Εκδόσεις Αλφάδι, Λευκωσία 2005.
- 20) Ιακώβου Μαρία: Πρωτοιστορική Κύπρος, Η ιστορικότητα της πρώιμης εποχής του Σιδήρου. Ιστορία των Ελλήνων. Τόμος 19. Εκδόσεις Δομή, 2005.
- 21) Καρδιανός Β: Ο Αττίλας πλήττει την Κύπρο. Εκδόσεις Λαδιάς, 1976
- 22) Κακολύρης Ιωάννης: Οι Πολεμιστές του Ουρανού. Κύπρος 1974. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα 1998.
- 23) Κίτσιος Π: Ρόλοι και Επιδιώξεις της Τουρκίας στο Ατλαντικό Σύστημα. Στρατηγικές Μελέτες ΕΛΙΑΜΕΠ, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1986.

- 24) Κονιδάρης Γ: Το αυτοκέφαλον της Εκκλησίας της Κύπρου. XVe Congres International d'Etudes Byzantines, Athenes, 1976.
- 25) Κουράκης Νέστωρ: Συμβολή στη Μελέτη των Πηγών του Έργου «Τακτικά» Λέοντος ΣΤ' του Σοφού, και του τρόπου προσέγγισης των θεωρητικών ζητημάτων. Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα 2013.
- 26) Κρανιδιώτης Γιάννος: Το Κυπριακό Πρόβλημα (1960-1974). Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1984.
- 27) Κρανιδιώτης Ν: Οι Διεθνείς Διαστάσεις του Κυπριακού. Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1983.
- 28) Μούδουρος, Τζιάρρας: Η Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο. Ιδεολογικές όψεις εξωτερικής πολιτικής. Εκδόσεις Τουρίκη, 2016.
- 29) Νεράντζη Βαρμάζη Β: Μεσαιωνική Ιστορία της Κύπρου. Ιστορία των Ελλήνων. Τόμος 19. Εκδόσεις Δομή, 2005.
- 30) Νεράντζη Βαρμάζη Β: Μεσαιωνική Ιστορία της Κύπρου μέσα από τις βυζαντινές πηγές, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Βάνιας 1995.
- 31) Παπαπολυβίου Πέτρος: Η Αγγλοκρατία στην Κύπρο (1878-1960). Ιστορία των Ελλήνων. Τόμος 19. Εκδόσεις Δομή, 2005.
- 32) Σέργης Γεώργιος. Η Μάχη της Κύπρου. Ιούλιος-Αύγουστος 1974. Η ανατομία της τραγωδίας. Εκδόσεις Αφοί Βλάσση, Αθήνα 1996.
- 33) Συλλογικό έργο, Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου (Παπαπολυβίου, Σπυρόπουλος, Συρίγος, Χατζηβασιλείου, Χειλά κ.α.): 100 χρόνια από τη διεξαγωγή των Βαλκανικών Πολέμων. ΓΕΣ, 2013.
- 34) Συρίγος Άγγελος: Ελληνοτουρκικές Σχέσεις. Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία. Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2016 (2^η έκδοση).
- 35) Τζιάρρας, Ιωάννου: Η Κρίση του Λιβάνου και η Κυπριακή Διπλωματία. Τα πλεονεκτήματα της Κύπρου στις διμερείς σχέσεις της με τα κράτη της περιοχής. Foreign Affairs, The Hellenic Edition, 2017.
- 36) Χριστοδουλίδης Ν: Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού 1948-1978. Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2009.
- 37) Ιστοσελίδες με έγκριτο (επιστημονικά) περιεχόμενο, όπως θα αναφέρονται στην εκάστοτε παραπομπή.